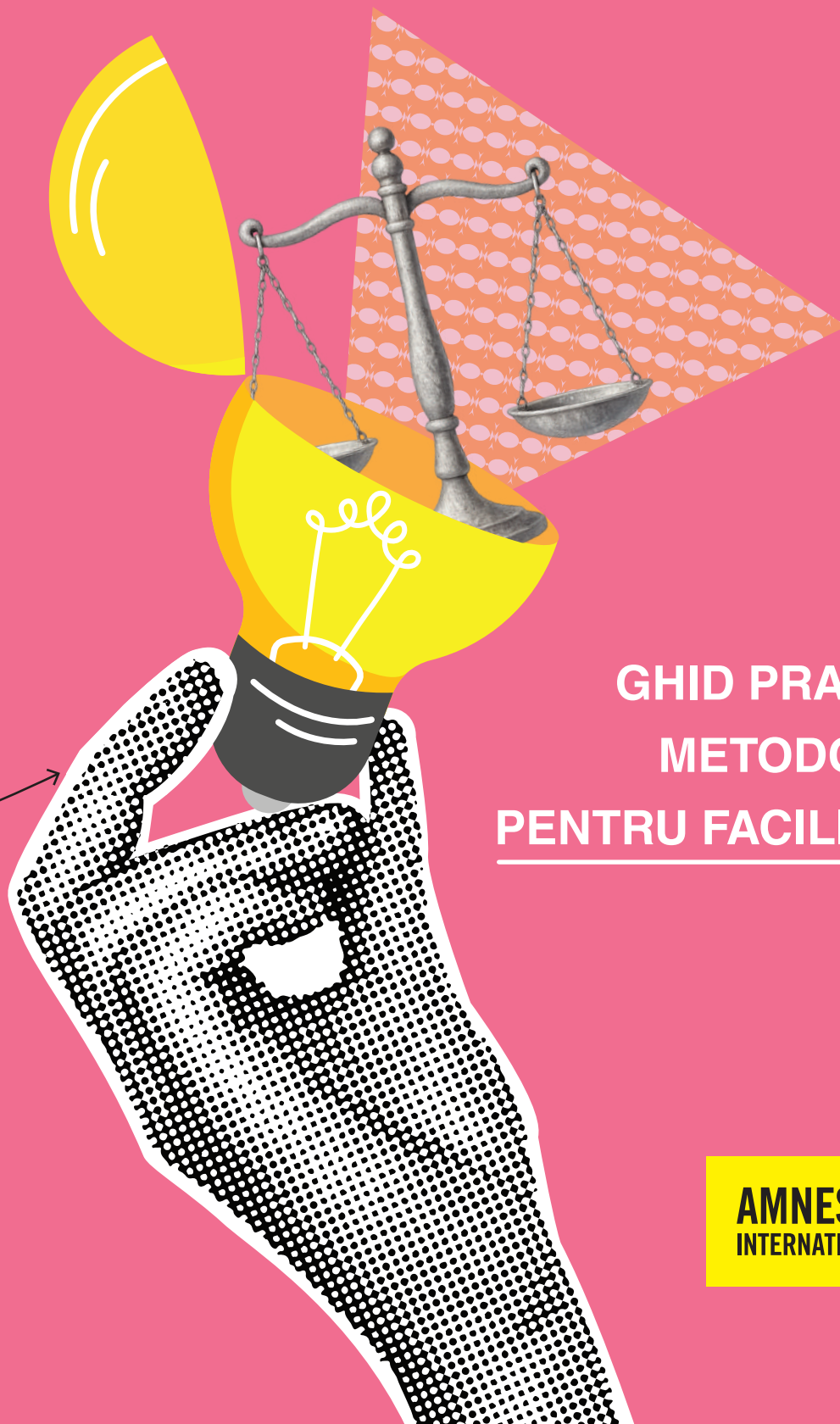

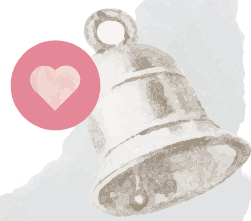
EDUCAȚIA PENTRU DREPTURILE OMULUI

GHID PRACTIC ȘI
METODOLOGIC
PENTRU FACILITATORI

AMNESTY
INTERNATIONAL

Autoare: dr., conf. univ. Viorica Adăscăliță

Au contribuit: Constanța Botnar, Valeria Pîrlea, Lene Vendelbo, Michel Banz

Design grafic și machetare: TRIB Agency

Ghidul a fost realizat în cadrul proiectului „Together for Change: Partnership for Human Rights Education”, implementat de către Amnesty International Moldova și Amnesty International Danemarca, în parteneriat cu Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, cu sprijinul financiar al fondului Civil Society in Development (CISU) din Danemarca.

Conținutul ghidului reflectă opinia și poziția autoarelor. Fondul Civil Society in Development (CISU) nu poartă răspundere pentru conținutul acestuia.

CUPRINS

INTRODUCERE	4
ASPECTE METODOLOGICE ALE EDUCAȚIEI ÎN DOMENIUL DREPTURILOR OMULUI/COPILULUI	10
1.1.Ce sunt drepturile omului și drepturile copilului	11
1.2.Principiile educației pentru drepturile omului	12
1.3.Abordarea „despre, prin și pentru drepturile omului”	13
1.4.Competențe profesionale ale cadrului didactic din perspectiva educației pentru drepturile omului/copilului sau în baza acestora	14
1.5.Condiții de organizare și desfășurare a lecțiilor/activităților în baza drepturilor omului/copilului	16
CREAREA SPAȚIULUI SIGUR ÎN CADRUL LECȚIILOR/ACTIVITĂȚILOR	18
Exercițiul 2.1. Regulile grupului	20
Exercițiul 2.2. Animalul inexistent	21
Exercițiul 2.3. Așteptările	22
Exercițiul 2.4. BINGO	23
ÎNȚELEGEREA ȘI CONȘTIENTIZAREA DREPTURILOR OMULUI/COPILULUI	24
Exercițiul 3.1. Copiii și adulții – asemănări și deosebiri (varianta I)	25
Exercițiul 3.2. Copiii și adulții – asemănări și deosebiri (varianta II)	27
Exercițiul 3.3. De la nevoi la drepturi	28
Exercițiul 3.4. Alege-ți dreptul!	29
Exercițiul 3.5. Semaforul	31
Exercițiul 3.6. Șase pălării gânditoare	32
Exercițiul 3.7. Limitele	34
Exercițiul 3.8. Drepturile mele în fiecare zi	35
REFLECȚIA ÎN PROCESUL EDUCAȚIONAL	36
Exercițiul 4.1. Bagajul	38
Exercițiul 4.2. Plus-Minus-Interesant	39
Exercițiul 4.3. Darurile	40
Exercițiul 4.4. Vorbiți cu inima, capul și mâna	40

MEDIUL EDUCAȚIONAL SIGUR, BAZAT PE DREPTURILE OMULUI/COPILULUI

41

Exercițiul 5.1. Puterea mingii	43
Exercițiul 5.2. „Citesc” emoțiile	44
Exercițiul 5.3. Pantomima	45
Exercițiul 5.4. Autoreglarea emoțională	46
Exercițiul 5.5. Bullying, violență și conflict	46
Exercițiul 5.6. CunosC și mă pot proteja	48
Exercițiul 5.7. Scutul de protecție	49
Exercițiul 5.8. CunosC despre...	50
Exercițiul 5.9. Compunem o poveste împreună	52
Exercițiul 5.10. Ce este pentru mine dreptul la protecție	52
Exercițiul 5.11. Cartografierea riscurilor de violență	53
Exercițiul 5.12. Realizarea dreptului la protecție	53
Exercițiul 5.13. Școala mea	54
Exercițiul 5.14. Declarația „Școala e pentru toți!”	55

PROMOVAREA DREPTURILOR OMULUI/COPILULUI

56

Exercițiul 6.1. Arborele puterii personale	58
Exercițiul 6.2. Exercițarea puterii	59
Exercițiul 6.3. Acțiuni de promovare a drepturilor omului/copilului	60
Exercițiul 6.4. Planul de promovare a drepturilor	61
Exercițiul 6.5. Termometrul drepturilor	62

EVALUAREA IMPACTULUI EDUCAȚIEI PRIVIND DREPTURILE OMULUI/COPILULUI

63

7.1. Obiectivele evaluării impactului	64
7.2. Instrumente concrete de evaluare	64

GLOSAR

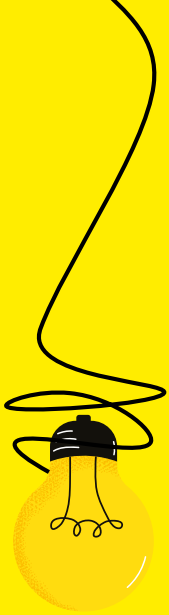
67

E-BIBLIOGRAFIE

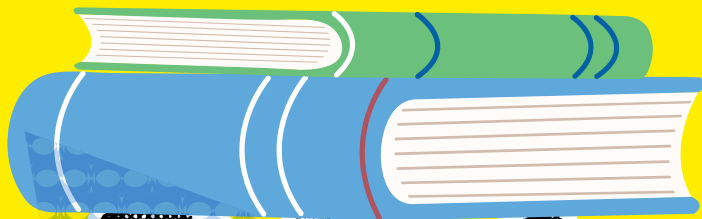
69

ANEXE

73

INTRODUCERE

Cui îi este adresat ghidul și conținutul acestuia

Ghidul facilitatorului privind educația pentru drepturile omului/copilului este un instrument practic și metodologic adresat persoanelor care desfășoară activități educaționale formale sau nonformale pentru copii, tineri sau adulți, având drept scop promovarea respectului pentru drepturile fundamentale ale omului/copilului și dezvoltarea culturii democrației, a echității și a incluziunii sociale.

Acest ghid oferă informații esențiale și resurse practice pentru planificarea, organizarea și facilitarea activităților de învățare centrate pe valorile drepturilor omului/copilului. Conținutul este structurat astfel încât să sprijine facilitatorii în:

- » **înțelegerea metodologiei educației în domeniul drepturilor omului/copilului;**
- » **crearea unui mediu sigur și incluziv** în care toți participanții își pot exprima opiniile și pot învăța unii de la alții;
- » **înțelegerea și conștientizarea conceptelor de bază** legate de drepturile omului/copilului;
- » **aplicarea metodelor de reflecție și a metodelor interactive** și participative de învățare (jocuri de rol, studii de caz, dezbateri, brainstorming etc.) în procesul educațional;
- » **dezvoltarea competențelor de promovare** a drepturilor omului/copilului la diferite niveluri de relaționare socială;
- » **evaluarea impactului educației** asupra participanților și a comunității.

De asemenea, ghidul include definițiile noțiunilor de bază specifice domeniului drepturilor omului/copilului, prezentate în Glosar, și lista resurselor utilizate care pot fi studiate suplimentar de către cititori.

Exercițiile propuse facilitatorilor sunt prezentate conform domeniilor tematice și pot fi aplicate separat sau combinat, în funcție de obiectivele activității desfășurate de către aceștia, atât în cadrul lecțiilor, conform curriculumului, cât și în cadrul activităților extracurriculare. Toate exercițiile pot fi aplicate atât în grupurile mici (de la 3 persoane), cât și în grupurile relativ mari (până la 35 de persoane – o clasă de elevi), fiind adaptate de către facilitatori la specificul și nevoile grupului concret.

NOTĂ.

Lucrând cu un grup mai mare de participanți (>25 de persoane), facilitatorii vor lua în considerare că timpul preconizat pentru reflecțiile individuale poate fi prelungit cu scopul de a fi oferit tuturor participanților.

Importanța educației în domeniul drepturilor omului (EDDO)

Educația în domeniul drepturilor omului/copilului nu reprezintă doar un element suplimentar al programelor școlare, ci și o necesitate fundamentală susținută de standardele internaționale, de nevoile sociale și de obiectivele dezvoltării durabile. În Declarația Universală a Drepturilor Omului este subliniată influența educației în promovarea, respectarea și realizarea drepturilor omului/copilului.¹ Aceasta contribuie la formarea unei societăți democratice, echitabile și incluzive prin:

01

Formarea culturii drepturilor omului/copilului

Educația în domeniul drepturilor omului/copilului vizează crearea unei culturi în care respectul pentru drepturile fiecărei persoane devine o parte integrantă a vieții cotidiene. Aceasta presupune nu doar cunoașterea drepturilor, ci și aplicarea lor în practică și capacitatea de a apăra drepturile altora. Școlile joacă un rol esențial în acest proces, oferind un mediu în care valorile egalității, ale demnității, ale respectului și ale participării sunt promovate și practicate zilnic.²

02

Creșterea gradului de conștientizare și protecția împotriva nerespectării drepturilor omului/copilului

Copiii care nu își cunosc drepturile sunt mai vulnerabili la exploatare, la violență și la nedreptate. Convenția ONU cu privire la drepturile copilului garantează dreptul la protecție, însă fără o educație adecvată, aceste mecanisme rămân inaccesibile. În Republica Moldova există deja bune practici care contribuie la realizarea acestui obiectiv: desfășurarea activităților de informare de către Oficiul Avocatului Poporului care a contribuit la sensibilizarea elevilor cu privire la drepturile lor și la modalitățile de a solicita ajutor în caz de încălcare a acestora.^{3 4}

Totodată, în cadrul instituției de învățământ, procesul instructiv-educational de zi cu zi, facilitat în baza drepturilor omului/copilului, poate aduce și mai multe rezultate esențiale. Bunele practici din alte țări unde educația pentru drepturile omului/copilului este parte a procesului instructiv-educativ, cum ar fi Finlanda, au demonstrat creșterea implicării responsabile și active a copiilor în luarea deciziilor care îi privesc.⁵

03

Dezvoltarea gândirii critice și a empatiei și sprijinirea valorilor democratice

Metodele interactive de predare, precum jocurile de rol și dezbaterile, în cadrul educației pentru drepturilor omului/copilului sau în baza acestora, ajută elevii să analizeze situații reale, să înțeleagă consecințele încălcării drepturilor și să identifice soluții umane și empatice. Participarea activă în astfel de activități

¹ Введение в образование в области прав человека. In: Компас. Пособие по образованию в области прав человека. Disponibil: <https://www.coe.int/ru/web/compass/introducing-human-rights-education>

² Berea, A. E. Abordarea educației din perspectiva drepturilor omului. In: EDICT. Revista educației. ISSN 1582-909X. Disponibil: <https://edict.ro/abordarea-educatiei-din-perspectiva-drepturilor-omului/>

³ Berea, A. E. Abordarea educației din perspectiva drepturilor omului. In: EDICT. Revista educației. ISSN 1582-909X. Disponibil: <https://edict.ro/abordarea-educatiei-din-perspectiva-drepturilor-omului/>

⁴ Activitate de informare a elevilor privind drepturile copilului și combaterea violenței în școli. Comunicare. 07 mai 2024. Disponibil: <https://ombudsman.md/activitate-de-informare-a-elevilor-privind-drepturile-copilului-si-combaterea-violentei-in-scoli/>

⁵ Дети. In: Компас. Пособие по образованию в области прав человека. Disponibil: <https://www.coe.int/ru/web/compass/children>

contribuie la formarea unor cetățeni toleranți și implicați social, care vor dezvolta și menține bazele democratice în țară.^{6 7 8 9}

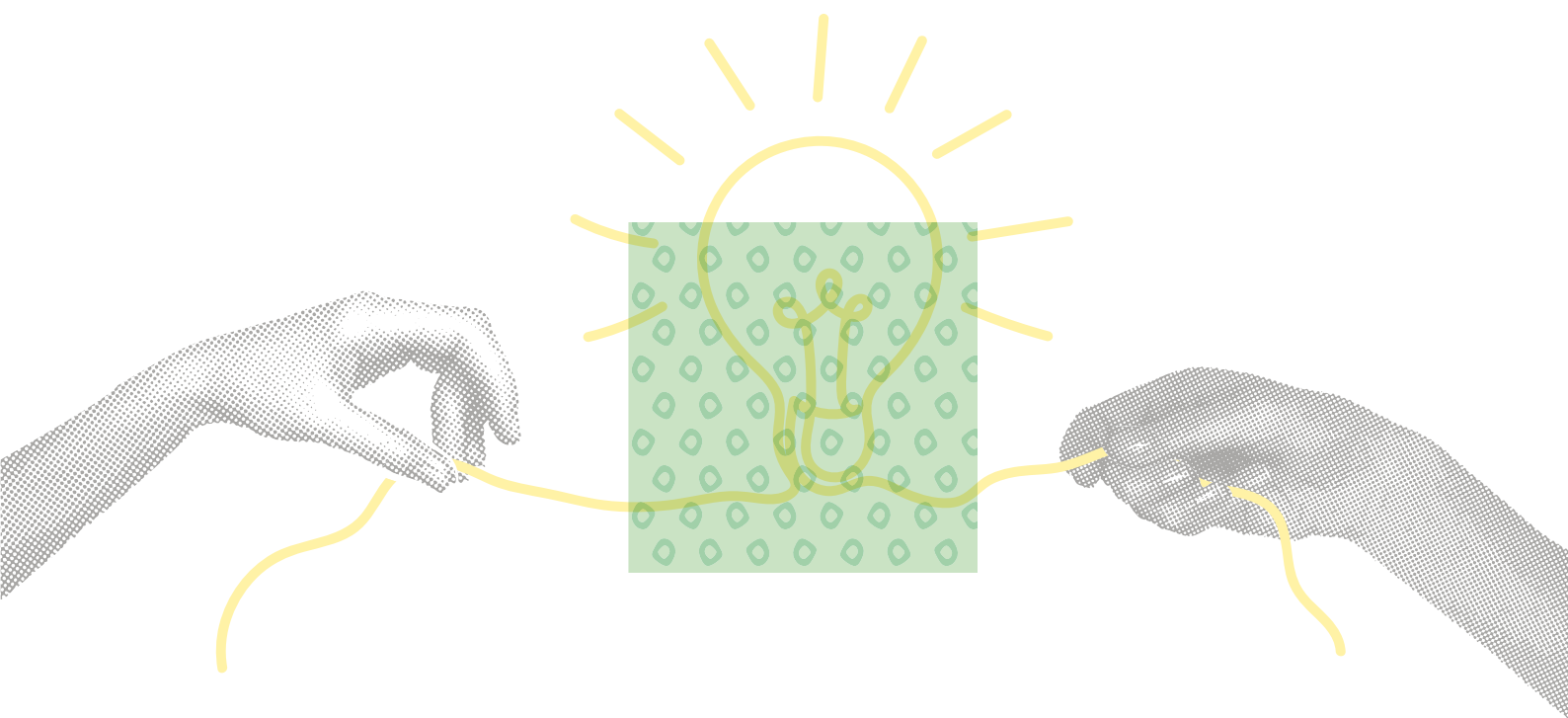
04

Alinierea la angajamentele internationale

Statele care au ratificat Convenția ONU cu privire la drepturile copilului și alte documente internaționale au obligația de a implementa educația în domeniul drepturilor omului/copilului. În Republica Moldova, Ministerul Educației și Cercetării a promovat formarea cadrelor didactice și integrarea acestor principii în curriculumul școlar.

Educația pentru drepturile omului/copilului sau în baza acestora are **beneficii practice și pentru instituțiile de învățământ** care vor aplica această abordare în lucru cu elevii. S-a constatat că implementarea programelor de educație în domeniul drepturilor omului/copilului va contribui la *îmbunătățirea mediului școlar* și la *diminuarea fenomenelor de bullying*.¹⁰ De asemenea, aceasta va crește nivelul *motivației elevilor*, fapt ce va influența tot procesul de educație. S-a demonstrat că abordările creative, cum ar fi utilizarea desenelor și a jocului de rol, au sporit implicarea elevilor și reținerea informațiilor de către aceștia.¹¹

Prezentul ghid vine în ajutorul cadrului didactic care are rolul de facilitator în organizarea și realizarea activităților adresate elevilor în domeniul drepturilor omului/copilului.

6 Методология обучения правам человек. In: *Пособие по обучению правам человека. Эффективные методы для обучения, действия и перемен*. Disponibil: <http://hrlibrary.umn.edu/russian/Rhreh.html>

7 Интерактивные методы обучения правам ребёнка. Disponibil: <https://arhiiv.lastekaitseleht.ee/>

8 Введение в образование в области прав человека. In: *Компас. Пособие по образованию в области прав человека*. Disponibil: <https://www.coe.int/tu/web/compass/introducing-human-rights-education>

9 Дети. In: *Компас. Пособие по образованию в области прав человека*. Disponibil: <https://www.coe.int/tu/web/compass/children>

10 Educația NU doare. Importanța educației nonviolente, promovată în școli. Disponibil: <https://ipn.md/educatia-nu-doare-importanta-educatiei-non-violente-promovata-in-scoli/>

11 Programe de educație. Disponibil: <https://irdo.ro/programe-de-educatie.php>

Locul drepturilor omului/copilului în politicile educaționale contemporane

Educația pentru drepturile omului/copilului nu se limitează doar la transmiterea de cunoștințe teoretice, ci vizează și dezvoltarea unei culturi a respectului, a demnității și a participării. Astfel, aceasta implică următoarele aspecte:^{12 13 14}

- » **Integrarea valorilor democratice în curriculum** – discipline precum „Educația pentru societate” în Republica Moldova promovează cunoștințele și competențele necesare pentru participarea activă în viața democratică.
- » **Abordarea transcurriculară** – drepturile omului/copilului sunt integrate în toate aspectele vieții școlare, de la conținutul lecțiilor până la relațiile interpersonale și deciziile administrative.
- » **Formarea atitudinilor și a comportamentelor** – elevii sunt încurajați să adopte comportamente bazate pe respect, toleranță și responsabilitate, pregătindu-i pentru a deveni cetățeni activi și implicați.
- » **Reformarea curriculumului** – introducerea disciplinei „Educația pentru societate” și alinierea la standardele Consiliului Europei reflectă angajamentul față de valorile democratice.
- » **Formarea cadrelor didactice** – programele de instruire pentru profesori și directorii de școli asigură o implementare eficientă, în practică, a principiilor educației pentru drepturile omului/copilului.
- » **Guvernarea democratică a școlilor** – promovarea participării elevilor, a părinților și a comunității în procesul decizional contribuie la crearea unui mediu educațional incluziv și participativ.

Rolul cadrului didactic în calitate de purtător și promotor al valorilor

Cadrul didactic (numit pe parcursul textului și *facilitator*) joacă un rol esențial în transmiterea și promovarea valorilor în educația contemporană, acționând în calitate de model moral, facilitator al învățării și agent al schimbării sociale.

MODEL MORAL ȘI ETIC

Cadrul didactic este un exemplu viu pentru elevi, influențându-le comportamentul și atitudinile prin propriile acțiuni și decizii. Elevii observă și imită comportamentele cadrului didactic, ceea ce presupune că acesta trebuie să aibă în fața elevilor o conduită morală ireproșabilă. De exemplu, modul în care cadrul didactic gestionează conflictele sau interacționează cu ceilalți poate contribui la modelarea comportamentelor sociale ale elevilor.

12 Berea, A. E. Abordarea educației din perspectiva drepturilor omului. In: *EDICT. Revista educației*. ISSN 1582-909X. Disponibil: <https://edict.ro/abordarea-educatiei-din-perspectiva-drepturilor-omului/>

13 Educație pentru democrație în Republica Moldova. Disponibil: <https://www.coe.int/ro/web/chisinau/education-for-democracy>

14 Promovarea educației pentru drepturile omului și a cetățeniei democratice în școli. Disponibil: <https://mec.gov.md/ro/content/promovarea-educatiei-pentru-drepturile-omului-si-cetateniei-democratice-scoli>

FACILITATOR AL ÎNVĂȚĂRII VALORILOR

Cadrul didactic nu doar transmite cunoștințe, ci și facilitează învățarea valorilor fundamentale precum respectul, toleranța și responsabilitatea. Prin activități educative și relații interpersonale, cadrul didactic contribuie la formarea conștiinței morale a elevilor, încurajându-i să adopte comportamente etice și să dezvolte empatie față de ceilalți.¹⁵

PROMOTOR AL INCLUZIUNII ȘI ECHITĂȚII

Cadrul didactic are responsabilitatea de a crea un mediu educațional incluziv în care fiecare elev trebuie să se simtă valorizat și respectat. Prin abordări diferențiate și prin sensibilizare, cadrul didactic contribuie la integrarea elevilor care vin din grupuri vulnerabile și la prevenirea discriminării.¹⁶

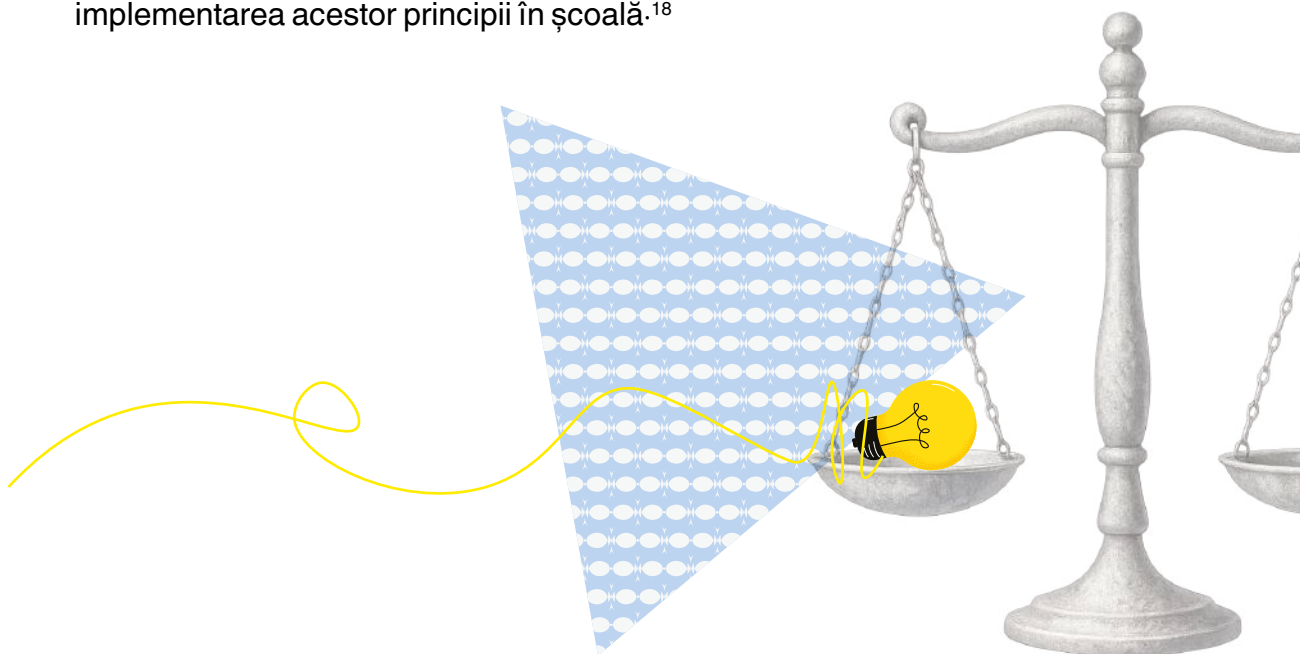
PARTENER ÎN DEZVOLTAREA AUTONOMIEI MORALE

Cadrul didactic sprijină elevii în tranziția de la respectarea regulilor impuse la adoptarea unor valori și principii proprii. Prin încurajarea gândirii critice și a reflecției, acesta îi ajută pe elevi să devină persoane autonome din punct de vedere moral, capabile să ia decizii etice în diverse situații.¹⁷

AGENT AL SCHIMBĂRII SOCIALE

Prin activitatea sa, cadrul didactic contribuie la formarea cetățenilor activi și responsabili, capabili să participe la viața democratică a societății. Educația pentru drepturile omului/copilului și promovarea valorilor democratice sunt aspecte esențiale în acest proces, profesorul având un rol primordial în implementarea acestor principii în școală.¹⁸

15 Conduita cadrului didactic. Puterea exemplului personal. Disponibil: <https://revistaprofesorului.ro/conduita-cadrului-didactic-puterea-exemplului-personal/>

16 Rolul cadrului didactic și necesitatea abordării diferențiate în rândul elevilor. Disponibil: <https://edict.ro/rolul-cadrului-didactic-si-necesitatea-abordarii-diferentiate-in-randul-elevilor/>

17 Conduita cadrului didactic. Puterea exemplului personal. Disponibil: <https://revistaprofesorului.ro/conduita-cadrului-didactic-puterea-exemplului-personal/>

18 Cadrul didactic – promotor al politicilor educaționale. Ediția I, 11-12 octombrie 2019. Chișinău, Republica Moldova: Institutul de Științe ale Educației, 2019, 742 p. ISBN 978-9975-48-156-4 Disponibil: https://ibn.idsi.md/collection_view/386

01

ASPECTE METODOLOGICE ALE EDUCAȚIEI ÎN DOMENIUL DREPTURILOR OMULUI/ COPILULUI

1.1. Ce sunt drepturile omului și drepturile copilului

Drepturile omului reprezintă ansamblul libertăților și garanțiilor fundamentale de care beneficiază fiecare individ, indiferent de naționalitate, etnie, religie, sex sau de altă natură. În Republica Moldova, aceste drepturi sunt consacrate în titlul II al Constituției care prevede drepturi precum dreptul la viață, dreptul la libertatea de exprimare, dreptul la libertatea religioasă, dreptul la un proces echitabil și dreptul la protecția împotriva discriminării.

Pe plan internațional, Republica Moldova a ratificat o serie de tratate esențiale în domeniul drepturilor omului/copilului, printre care:

- » Declarația Universală a Drepturilor Omului;
- » Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice;
- » Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale;
- » Convenția Europeană a Drepturilor Omului;
- » Carta Socială Europeană.

Aceste instrumente internaționale obligă statul să respecte, să protejeze și să asigure exercitarea drepturilor fundamentale ale cetățenilor săi.^{19 20}

Drepturile copilului sunt o extensie specifică a drepturilor omului/copilului, adaptate nevoilor și vulnerabilităților copiilor. Conform Convenției ONU cu privire la drepturile copilului, ratificată de Republica Moldova în 1993, un copil este definit ca orice ființă umană sub vârsta de 18 ani. Această convenție, cel mai ratificat tratat internațional privind drepturile omului, stabilește drepturi precum:^{21 22}

- » dreptul la viață, supraviețuire și dezvoltare;
- » dreptul la un nume și cetățenie;
- » dreptul la educație și sănătate;
- » dreptul de a fi protejat împotriva abuzului, neglijenței și exploatării;
- » dreptul de a-și exprima opiniile și de a fi ascultat.

În anul 2023, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat o nouă lege privind drepturile copilului aliniată la prevederile Convenției ONU. Această lege detaliază fiecare drept al copilului, stabilește principiile de asigurare a acestor drepturi și relevă atribuțiile autorităților publice în acest domeniu.

19 Tratatul internațional și regionale de drepturile omului ratificate de Republica Moldova și mecanismele create de ele. Disponibil: <https://sanatatemintala.md/ro/legislatie/drepturile-omului/tratatele-internationale-si-regionale-de-drepturile-omului-ratificate-de-republica-moldova-si-mecanismele-create-de-ele>

20 Care sunt cele mai importante reglementări cu privire la drepturile omului? In: *Ghid privind drepturile omului*. Disponibil: <https://www.humanrightsguide.md/themes/what-are-human-rights/what-are-the-main-human-rights-documents>

21 Convenția ONU cu privire la drepturile copilului. Disponibil: <https://www.unicef.org/moldova/rapoarte/conven%C5%A3ia-cu-privire-la-drepturile-copilului>

22 Права Ребенка. Disponibil: <https://ombudsman.md/ru/category-rapoarte/prava-rebyonka/>

Angajamente internaționale ale Republicii Moldova

Republica Moldova și-a consolidat angajamentul față de protecția drepturilor copilului prin ratificarea a 3 protocoale opționale la Convenția ONU cu privire la drepturile copilului:

1	Protocolul cu privire la implicarea copiilor în conflicte armate;
2	Protocolul privind vânzarea de copii, prostituția și pornografia infantilă;
3	Protocolul privind procedura de comunicare, care permite copiilor să depună plângeri direct la Comitetul ONU pentru drepturile copilului în caz de încălcare a drepturilor acestora.

Mecanisme naționale de protecție

Pentru a asigura respectarea drepturilor omului/copilului, Republica Moldova a instituit un șir de mecanisme precum:

- » Avocatul Poporului (Ombudsmanul), care monitorizează și raportează despre respectarea drepturilor fundamentale ale omului/copilului;
- » autoritățile tutelare și instituțiile de protecție a copilului, care sunt responsabile de intervenții în cazurile de abuz sau neglijență;
- » colaborarea cu organizații internaționale și cu societatea civilă pentru promovarea și protejarea drepturilor omului/copilului.

Cu toate acestea, provocări precum cazurile copiilor nedocumentați, care nu beneficiază de acces la educație sau la servicii sociale, continuă să persiste, evidențiindu-se necesitatea unor eforturi continue în acest domeniu.

1.2. Principiile educației pentru drepturile omului

Educația pentru drepturile omului se bazează pe un set de **principii fundamentale** care urmăresc promovarea unei culturi universale a drepturilor omului, a demnității umane și a participării active în societate. Aceste principii sunt reflectate în Declarația ONU privind educația și formarea în domeniul drepturilor omului (2011) și în alte documente internaționale relevante.^{23 24 25 26 27 28 29 30}

23 Human rights education – more than an educational approach. Disponibil: <https://www.coe.int/en/web/gender-matters/human-rights-education-more-than-an-educational-approach>

24 Approaches to human rights education in Compass. Disponibil: <https://www.coe.int/pt/web/compass/approaches-to-human-rights-education-in-compass>

25 Введение в образование в области прав человека. In: *Компас. Пособие по образованию в области прав человека*. Disponibil: <https://www.coe.int/ru/web/compass/introducing-human-rights-education>

26 Principles and Values. Disponibil: <https://ucchre.org/principles-and-values/>

27 What is Human Rights Education? Disponibil: <https://www.humanrightscareers.com/issues/human-rights-education/>

28 About Human Rights Education. Disponibil: <https://hreusa.org/hre-guide/about-hre/>

29 Human rights education. Disponibil: <https://respectedvoice.com/human-rights-education>

30 Human Rights Education Final. Disponibil: <http://twbonline.pbworks.com/w/page/34089084/Human%20Rights%20Education%20Final>

Principiile fundamentale ale educației pentru drepturile omului sunt:

- 1. Universalitate, indivizibilitate și interdependență.** Toate drepturile omului sunt universale, inalienabile, interdependente și indivizibile. Acestea trebuie respectate și promovate în mod egal, fără discriminare.
- 2. Egalitate și nediscriminare.** Educația pentru drepturile omului trebuie să fie accesibilă tuturor, fără discriminare de gen, rasă, dizabilitate sau alte statute. Aceasta promovează egalitatea de șanse și incluziunea socială.
- 3. Demnitate umană și respect.** Fiecare persoană are dreptul la respect și la o viață demnă. Educația în domeniul drepturilor omului cultivă empatia, solidaritatea și responsabilitatea față de ceilalți.
- 4. Participare activă și responsabilitate.** Educația pentru drepturile omului încurajează implicarea activă a indivizilor în apărarea și promovarea drepturilor omului, dezvoltând competențe precum gândirea critică și capacitatea de a acționa împotriva nedreptăților.
- 5. Accesibilitate și adaptare la nevoile specifice.** Educația pentru drepturile omului trebuie să fie adaptată contextului cultural, social și economic al grupurilor-țintă, ținând cont de nevoile și condițiile specifice ale acestora.
- 6. Învățare holistică și centrată pe participant.** Procesul educațional trebuie să fie holistic, abordând dimensiunile cognitive, emoționale și comportamentale ale învățării, și să fie centrat pe participant, promovând învățarea activă și experiențială.
- 7. Promovarea culturii drepturilor omului.** Scopul final al educației pentru drepturile omului este dezvoltarea unei culturi universale a drepturilor omului în care fiecare individ este conștient de drepturile și responsabilitățile sale și acționează pentru respectarea și protejarea acestora.

Aceste principii ghidează implementarea educației pentru drepturile omului în diverse contexte educaționale, contribuind la formarea unor cetățeni activi, informați și responsabili.

1.3. Abordarea „despre, prin și pentru drepturile omului”

Abordarea „despre, prin și pentru drepturile omului” este un cadru pedagogic esențial în educația pentru drepturile omului/copilului, promovat de organizații internaționale precum Consiliul Europei și Amnesty International. Această abordare are ca scop nu doar transmiterea de cunoștințe, ci și formarea de atitudini și comportamente care reflectă valorile drepturilor omului în viața cotidiană a elevilor și a comunității școlare.

1. Despre drepturile omului (learning about human rights)

Această componentă se concentrează pe transmiterea de cunoștințe teoretice privind următoarele aspecte:

- » ce reprezintă drepturile omului și care sunt principiile fundamentale (dignitate, egalitate, nediscriminare, participare);
- » actele internaționale relevante, cum ar fi Declarația Universală a Drepturilor Omului și Convenția ONU cu privire la drepturile copilului;

- » instituțiile și mecanismele care protejează aceste drepturi la nivel național și internațional.

Aceste informații sunt integrate în diverse discipline, precum ar fi: *Educația pentru societate*, *Istoria* sau *Limba și literatura română*, pentru a oferi elevilor o înțelegere solidă a contextului și semnificației drepturilor omului.

2. Prin drepturile omului (learning through human rights)

Această dimensiune pune accent pe modul în care se desfășoară procesul educațional, asigurând că metodele și relațiile din cadrul școlii reflectă valorile drepturilor omului. Astfel, se promovează:

- » participarea activă a elevilor în luarea deciziilor care îi privesc;
- » cadrul școlar bazat pe respect reciproc, incluziune și dialog deschis;
- » practici pedagogice care încurajează gândirea critică, empatia și colaborarea.

Prin această abordare, elevii experimentează direct valorile drepturilor omului în cadrul școlii, ceea ce le permite să le interiorizeze și să le aplice în mod natural.³¹

3. Pentru drepturile omului (learning for human rights)

Acest tip de abordare urmărește să dezvolte la elevi competențele și motivația necesare pentru a acționa în sprijinul drepturilor omului, incluzând:

- » formarea de atitudini și valori precum solidaritatea, responsabilitatea și respectul pentru diversitate;
- » dezvoltarea abilităților de advocacy și implicare civică;
- » încurajarea participării la proiecte și inițiative, care promovează drepturile omului în comunitate.

Astfel, elevii nu doar învață despre drepturile omului, ci devin agenți activi în promovarea și protejarea acestora în societate.

Această abordare integrată este aplicată în diverse inițiative educaționale, cum ar fi programul „Școli Prietenoase cu Drepturile Omului” al Amnesty International, care promovează o cultură a drepturilor omului/copilului în toate aspectele cadrului școlar.³²

Prin implementarea acestei abordări, instituțiile de învățământ contribuie la formarea unor cetățeni conștienți, responsabili și implicați în construirea unei societăți echitabile și respectuoase față de drepturile tuturor oamenilor.

1.4. Competențe profesionale ale cadrului didactic din perspectiva educației pentru drepturile omului/copilului sau în baza acestora

Pentru a desfășura un proces educațional și formativ în spiritul drepturilor omului/copilului, un cadru didactic trebuie să posede un set complex de competențe profesionale care să reflecte

31 Predarea democrației și a drepturilor omului ca abordare la nivelul întregii școli. Disponibil: <https://www.living-democracy.com/ro/principals/learning/awareness/teaching-democracy-and-human-rights-as-a-whole-school-approach/>

32 Human rights friendly schools. Disponibil: <https://www.amnesty.org/en/human-rights-education/human-rights-friendly-schools/>

atât cunoștințe teoretice, cât și abilități practice și atitudini adecvate. Aceste competențe sunt esențiale pentru a crea un mediu educațional incluziv, respectuos și centrat pe elev.

1. Competențe de cunoaștere și de aplicare a drepturilor copilului

Cadrele didactice trebuie să fie bine informate despre drepturile fundamentale ale copilului, așa cum sunt stipulate în Convenția ONU cu privire la drepturile copilului. Aceasta presupune înțelegerea principiilor generale ale convenției și capacitatea de a le integra în activitățile educaționale. Astfel, un exemplu elocvent ar fi promovarea interesului superior al copilului și asigurarea participării active a acestuia în procesul educațional.³³

2. Competențe de comunicare empatică și asertivă

Un cadru didactic în calitate de facilitator eficient trebuie să dezvolte abilități de comunicare care să permită realizarea interacțiunilor pozitive și constructive cu elevii. Aceasta implică utilizarea unui limbaj clar, coerent și nonviolent, adaptat nivelului de dezvoltare a copiilor. De asemenea, este importantă capacitatea de a asculta activ și de a răspunde nevoilor emoționale ale elevilor, contribuind, astfel, la crearea unui mediu de încredere și a respectului reciproc.³⁴

3. Competențe de creare a unui mediu educațional incluziv

Promovarea unui mediu educațional care respectă diversitatea și drepturile fiecărui copil este esențială. Cadrele didactice trebuie să fie capabile să identifice și să elimine barierele care pot împiedica participarea deplină a tuturor elevilor, indiferent de originea lor etnică, religioasă sau socioeconomică. Aceasta presupune adaptarea metodelor de predare și a materialelor didactice pentru a răspunde nevoilor diverse ale elevilor.

4. Competențe de colaborare cu familia și comunitatea

Implicarea părinților și a comunității în procesul educațional este crucială pentru promovarea drepturilor copilului. Cadrele didactice trebuie să dezvolte relații de parteneriat cu familiile elevilor, comunicând deschis și transparent despre progresul și nevoile acestora. De asemenea, colaborarea cu alte instituții și organizații care sprijină drepturile copilului poate contribui la crearea unui mediu educațional mai echitabil și mai eficient.

5. Competențe de autorefecție și dezvoltare profesională continuă

Un cadru didactic angajat în promovarea drepturilor omului/copilului trebuie să fie dispus să reflecteze asupra propriei practici și să caute, în mod constant, oportunități de dezvoltare profesională. Aceasta include participarea la cursuri de formare continuă și la ateliere de lucru, actualizarea cunoștințelor și adaptarea strategiilor pedagogice pentru a răspunde nevoilor în permanentă schimbare ale elevilor și ale societății.³⁵

33 Berea, A. E. Abordarea educației din perspectiva drepturilor omului. In: *EDICT. Revista educației*. ISSN 1582-909X. Disponibil: <https://edict.ro/abordarea-educației-din-perspectiva-drepturilor-omului/>

34 Registrul național al calificărilor. Disponibil: https://mc.sime.md/ords/r/mc/main/qualif?p2_qualification_id=CD4AC00BDBC13387E0530A0A0E0A825F&session=9634563498068&

35 Educație pentru drepturile omului. Curriculum pentru învățământul gimnazial. Disponibil: https://mec.gov.md/sites/default/files/final_curriculum_optional_edo_04.02.2015.pdf

1.5. Condiții de organizare și desfășurare a lecțiilor/activităților în baza drepturilor omului/copilului

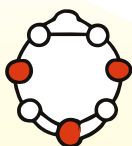
Într-un context marcat de provocări constante și multiple posibilități, învățarea prin practică (experimentală) devine un pilon fundamental în dezvoltarea personală a copiilor și adolescenților. Acest tip de învățare permite elevilor să transforme informațiile teoretice în experiențe relevante, care îi ajută să înțeleagă mai bine lumea și propriile caracteristici și nevoi. Rolul facilitatorilor este de a-i sprijini în acest demers, oferindu-le resursele și contextul necesar pentru a se exprima liber și autentic.

În acest context, este necesar ca adultul în calitate de facilitator să respecte *condițiile de organizare și desfășurare a activităților/lecțiilor în baza drepturilor omului/copilului*, care pot asigura un cadru educațional empatic, relevant și eficient, bazat pe principii fundamentale ale educației pentru drepturile omului:

Sprijinirea exprimării și încrederii în sine

Facilitatorul creează un cadru în care elevii se simt încurajați să-și exprime ideile, opiniile și preocupările și le oferă oportunități de a participa activ și de a-și recunoaște valoarea personală.

Promovarea unui mediu incluziv

Facilitatorul se asigură că fiecare participant se simte acceptat și respectat, indiferent de mediul său cultural și social, de identitatea de gen, de rasă sau de alte caracteristici personale. Un mediu divers și deschis contribuie la dezvoltarea armonioasă a tuturor oamenilor.

Implicare activă prin metode interactive

Facilitatorul folosește tehnici participative care stimulează colaborarea și gândirea critică. Activitățile interactive îi ajută pe elevi să se implice profund în procesul de învățare.

Asigurarea unui spațiu sigur și de încredere

Facilitatorul creează un mediu în care participanții pot discuta liber, fără teama de judecată sau de consecințe negative. Confidențialitatea și respectul reciproc sunt esențiale în aceste activități.

Respectarea autonomiei personale

Facilitatorul încurajează luarea deciziilor independente și asumarea responsabilității pentru acestea. Oferă sprijin fără a impune control excesiv, permițând dezvoltarea încrederii în sine.

Adaptarea conținutului la interesele participanților

Facilitatorul se asigură că temele abordate sunt relevante pentru viața și preocupările elevilor, facilitând, astfel, o implicare autentică.

Flexibilitate în abordare

Facilitatorul este deschis pentru ajustarea activităților în funcție de nevoile și feedbackul grupului. O abordare adaptabilă sprijină un proces de învățare dinamic și eficient.

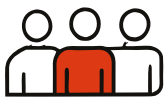
Coerență între vorbe și fapte

Facilitatorul demonstrează, prin acțiuni, valorile și principiile promovate. Transparența și consecvența întăresc încrederea și credibilitatea facilitatorului.

Stimularea gândirii critice

Facilitatorul încurajează participanții să pună întrebări, să analizeze informațiile și să exploreze diverse perspective, dezvoltând, astfel, abilități de reflecție și discernământ.

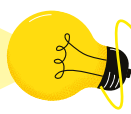
Oferirea de sprijin și orientare

Facilitatorul este disponibil pentru a ghida și a susține elevii în explorarea subiectelor discutate, respectând, în același timp, ritmul și alegerile fiecăruia.

Facilitarea reflecției și a feedbackului

Facilitatorul creează momente dedicate evaluării experiențelor și a învățării din acestea. Reflecția ajută la consolidarea cunoștințelor și la dezvoltarea personală continuă.

02

CREAREA SPAȚIULUI SIGUR ÎN CADRUL LECȚIILOR/ ACTIVITĂȚILOR

Obținerea rezultatelor dorite în dezvoltarea personalității elevilor și aplicarea principiilor activităților privind educația pentru drepturile omului/copilului sau în baza acestora sunt posibile în cazul în care participanții se simt în siguranță sau protejați pe tot parcursul activității.

Pentru a asigura **protecția copiilor** în cadrul activităților, facilitatorul:

- » informează copiii despre faptul că fiecare poate vorbi despre experiențele personale atât cât se simte liber, dar nimeni nu are voie să spună numele unui coleg/unei colege care are o problemă asemănătoare;
- » informează că luarea în derâdere, acuzarea, ironizarea, judecarea nu sunt acceptabile sub nicio formă;
- » abordează discuții despre subiectele din cadrul lecției/activității la general. Urmărește evitarea întrebărilor care ar putea personaliza exemplele oferite de elevi. În cazul în care sunt nominalizate anumite persoane cunoscute în grupul de copii sau adolescenți, facilitatorul monitorizează ca să fie evitată pronunțarea repetată a numelui unora dintre participanți;
- » observă reacțiile nonverbale ale copiilor, care va ajuta atât la adaptarea stilului de facilitare a lucrului cu întreg grupul de elevi, cât și la identificarea celor care necesită o abordare individuală în vederea securității și protecției lor;
- » se asigură ca nici un copil să nu-și încheie activitatea într-o stare emoțională care îi poate afecta securitatea;
- » ascultă cu atenție sau stabilește timpul și locul potrivit pentru discuții, în cazul în care acestea vor stimula adresarea în particular a copiilor sau adolescenților pentru clarificarea unor situații din viața personală ;
- » în cazul unei situații suspecte de violență față de un copil care s-a adresat sau de alt copil despre care s-a sesizat violența, se adresează la coordonatorul pentru prevenire și gestionarea problemelor legate de violență, neglijență, exploatare și trafic (VNET) din instituția de învățământ pentru a realiza acțiuni de înregistrare și sesizare a cazului, conform legislației în vigoare³⁶.

*Este important ca în cadrul lecțiilor/activităților facilitatorul să încurajeze copiii să-și exprime liber gândurile, opiniile, emoțiile, făcând acest lucru cu respect față de ceilalți participanți. Pentru a crea o atmosferă protectoare, liberă, creativă, facilitatorul propune elevilor să elaboreze și să respecte **regulile de conduită** în cadrul activității. În acest sens, oferim câteva exerciții care pot fi utile facilitatorului.*

36 Hotărâre Guvernului nr. 270/2014 cu privire la aprobarea Instrucțiunilor privind mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatarei și traficului. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=18619&lang=ro

Exercițiul 2.1. Regulile grupului

Obiective:

- elaborarea participativă a unui cod de conduită pentru grup;
- crearea unui mediu sigur, bazat pe acceptarea și suportul psihoemoțional.

Materiale necesare: hârtie de flipchart, markere, bandă adezivă de hârtie.

Timp preconizat: 15 min.

Vârsta participanților: de la 7 ani.

Desfășurarea exercițiului:

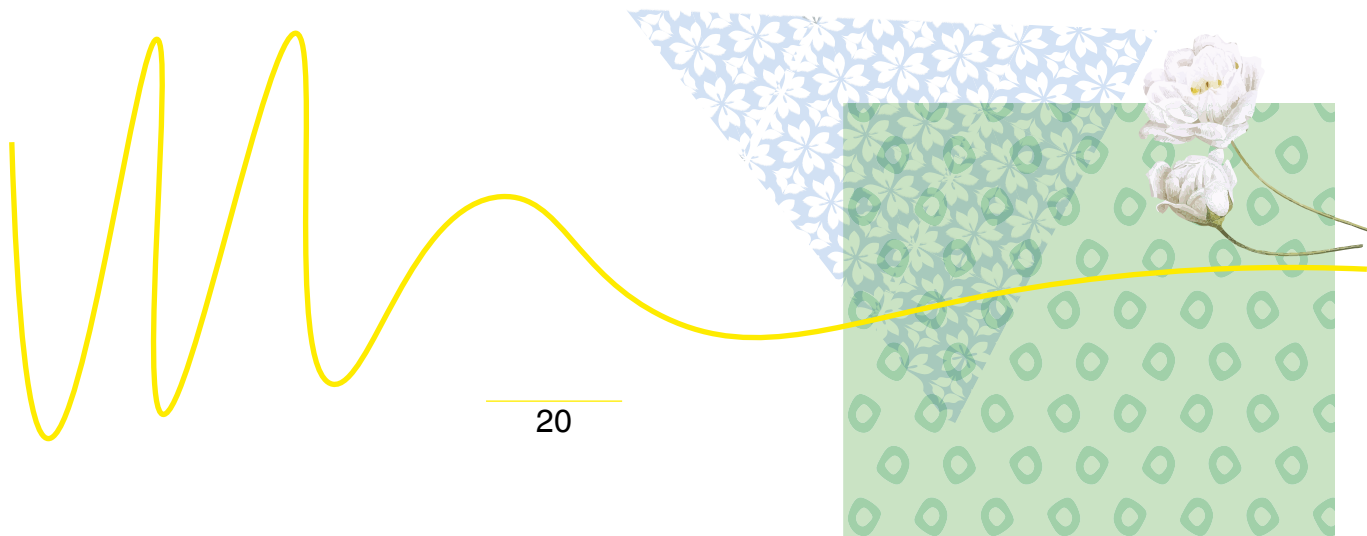
- Propuneți grupului să răspundă la întrebarea: *Care comportamente ale colegilor din sală vă fac să vă simțiți în siguranță și vă motivează să lucrați în acest grup?*

Acceptați toate răspunsurile participanților, le adaptați sau le reformulați, dacă este nevoie, după schema „persoana I – acțiune – prezent – pozitiv”.

- Apoi întrebați grupul: *Sunteți de acord cu regula dată? Dacă regula este acceptată de grup, o scrieți pe tabla de flipchart. În cazul în care marea majoritatea a grupului nu acceptă regula, o puneți în discuție și introduceți modificările necesare, iar dacă grupul o refuză, o excludeți din lista regulilor.*

Exemple de reguli:

- ascult atent, fără a întrerupe;
- accept toate opiniile fără a le critica;
- păstrez confidențialitatea informației personale auzite;
- vorbesc de la persoana I (Eu);
- particip activ, dar am dreptul de a nu participa în exerciții, din motive personale;
- altele.
- Regulile elaborate în comun le afișați pe peretele sălii de lucru, pe toată durata lecției/activității.
- Adresați participanților *întrebări pentru reflecție*:
 - *Cum au fost elaborate regulile grupului?*
 - *De ce avem nevoie de regulile elaborate?*

Exercițiul 2.2. Animalul inexistent

Obiective:

- susținerea participanților să stabilească un acord de grup într-o manieră mai prietenoasă și informală;
- crearea unui mediu sigur și a unei colaborări eficiente a grupului care susține participarea.

Materiale necesare: un set de markere (4 culori), o hârtie de flipchart, 2-3 seturi de creioane colorate, foi A4 de diferite culori.

Timp preconizat: 35 min.

Vârsta participanților: de la 7 ani.

Desfășurarea exercițiului:

- Împărțiți, în mod aleatoriu sau după un criteriu participativ, participanții la lecție/ activitate în câteva grupuri.
- Oferiți-le sarcina/instrucțiunea să creeze, timp de 10 minute, un animal inexistent din diverse materiale pe care le au la îndemână sau să-l deseneze, apoi să se gândească la descrierea animalului: *cum este, ce-i place, ce calități are, de ce sau cine se teme etc.*
- Încurajați toți participanții să se implice în prezentarea animalului inexistent. Fiecare echipă are câte 5 minute pentru prezentare.
- Adresați participanților *întrebări pentru reflecție*:
 - Cum vă simțiți?
 - Cum vi s-a părut acest exercițiu?
 - Ce ați observat în timpul exercițiului?
 - Ce asemănări există între fiecare dintre voi și animalul confecționat? Ce diferențe ați observat?
 - Cine a venit cu ideile? Care idei au fost acceptate?
 - Cum v-ați făcut vocea auzită?
 - Care au fost strategiile de a comunica în grup? Ce dificultăți au apărut? Care a fost partea ușoară?
 - De ce aveți nevoie ca să vă puteți face opinia auzită? Ce au făcut colegii pentru a vă susține în comunicarea opiniei?
 - Cum credeți, care ar putea fi relațiile dintre aceste animale dacă s-ar aduna într-o haită?
 - Ce le-ar ajuta să conviețuiască? Cum ar putea găsi limbă comună? De ce reguli ar avea nevoie?
- Asigurați-vă că participanții propun reguli, iar acestea sunt formulate în mod pozitiv, la persoana I și descriu comportamente așteptate de la colegii lor.
- Scrieți sau rugați un voluntar să scrie **REGULILE** pe tabla de flipchart.

Notă:

Rolul facilitatorului este să monitorizeze și să se asigure că acordul grupului privind regulile de conduită este respectat.

Acest exercițiu poate fi aplicat la începutul unui proces de lucru (la începutul semestrului/disciplinei) pentru a stabili, participativ și nonformal, regulile de conduită pentru toți participanți, valabile pentru toată perioada.

Exercițiul 2.3. Așteptările

Obiective:

- stabilirea așteptărilor participanților;
- conștientizarea de către elevii a intențiilor de participare.

Materiale necesare: o hârtie de flipchart, 6-7 seturi de markere, stickere cu lipici de diferite culori (cel puțin câte 3 pentru fiecare participant), bandă adezivă de hârtie.

Timp preconizat: 15 min.

Vârsta participanților: de la 11 ani.

Desfășurarea exercițiului:

Notă. Pentru executarea acestui exercițiu este important ca participanți să cunoască subiectul lecției/activității de la începutul acesteia sau să fie informați despre acesta, în prealabil, de către facilitator.

- Afișați o hârtie pe tabla de flipchart, împărțiți-o în 3 părți: *Știu*, *Vreau să știu*, *Nu vreau să se întâmple* (vedeți exemplul). Apoi repartizați participanților câte 3 stickere cu lipici de diferite culori și seturi de markere.
- Explicați participanților că trebuie să scrie pe stickere răspunsurile la următoarele întrebări:
 - 1) *Ce știu despre ... (subiectul lecției/activității)?*
 - 2) *Ce vor să știe despre ... (subiectul lecției/activității)?*
 - 3) *Ce nu vor să se întâmple la această lecție/activitate?*

Știu	Vreau să știu
Nu vreau să se întâmple	

Oferiți participanților 3 minute pentru a completa 3 stickere cu răspunsuri.

- Propuneți participanților să lipească stickerele cu răspunsuri pe tabla de flipchart afișată, fără a citi cele scrise. Citiți ideile scrise și afișate de participanți, analizați-le și generalizați.
- Prezentați participanților ideile de bază, formulate în urma generalizării mesajelor elevilor, fără a identifica persoana care a scris o idee sau alta.

Notă.

Abordarea metodologică prin care participanții afișează ideile scrise, dar nu le pronunță în fața grupului permite minimizarea prezentărilor personale, reducând riscurile de violență emoțională (cuvinte umilitoare, glume nepotrivite, insulte etc.) și discriminarea. Pe de altă parte, pot fi puse în discuții mai multe idei scrise de participanți și pot fi obținute mai multe reflecții din partea elevilor.

La asigurarea condițiilor optime de educație în baza drepturilor omului/copilului contribuie contactul psihoemoțional care se formează din primele minute ale activității, prin aplicarea instrumentelor interactive de *cunoaștere reciprocă* a participanților. Unul dintre aceste instrumente este exercițiul „Bingo”, care poate fi folosit atât în cazul grupului ai cărui membri nu se cunosc, cât și în situația realizării activităților în clasa de elevi, care au deja o experiență de interacționare.

Exercițiul 2.4. BINGO

Obiective:

- conectarea emoțională a participanților;
- intercunoașterea participanților;
- crearea condițiilor de comunicare deschisă, bazată pe interes reciproc.

Materiale necesare: chestionar pentru elevi, fișa de lucru „Bingo”, pixuri.

Timp preconizat: 15 min.

Vârsta participanților: de la 8 ani.

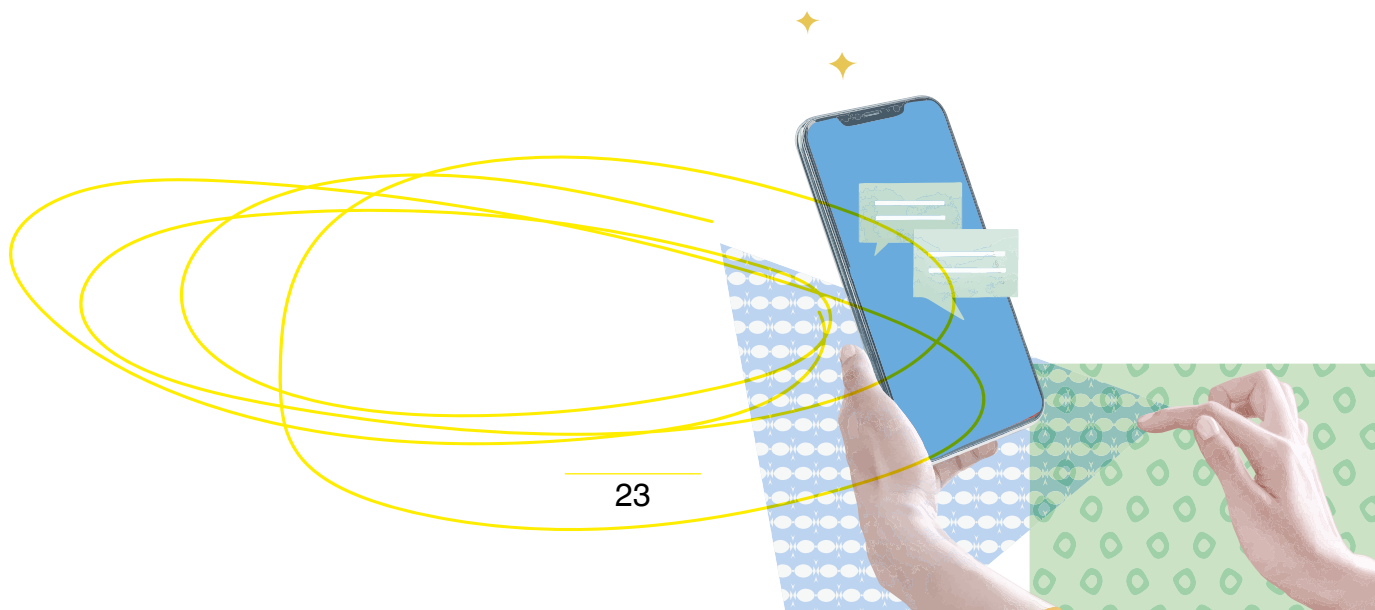
Desfășurarea exercițiului:

- Realizarea acestui exercițiu necesită o *pregătire prealabilă*. În acest scop, rugați elevii să completeze, din timp, un scurt chestionar care conține întrebări despre interesele lor, activitățile preferate și trăsăturile individuale pe care ar fi dispuși să le împărtășească grupului (a se vedea Anexa nr. 1). Pe baza informațiilor din chestionar, elaborați o fișă de lucru pe care o veți folosi în cadrul lecției/activității (a se vedea Anexa nr. 2).

Notă.

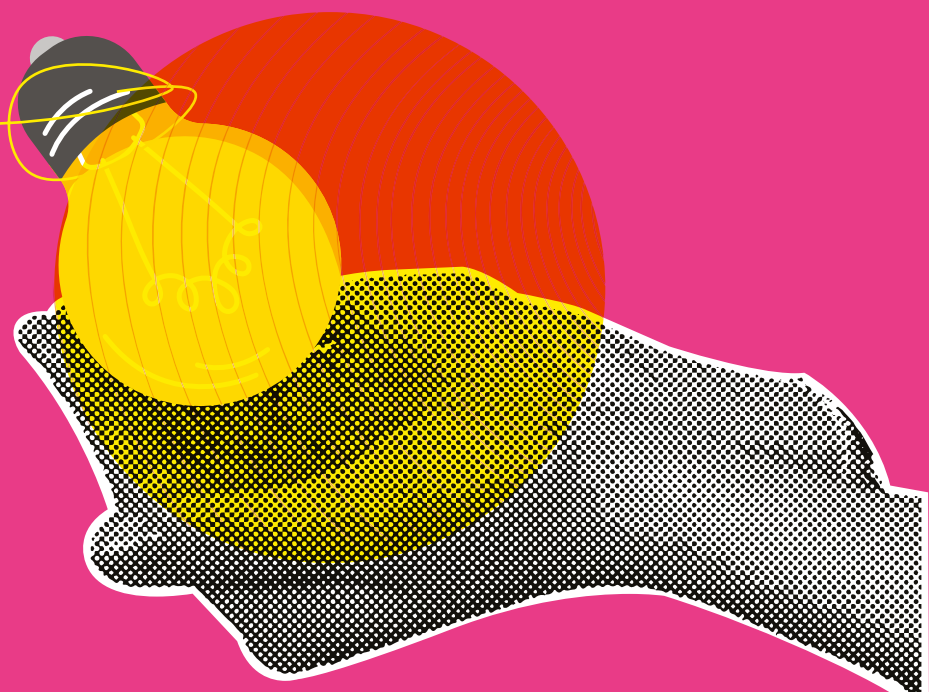
Chestionarul pentru elevi poate fi realizat atât pe hârtie, cât și în format electronic (prin aplicația Google Forms). Fișa de lucru poate fi printată pe foi A5 de diferite culori.

- La începutul lecției/activității cu elevii, spuneți participanților că orice activitatea comună poate fi eficientă și plăcută dacă participanții se cunosc mai bine. Apoi repartizați elevilor fișe de lucru „Bingo”, pixuri și explicați că timp de 10 minute participanții se vor plimba liber în timpul lecției/activității, se vor întâlni cu alți elevi și vor găsi printre ei acele persoane care au interese/caracteristici menționate în fișele de lucru. Elevii vor scrie numele acestor participanți în fișa de lucru. La aceeași caracteristică pot fi scrise câteva persoane.
- Adresați participanților *întrebări pentru reflecție*:
 - Cum a fost acest exercițiu pentru voi?
 - Ce v-a plăcut?
 - Ce ați aflat despre grupul din care ați făcut parte, dar și despre sine?

03

ÎNȚELEGEREA ȘI
CONȘTIENTIZAREA
DREPTURILOR OMULUI/
COPILULUI

Construirea unui proces educațional bazat pe drepturile omului/copilului devine eficientă doar atunci când toți participanții – elevi, cadre didactice, părinți – au o înțelegere comună și clară a conceptului fundamental de „drepturile omului”, precum și a altor termeni asociați cu acest domeniu de cunoaștere și practică.

Este important să subliniem faptul că procesul de înțelegere și conștientizare a drepturilor omului/copilului de către elevi și părinții acestora începe cu însușirea acestor cunoștințe de către cadrul didactic. Această afirmație este susținută de faptul că facilitatorul joacă un rol esențial în transmiterea valorilor și principiilor fundamentale ale drepturilor omului/copilului. Conform unui interviu acordat de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, discuțiile despre drepturi trebuie să înceapă de la o vârstă fragedă, fiind adaptate nivelului de maturitate și de înțelegere al copiilor. Astfel, cadrele didactice trebuie să fie bine informate și să posede competențele necesare pentru a facilita acest proces educațional

În acest context, cadrul didactic are rolul de a organiza o serie de exerciții sau chiar activități tematice care, pe de o parte, îl vor ajuta să evalueze nivelul de înțelegere și conștientizare al elevilor în ceea ce privește propriile drepturi, dar și drepturile celorlalți, iar pe de altă parte, vor contribui la dezvoltarea unei conștiințe civice solide în rândul copiilor.

În continuare, prezentăm câteva exemple de astfel de **exerciții practice**.

Exercițiul 3.1. Copiii și adulții – asemănări și deosebiri (varianta I)

Obiective:

- analiza comparativă a caracteristicilor specifice copiilor și adulților;
- conștientizarea caracterului firesc și natural al elaborării Convenției ONU cu privire drepturile copilului.

Materiale necesare: 6-7 seturi de markere, foi A5 de culoare verde deschis după numărul de participanți, foi A5 de culoare galbenă după numărul de participanți, 2 hârtii de flipchart, 6-7 foi A3, banda adezivă de hârtie

Timp preconizat: 35 min.

Vârsta participanților: de la 12 ani.

Desfășurarea exercițiului:

Etapa 1. Definiții

- Începeți discuția prin a spune că, probabil, fiecare dintre cei prezenți își pun, uneori, întrebarea *cine este copilul*. Întrebați participanții în ce situații își adresează asemenea întrebare. Ascultați cu atenție răspunsurile.
- Oferiți participanților markere, distribuiți-le câte o foaie A5 de culoare verde deschis și rugați-i să-și exprime opinia printr-un desen/simbol despre *cine sau ce este copilul*. Asigurați-i că nu veți aprecia abilitățile lor de a desena și încurajați-i să expună pe hârtie prima idee care le apare în minte.

- Afișați pe un perete o hârtie de flipchart și scrieți în partea de sus, la mijloc, cuvântul **COPIL**. Invitați, pe rând, participanții să afișeze desenul/simbolul pe poster și să-l comenteze. În caz de necesitate, adresați întrebări care să soluționeze neclaritățile apărute.
- Mulțumiți participanților pentru ideile exprimate și rugați-i să spună ce observă și care sunt principalele caracteristici ale unui copil, pornind de la desenele/simbolurile afișate pe poster.

Notă.

În acest caz, dar și în cazul altor exerciții cu astfel de sarcini, este important să-i ajutați pe participanți să evidențieze caracteristici concrete. De exemplu, dacă desenele reprezintă copilul ca o floare, atunci este momentul să-i întrebați „Cum este o floare? Care dintre caracteristicile florii (vulnerabilă, poate fi ușor rănită, se adaptează greu mediului etc.) se referă la un copil?”.

- Distribuiți participanților o altă foaie A5 de culoare galbenă și rugați-i să exprime printr-un desen/simbol opinia lor despre *cine sau ce este adultul*.
- Afișați, alături de puzzle-ul **COPIL**, o altă hârtie de flipchart și scrieți în partea sus, la mijloc, cuvântul **ADULT** și invitați, pe rând, participanții să afișeze desenul/simbolul pe poster și să-l comenteze. Dacă este cazul, adresați întrebări care să soluționeze neclaritățile apărute.

Etapă 2. Asemănări și diferențe

- Repartizați participanții în grupuri mici a câte 4-5 persoane. Distribuiți fiecărui grup o coală de hârtie A3 și markere. Anunțați-i că urmează să identifice *3 caracteristici specifice doar copilului, 3 caracteristici specifice doar adultului și 3 caracteristici comune* și să le prezinte pe coala de hârtie în formă de **Diagrama Venn (Fig. 3.1)**. Stabiliți împreună cu participanții timpul necesar pentru realizarea sarcinii.

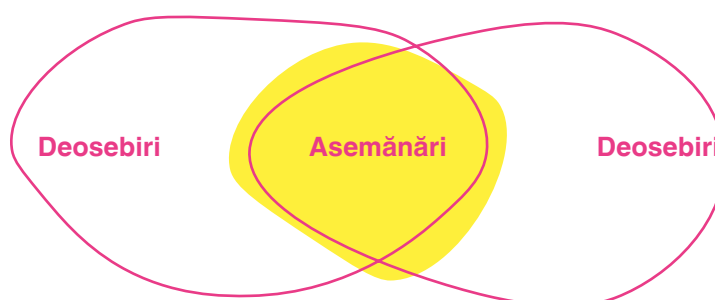

Fig. 3.1 Diagrama Venn

- După ce timpul propus pentru activitatea de grup s-a finalizat, invitați reprezentanții grupurilor să afișeze și să prezinte rezultatele activității.
- Menționați, dacă acest lucru nu a fost spus de participanți, sau subliniați, dacă se regăsește în lucrările grupurilor, că principala caracteristică a unui copil este că acesta se află în proces continuu de dezvoltare, de aceea este vulnerabil din punct de vedere fizic și emoțional/psihologic.

- Menționați despre Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, precum și despre legislația națională, în care se stipulează că părinții și profesioniștii sunt obligați să contribuie la dezvoltarea capacităților în continuă evoluție ale copilului (CDC, art. 5, 6, 12, 14, 18, 27, 29).
- Adresați participanților *întrebări pentru reflecție*:
 - *Ce emoții v-a creat acest exercițiu?*
 - *Ce gânduri v-au apărut?*
 - *Ce cunoașteți despre Convenția ONU cu privire la drepturile copilului?*
 - *Ce drepturi ale copilului vă sunt cunoscute?*
 - *Din ce surse vă cunoașteți drepturile?*
 - *Care sunt avantajele cunoașterii drepturilor omului/copilului?*
 - *Ce dificultăți pot apărea din cauza lipsei cunoștințelor privind drepturile copilului?*
 - *Cum puteți utiliza cunoștințele despre drepturile copilului?*

Exercițiul 3.2. Copiii și adulții – asemănări și deosebiri (varianta II)

Obiective:

- conștientizarea caracteristicilor copiilor și ale adulților din perspectiva nevoilor personale;
- conștientizarea legăturii dintre nevoile și drepturile omului/copilului.

Materiale necesare: foi A4, 6-7 seturi de markere, bandă adezivă de hârtie.

Timp preconizat: 20 min.

Vârsta participanților: de la 8 ani.

Desfășurarea exercițiului:

- Rugați participanții să formeze grupuri mici a câte 4-5 persoane. Oferiți grupurilor câte 2 foi A4 și cereți să deseneze câte un desen/simbol prin care vor reda caracteristicile de bază ale copiilor și un desen/simbol despre cele ale adulților. Oferiți grupurilor 10 minute pentru elaborarea desenelor.
- Propuneți grupurilor, pe rând, să afișeze desenele/simbolurile și să le comenteze. Încurajați participarea tuturor membrilor grupurilor.
- Adresați participanților *întrebări pentru reflecție*:
 - *Ce este comun între caracteristicile copilului și ale adultului?*
 - *Ce le deosebesc?*
 - *Care sunt nevoile copilului? Dar ale adultului?*
 - *În ce mod sunt legate nevoile copilului și ale adultului de drepturile lor?*
 - *Care sunt asemănările și deosebirile dintre drepturile copiilor și cele ale adulților?*

Notă.

Pot fi identificate caracteristici specifice și comune în ceea ce privește drepturile copilului și ale adultului:

1. Caracteristici specifice copilului (din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului):

- dreptul la educație obligatorie;
- protecție specială împotriva exploatarei;
- acces la activități recreative și jocuri.

2. Caracteristici specifice adultului:

- dreptul de vot și participare politică;
- responsabilitate contractuală completă;
- dreptul de a încheia căsătorie fără consimțământul părinților.

3. Caracteristici comune (drepturi universale):

- dreptul la viață și securitate;
- libertatea de exprimare și opinie;
- egalitate în fața legii și protecție împotriva discriminării.

Astfel, drepturile se schimbă odată cu vârsta, menținând totuși un nucleu comun de drepturi fundamentale pentru toți oamenii.

Exercițiul 3.3. De la nevoi la drepturi

Obiective:

- conștientizarea legăturii dintre nevoile și drepturile omului/copilului;
- dezvoltarea empatiei față de alte persoane, în special, față de persoanele aflate în situații dificile de viață.

Materiale necesare: imagini ale copiilor în diferite situații (cu dizabilități, romi, muncind, în stradă, la stână, abandonați de părinți în centre maternale, bătuți, la spital, refugiați, cerșind în stradă, singuri acasă etc.), bandă adezivă de hârtie.

Timp preconizat: 25 min.

Vârsta participanților: de la 8 ani.

Desfășurarea exercițiului:

- Afișați într-o expoziție mai multe imagini numerotate ale copiilor în diferite situații (cu dizabilități, romi, muncind, în stradă, la stână, abandonați de părinți în centre maternale, bătuți, la spital, refugiați, cerșind în stradă, singuri acasă etc.).
- Rugați participanții să formeze perechi și să cerceteze fiecare imagine numerotată, să identifice care sunt nevoile copiilor din imagini și să spună în perechi ce simt și ce cred acești copii despre copilăria lor.

- După ce participanții examinează imaginile, rugați-i să-și împărtășească ideile și elaborați împreună o listă a nevoilor pentru fiecare poză a copilului.
- După ce ați finalizat listele pentru toate imaginile, întrebați-i ce concluzii pot trage referitoare la nevoile copiilor.
- Reveniți la imaginile expuse și discutați cu participanții despre ce simt și ce cred copiii din imagini despre copilăria lor. Puteți adresa următoarele întrebări:
 - *Copiii din imagini au aceleași nevoi sau se deosebesc prin ceva nevoile lor?*
 - *La care dintre aceștia observă deosebiri și prin ce se deosebesc? Cum v-ați dat seama?*
 - *Ce credeți despre copilăria lor? Au toți copiii aceeași copilărie?*
 - *Care este visul/speranța copiilor din imagini?*
 - *Imaginile corespund cu situația din localitățile noastre?*
 - *În realitate există și alte situații dificile în care se află copiii? Care sunt ele?*
 - *Cine este responsabil de satisfacerea nevoilor copiilor aflați în dificultate?*
- Ținând cont de cele discutate, rugați participanții, grupându-se în perechi, să formuleze și să noteze pe o foaie A4 propria definiție a *drepturilor copilului*. Discutați fiecare definiție și generalizați ideile prezentate.
- Prezentați participanților definiția *drepturilor copilului*, în baza resurselor din **e-Bibliografie** (pag.53-55) sau din **Glosar** (pag. 52).
- Adresați participanților *întrebări pentru reflecție*:
 - *Ce ați simțit în timpul realizării acestui exercițiu?*
 - *Ce ați conștientizat gândindu-vă la nevoile copiilor?*
 - *Care este legătura dintre nevoile și drepturile copilului?*
 - *Cine și pentru ce are nevoie de cunoașterea noțiunii de drepturile copilului?*

Exercițiul 3.4. Alege-ți dreptul!

Obiective:

- cunoașterea drepturilor copilului din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului;
- dezvoltarea abilităților de comunicare asertivă, problematică, orientată spre luarea deciziilor comune.

Materiale necesare: carduri ilustrate cu drepturile copilului, imaginea aerostatului (balon cu aer cald), creioane, markere.

Timp preconizat: 25 min.

Vârsta participanților: de la 8 ani.

Desfășurarea exercițiului:

- Rugați participanții să formeze grupuri a câte 4-5 persoane și distribuiți câte un card ilustrat cu dreptul copilului pentru fiecare participant (cardurile sunt prezentate în Anexa nr. 3). Asigurați-vă că cele 40 de articole sunt distribuite participanților.
- Anunțați că urmează o activitate care îi va ajuta să identifice principalele caracteristici ale drepturilor copilului și să cunoască Convenția ONU cu privire la drepturile copilului.

Explicați că fiecare elev va examina cardul cu unul dintre drepturile copilului. Oferiți-le timpul necesar pentru a studia conținutul și pentru a pătrunde în esența acestora.

Notă.

Ilustrațiile din cardurile distribuite sunt alb-negru. Puteți oferi participanților timp și materialele necesare (d.ex., creioane colorate) pentru ca ei să coloreze imaginile în timp ce le studiază individual și/sau le discută în grupul creat.

- După ce participanții finalizează studierea articolelor din Convenție, arătați imaginea unui aerostat (balon cu aer cald).
- Propuneți grupurilor să-și imagineze că se află la înălțime, într-un aerostat. Anunțați că aerostatul pierde aer și ei trebuie să diminueze povara acestuia. Din articolele (drepturile) propuse pentru studiere, fiecare grup mic trebuie să selecteze **doar unul dintre acestea pe care ar dori să-l păstreze**. Restul trebuie să fie *aruncate peste bord*. Comunicați-le că au la dispoziție 5-10 minute pentru a negocia și a decide care este cel mai important articol (drept) pe care îl vor păstra. Menționați că participanții vor trebui să-și justifice alegerea.
- Întruniți participanții în grupul mare și invitați-i, pe rând, să prezinte articolele (drepturile) selectate, argumentând alegerea. La finalul discuțiilor, vor rămâne 5-6 cartonase cu articolele (drepturile) alese de participanți.
- Propuneți participanților să-și imagineze că se află într-un singur balon și acesta continuă să piardă din înălțime. Pentru a evita prăbușirea, aceștia trebuie să păstreze doar un articol (drept) din cele selectate. Oferiți-le timp pentru a discuta. Invitați-i să anunțe articolul selectat și să explice de ce l-au ales.
- Adresați participanților *întrebări pentru reflecție*:
 - *A fost ușor sau dificil să decideți asupra alegerii unui singur articol?*
 - *Ce v-a ajutat și ce dificultăți ați întâlnit în luarea deciziei?*
 - *Ce s-ar întâmpla cu viața unui copil dacă nu s-ar respecta sau nu s-ar asigura un drept sau altul?*
 - *Putem afirma că sunt drepturi importante și mai puțin importante?*

Notă.

Concluzionați prin aceea că toate drepturile copilului sunt importante, universale, inalienabile, indivizibile, interdependente și neasigurarea unuia dintre ele duce, în mod automat, la nerespectarea altora. Există, însă, situații sau cazuri excepționale în care trebuie să decidem care este cel mai important drept, în acel moment, pentru un copil.

Exercițiul 3.5. Semaforul

Obiective:

- conștientizarea rezultatelor în însușirea informației privind drepturile copilului;
- monitorizarea de către facilitator a atitudinilor elevilor privind cunoașterea și respectarea propriilor drepturi și ale altora.

Materiale necesare: seturi de cartonașe de 3 culori (roșu, galben, verde) după numărul de participanți.

Timp preconizat: 10 min.

Vârsta participanților: de la 7 ani.

Desfășurarea exercițiului:

- Oferiți participanților cartonașe de 3 culori (roșu, galben, verde). Explicați-le următoarea sarcină: „Răspundeți la întrebările propuse, alegând una din 3 variante de răspuns (Da, Nu, Nu sunt sigur/ă), cu ajutorul cartonașelor. Astfel, ridicați cartonașul de culoare **verde** în cazul răspunsului **DA**, **roșu** – **NU**, **galben** – **NU SUNT SIGUR/Ă**”.
- Întrebările propuse grupului sunt:
 - *Vă este clar ce reprezintă drepturile copilului?*
 - *Ați înțeles pe ce se bazează drepturile copilului?*
 - *Cum credeți, drepturile sunt importante în viața unui copil?*
 - *Credeți că adulții ar trebui să fie informați despre drepturile copiilor?*
 - *Credeți că adulții țin cont de drepturile copiilor atunci când îi educă și îi cresc?*
 - *Credeți că copiii știu despre drepturile lor?*
 - *Credeți că copiii știu cum să-și exercite corect drepturile?*
 - *Credeți că copiii ar trebui să fie învățați să-și revendice drepturile?*
 - *Doriți să respectați drepturile altor persoane?*
- Adresați participanților întrebări pentru reflecție:
 - *Cum a fost să răspundeți la întrebări?*
 - *Ce gânduri v-a creat acest exercițiu?*
 - *Ce ați înțeles?*

Exercițiul 3.6. Șase pălării gânditoare³⁷

Obiective:

- îmbunătățirea procesului de gândire paralelă și a abilităților de luare a deciziilor prin evaluarea problemelor din mai multe perspective;
- dezvoltarea abilităților de comunicare asertivă în situația în care mai mulți membri ai echipei au opinii diferite despre o anumită problemă;
- încurajarea diverselor perspective și colaborare în grupul de elevi.

Materiale necesare: șase pălării de culoare diferită – albă, roșie, neagră, galbenă, verde, albastră.

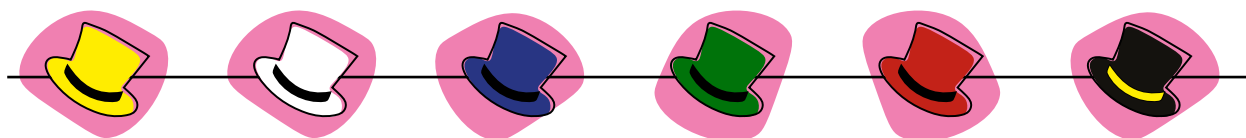
Notă. Pălăriile pot fi confecționate din hârtie de către elevi în cadrul lecției de educație tehnologică.

Timp preconizat: 35 min.

Vârsta participanților: de la 9 ani.

Desfășurarea exercițiului:

- Explicați elevilor că urmează să discutați despre un subiect important, și anume despre „Conflictul dintre dreptul la libertatea de opinie a copilului (articolul 12) și la libertatea de exprimare (articolul 13), pe de o parte, și dreptul la protejarea vieții private (articolul 16) și la protecția împotriva abuzurilor (articolul 19), pe de altă parte.

Notă:

Subiectul discuției ori problema pusă în dezbatere poate fi de orice natură sau din oricare domeniu de știință sau din viața socială, ales în funcție de contextul actual al procesului de studiu.

- Definiți clar problema pe care grupul se va concentra. Asigurați-vă că toți participanții înțeleg și sunt de acord cu enunțul problemei. Încurajați participanții să fie deschiși pentru perspective și idei diferite.
- Explicați participanților esența și funcția fiecărei pălării. De exemplu:
 - » Când purtați pălăria albă, vă veți concentra doar pe gândirea obiectivă, bazată pe fapte, date și informații. Întrebările care vă pot ajuta când purtați această pălărie sunt:
 - Câte informații am despre această situație?
 - De ce informații cu privire la situația în cauză am nevoie?
 - Ce informații și date îmi lipsesc?

³⁷ Six Thinking Hats. Disponibil: https://en.wikipedia.org/wiki/Six_Thinking_Hats

- » Pălăria roșie reprezintă emoții, sentimente și intuiție. Când purtați pălăria roșie, sunteți liber să vă exprimați reacțiile emoționale la o problemă curentă, fără a fi nevoie să le justificați sau să le explicați. În cazul în care purtați pălăria roșie puteți adresa întrebări precum:
 - *Ce simt acum?*
 - *Ce îmi spune intuiția despre aceasta?*
 - *Îmi place sau nu îmi place această situație?*
- » Pălăria neagră vă va ajuta să preziceți rezultate negative, gândind critic și identificând potențialele riscuri, puncte slabe și probleme. Iată câteva întrebări care vă pot ajuta când utilizați pălăria neagră:
 - *Ce probleme pot apărea?*
 - *Ce dificultăți ar putea apărea în această situație?*
 - *Care sunt potențialele riscuri?*
- » Pălăria galbenă reprezintă optimismul și pozitivitatea. Aceasta vă poate ajuta să evaluați situația cu potențialele beneficii și oportunități și să o abordați dintr-o perspectivă pozitivă. Întrebările potrivite, atunci când purtați pălăria galbenă, sunt:
 - *Care sunt avantajele implementării acestei noi metode de a face lucrurile?*
 - *Care este aspectul pozitiv al acestei situații?*
- » Pălăria verde exprimă creativitatea și te încurajează să generezi idei noi, inovații și posibilități. Vă cere să abordați problemele cu o minte deschisă și să căutați, în mod activ, soluții noi și creative. Purtând pălăria verde, puteți adresa aceste întrebări:
 - *Există alte opțiuni?*
 - *Ce altceva pot face în această situație?*
- » Pălăria albastră reprezintă imaginea de ansamblu și este responsabilă pentru gestionarea procesului de gândire. Aceasta vă poate ajuta să mențineți conversația concentrată și organizată, asigurându-vă că procesul de gândire rămâne eficient și productiv. Una dintre întrebările specifice pălăriei albastre este:
 - *Cum mă asigur că rămân concentrat pe găsirea unei soluții?*

Notă.

Există mai multe întrebări generate de cele șase pălării gânditoare care vă pot ajuta să vă asigurați că înainte de a lua o decizie toate perspectivele sunt luate în considerare cu atenție:

- ✓ *Pălăria albă: Care sunt faptele și informațiile pe care le avem?*
- ✓ *Pălăria roșie: Cum ne simțim în legătură cu situația creată? Ce ne spune intuiția despre aceasta?*
- ✓ *Pălăria neagră: Care sunt riscurile și provocările potențiale asociate cu situația respectivă?*
- ✓ *Pălăria galbenă: Care sunt potențialele beneficii și oportunități asociate cu această situație?*
- ✓ *Pălăria verde: Care sunt soluțiile sau ideile creative potrivite pentru a rezolva situația-problemă?*
- ✓ *Pălăria albastră: Cum putem gestiona procesul de gândire și cum putem să ne asigurăm că rămânem concentrați pe găsirea unei soluții?*

- Stabiliți o limită de timp de gândire pentru fiecare pălărie. Păstrați conversația concentrată și asigurați-vă că fiecare punct de vedere este explorat pe deplin. De

obicei, fiecare pălărie are la dispoziție 5-10 minute. În acest timp, încurajați participanții să-și exprime gândurile și emoțiile, în funcție de pălăria pe care o poartă.

- După ce expiră timpul-limită pentru o pălărie, propuneți participanților să treacă la următoarea pălărie. Explicați că toți participanții au posibilitatea să exploreze fiecare pălărie.
- După ce ați folosit toate pălăriile, rezumați constatările și ideile care apar în timpul implementării. Identificați temele comune și potențialele soluții.
- Porniți discuții de generalizarea a rezultatelor exercițiului în baza *întrebărilor pentru reflecție*:
 - Cum a fost pentru voi acest proces de gândire organizată?
 - Care pot fi acțiunile de aplicare sau dezvoltare a ideilor apărute în grup?
 - Cum vedeți realizarea acestor acțiuni?

Notă.

Ajutați participanții să ajungă la concluzii precum că toate drepturile unei persoane sunt limitate de drepturile altora și că răspândirea informațiilor false, negative, umilitoare despre cineva sau utilizarea unor informații personale fără acordul persoane prezintă încălcarea legislației în vigoare a Republicii Moldova, este interzisă și se pedepsește conform legii.

Exercițiul 3.7. Limitele

Obiective:

- conștientizarea limitelor personale și ale altor persoane din perspectiva drepturilor omului/copilului (dreptul la protecție);
- formarea spațiului sigur în cadrul lecției/activității, elaborarea regulilor de conduită.

Materiale necesare: stickere colorate cu lipici, 5-6 seturi de markere, hârtie de flipchart.

Timp preconizat: 30 min.

Vârsta participanților: de la 7 ani.

Desfășurarea exercițiului:

- Oferiți participanților câte 2 stickere și propuneți să scrie pe unul dintre ele despre acțiunile altor persoane pe care ei le interzic să fie făcute asupra propriei persoane, continuând propoziția „*Eu nu permit față de mine...*”. Apoi pe celălalt sticker să scrie acțiunile proprii pe care ei refuză să le întreprindă, continuând propoziția „*Eu refuz să fac altora...*”. Oferiți-le 5 minute pentru a completa stickerele.

Notă.

În cazul în care în grup sunt elevi care întâmpină dificultăți în a scrie răspunsurile lor, propuneți tuturor participanților să deseneze prin diferite simboluri/obiecte/imagini, răspunsurile la întrebări.

- Apoi rugați participanții să afișeze stickerele pe tabla de flipchart, spunând ce acțiuni interzic și ce nu vor face ei altor persoane.

Încurajați toți elevii prezenți să vorbească despre limitele personale. Totodată, evitați să-i forțați pe cei care nu vor să realizeze exercițiul sau o parte din el, de exemplu, au scris gândurile, dar nu vor să le citească grupului.

- După ce toți doritori au afișat stickerele și au vorbit despre limitele lor, porniți discuția în grup mare, în baza *întrebărilor pentru reflecție*:
- *Ce a fost important pentru voi în acest exercițiu?*
- *De ce este important să cunoaștem despre propriile limite?*
- *Ce ați concluzionat privind legătura dintre drepturile omului/copilului și comportamentul în grupul nostru?*
- *Care sunt regulile de comportament după care vă veți orienta?*

Exercițiul 3.8. Drepturile mele în fiecare zi

Obiective:

- creșterea conștientizării drepturilor personale și aplicării lor în diverse situații cotidiene;
- dezvoltarea capacității de a exprima drepturile în diferite situații de viață.

Materiale necesare: 4 hârtii de flipchart, 12–16 reviste cu imagini/fotografii cu diferite situații din viață, în diferite contexte, foarfece și lipici, 5-6 seturi de markere, bandă adezivă de hârtie.

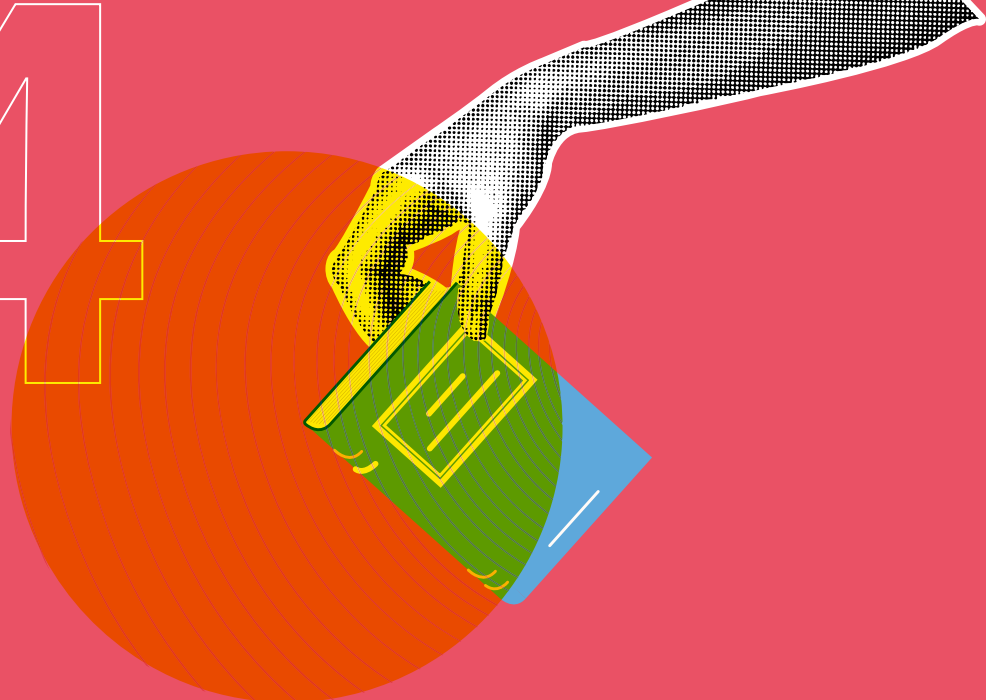
Timp preconizat: 35 min.

Vârsta participanților: de la 7 ani.

Desfășurarea exercițiului:

- Rugați participanții să formeze 4 grupuri de lucru și oferiți-le câte o hârtie de flipchart, 1-2 seturi de markere și 3-4 reviste cu imagini/fotografii pentru fiecare grup.
- Explicați participanților următoarea sarcină: „Răsfoiți aceste reviste și selectați imaginile care arată cum sunt exercitate drepturile copiilor zilnic, în diferite situații. Apoi decupați aceste imagini și lipiți-le pe o hârtie comună de flipchart. Puteți folosi markerele pentru a completa imaginea.” Oferiți-le 20 de minute pentru realizarea sarcinii. În acest timp participanții în grupurile mici vor trebui să discute și să elaboreze un scurt text despre cum drepturile lor se respectă în fiecare zi și să identifice persoana care va prezenta grupului descrierea colajului.
- După expirarea timpului, rugați grupurile să afișeze colajele, iar reprezentanții grupurilor mici să prezinte descrierea lor.
- Discutați cu participanții în baza *întrebărilor pentru reflecție*:
 - *Ce emoții ați trăit în timpul exercițiului?*
 - *Ce gânduri v-au apărut?*
 - *Ce simțiți în legătură cu drepturile voastre în situațiile de zi cu zi?*
 - *Ce puteți face pentru ca drepturile voastre să fie auzite și realizate?*

04

REFLECȚIA ÎN PROCESUL EDUCAȚIONAL

Aplicarea exercițiilor de reflecție în procesul educațional al elevilor este esențială pentru dezvoltarea unei învățări profunde, conștiente și durabile. Reflecția nu doar consolidează cunoștințele, ci și stimulează formarea gândirii critice, a responsabilității personale și a motivației intrinseci.

Argumente pentru integrarea reflecției în educația școlară și în activitățile de dezvoltare:

Dezvoltarea gândirii critice și analitice

Prin reflecție, elevii învață să analizeze experiențele proprii, să identifice cauzele succeselor sau ale eșecurilor și să formuleze concluzii relevante. Această practică contribuie la formarea unei gândiri critice și analitice, esențiale pentru luarea deciziilor informate și pentru rezolvarea problemelor în viața personală și profesională.

Îmbunătățirea performanței academice

Exercițiile de autorefecție și autoevaluare permit elevilor să identifice domeniile în care au nevoie de îmbunătățiri și să dezvolte strategii eficiente de învățare. Acest proces conduce la o mai bună înțelegere a propriilor abilități și la stabilirea unor obiective concrete pentru viitor.

Stimularea motivației și a încrederii în sine

Reflecția asupra progresului personal și recunoașterea realizărilor contribuie la creșterea încrederii în sine și a motivației elevilor. Prin conștientizarea propriilor succese, elevii sunt încurajați să continue să se dezvolte și să-și atingă obiectivele.

Dezvoltarea abilităților de comunicare și colaborare

Reflecția personală ajută elevii să înțeleagă mai bine propriile emoții și reacții în diferite situații sociale, ceea ce contribuie la dezvoltarea abilităților de comunicare eficientă și la o colaborare mai eficientă în echipă.

Promovarea învățării continue și a adaptabilității

Reflecția încurajează elevii să învețe din experiențele trecute și să dezvolte o atitudine deschisă și curioasă. Aceasta le permite să se adapteze mai ușor la schimbări și să continue să se dezvolte pe tot parcursul vieții.³⁸

38 10 motive pentru care reflecția este esențială în învățarea experiențială. Disponibil: <https://www.scoalababel.ro/2023/02/27/10-motive-pentru-care-reflectia-este-esentiala-in-invatarea-experientiala/>

Exercițiul 4.1. Bagajul

Obiective:

- reflectarea asupra rezultatelor obținute în urma unui proces prin care au trecut participanții împreună cu grupul (activitate, atelier, lecție);
- observarea și analiza de către facilitator a dinamicii cunoștințelor, atitudinilor și a dificultăților participanților în procesul educațional;
- identificarea riscurilor și a aspectelor personale și interpersonale care necesită intervenția facilitatorului.

Materiale necesare: hârtie de flipchart, 5-6 seturi markere, câte 2 stickere colorate cu lipici pentru fiecare participant.

Timp preconizat: 15 min.

Vârsta participanților: de la 7 ani.

Desfășurarea exercițiului:

- Afișați o hârtie de flipchart pe care, în prealabil, ați desenat o servietă în partea de sus și un coș de gunoi în partea de jos.
- Oferiți elevilor câte 2 stickere cu lipici și markere. Rugați participanții să scrie pe un sticker un lucru (o idee, un gând, o emoție etc.) din cadrul lecției/activității pe care **îl iau cu ei** și să-l lipească pe imaginea servietei. Apoi pe alt sticker să scrie un lucru pe care **l-au conștientizat și vor să-l arunce**. Acest sticker îl vor lipi pe imaginea coșului de gunoi.

Notă.

Acest exercițiu de reflecție poate fi realizat la finalul unei activități ori lecții sau la începutul acesteia pentru a reflecta asupra rezultatelor lecției precedente.

- După ce toți doritori au realizat sarcina, generalizați ideile scrise și plasate pe imaginea servietei. Apoi generalizați ideile scrise și lipite pe imaginea coșului de gunoi.

Notă.

Fiți atent la reacțiile elevilor atunci când le vorbiți despre conștientizările scrise de ei și interveniți de fiecare dată când apare un risc ca cineva din grup să fie supus criticii sau replicilor nepotrivite ale altor elevi.

- Discutați cu elevii despre activitatea desfășurată în baza întrebărilor pentru reflecție:
 - Ce ați învățat prin acest exercițiu?
 - Ce a fost dificil?
 - Cum puteți aplica ceea ce ați conștientizat și ce vă luați mai departe?

Exercițiul 4.2. Plus-Minus-Interesant

Obiective:

- dezvoltarea abilităților de a autoconștientizare și autoevaluare în rezultatul unui proces de învățare la care au participat elevii;
- monitorizarea de către facilitator a eficienței procesului și a metodelor de învățare/educație aplicate.

Materiale necesare: hârtii de flipchart, 6-7 seturi de markere.

Timp preconizat: 15 min.

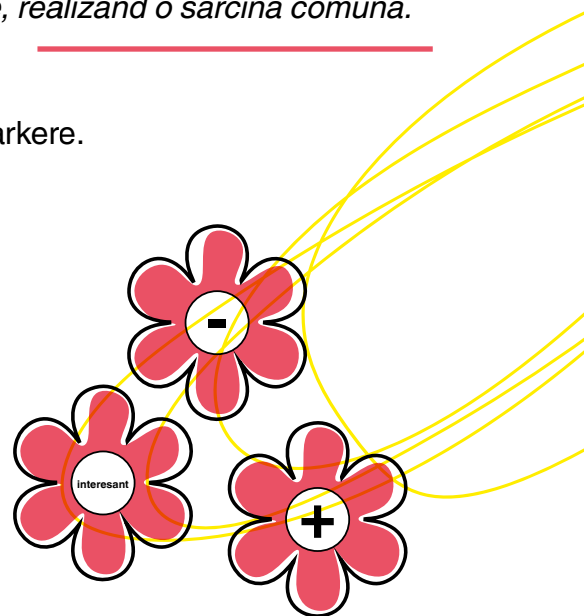
Vârsta participanților: de la 11 ani.

Desfășurarea exercițiului:

Notă.

Acest exercițiu poate fi aplicat pentru autoevaluarea elevilor care au lucrat în grupurile mici a câte 5-6 persoane, realizând o sarcină comună.

- Oferiți elevilor câte o hârtie de flipchart, un set de markere.
- Explicați elevilor următoarea sarcină: „Desenați un buchet cu 3 flori a câte 5-6 petale fiecare floare (numărul petalelor corespunde numărului participanților din grupul mic). În centrul unei flori scrieți simbolul „+”, în centrul alteia – simbolul „-”, iar în centru celei de-a 3-a scrieți cuvântul *interesant*.”
- Propuneți elevilor să se gândească la activitatea pe care au realizat-o. Apoi fiecare elev din grupul mic să scrie pe o petală un lucru pe care îl consideră pozitiv (floarea „+”), o dificultate (floarea „-”), un lucru interesant sau nou-conștientizat (floarea „interesant”), astfel toate 3 flori vor fi completate cu idei de reflecție. Oferiți grupurilor 7 minute pentru realizarea sarcinii.
- După expirarea timpului propuneți membrilor grupurilor să discute între ei despre lucrurile scrise pe flori, să identifice aspectele comune și diferite în reflecțiile individuale. Apoi să identifice câte o idee privind lucrurile pozitive, dificultățile și lucrurile interesante despre care vor să povestească grupului întreg.
- Inițiați discuții în grupul mare în baza *întrebărilor pentru reflecție*:
 - Care, după părerea voastră, sunt cele mai esențiale lucrurile pozitive în cadrul exercițiului realizat?
 - Cu ce dificultăți v-ați întâlnit?
 - Care sunt lucrurile interesante/noi, din cadrul exercițiului, care v-au impresionat?

Exercițiul 4.3. Darurile

Obiective:

- dezvoltarea abilităților de reflecție individuală, de comunicare în grup;
- conștientizarea rezultatelor procesului/etapei procesului de învățare/educație.

Materiale necesare: foi A4 albe și colorate, 6-7 seturi de markere, foarfece și lipici.

Timp preconizat: 15 min.

Vârsta participanților: de la 7 ani.

Desfășurarea exercițiului:

- Propuneți participanților să scrie pe foi/să deseneze sau să prezinte în alt mod 2 lucruri:
 - 1) un dar bun (ceva plăcut obținut – o conștientizare, ce am învățat etc.);
 - 2) un dar rău (provocator, ce a fost mai puțin plăcut, dificil).
- Discutați cu participanții în baza *întrebărilor pentru reflecție*:
 - Care sunt aspectele comune identificate?
 - Cum a fost procesul de gândire privind rezultatele obținute?

Exercițiul 4.4. Vorbiți cu inima, capul și mâna

Obiective:

- dezvoltarea abilităților de reflecție;
- conștientizarea și acceptarea rezultatelor obținute.

Materiale necesare: foi A4 pentru fiecare participant, 7-8 seturi de markere, bandă adezivă de hârtie.

Timp preconizat: 15 min.

Vârsta participanților: de la 9 ani.

Desfășurarea exercițiului:

- Invitați participanții să reflecteze la finalul lecției după următoarea schemă:
 - a) inima – notați emoțiile pe care le-ați trăit pe parcursul lucrului în grup și care au fost momentele delicate;
 - b) capul – notați ce ați conștientizat și ceea ce a devenit mai clar pentru voi;
 - c) mâna – notați, în zona mâinii drepte, abilitățile pe care le-ați dezvoltat pe parcursul activității/lecției, ce am reușit împreună să realizăm. În zona mâinii stângi, notați ce nu a fost realizat și care a fost motivul sau obstacolele care au dus la nerealizare?
- Invitați participanții doritori să prezinte gândurile în cercul mare.
- Discutați cu participanții în baza *întrebărilor pentru reflecție*:
 - Cum v-a ajutat acest exercițiu?
 - Care sunt nevoile voastre în momentul efectuării exercițiului?

05

MEDIUL EDUCAȚIONAL SIGUR, BAZAT PE DREPTURILE OMULUI/COPILULUI

Protecția copiilor împotriva violenței în Republica Moldova rămâne o preocupare majoră, în ciuda eforturilor autorităților și ale partenerilor internaționali. Datele recente indică o incidență semnificativă a cazurilor de violență, neglijare și abuz asupra copiilor, evidențiind necesitatea consolidării sistemului de protecție a copilului.³⁹

*Date statistice recente au demonstrat faptul că, în anul 2023, au fost înregistrate aproximativ **8000 de cazuri de violență** împotriva copiilor, dintre care **1000 au fost cazuri de violență sexuală**.*⁴⁰

Conform datelor Ministerului Muncii și Protecției Sociale, la sfârșitul anului 2024, erau înregistrați circa 7,9 mii de copii aflați în situații de risc. Din totalul copiilor aflați în situații de risc, 7,3 mii de copii erau din categoria copiilor neglijăți, 324 de copii au fost supuși violenței, 120 de copii aveau părinți/unicul părinte decedat, 34 de copii aveau ambii părinți/unicul părinte care refuză să-și exercite obligațiile părintești privind creșterea și îngrijirea copilului, iar restul (162 de copii) erau copii aflați în alte situații precum copii lipsiți de îngrijire și supraveghere din partea părinților din cauza absenței acestora la domiciliu, din motive necunoscute, copii care trăiau în stradă, au fugit de acasă sau au fost alungați, care erau abandonați de părinți sau victime ale infracțiunilor, precum și copii ai căror părinți/al cărui părinte unic i-a fost instituită o măsură de ocrotire judiciară etc. Comparativ cu anul 2023, a scăzut atât numărul copiilor supuși violenței, cât și numărul copiilor neglijăți, cu 40,8% și, respectiv, 29,8%, fapt care confirmă necesitatea implicării continue a statului în prevenirea și intervenția în cazurile de violență, neglijare, exploatare și trafic al copiilor.⁴¹

Studiul KAP (Cunoștințe, Atitudini și Practici în prevenirea și combaterea fenomenului de bullying în școlile din Republica Moldova), elaborat în anul 2023 de către APSCF, în colaborare cu Magenta Consulting, a evidențiat că peste 70% din copii au fost martori ai situațiilor de bullying. Formele prevalente sunt cele verbale și relaționale, cu o cotă de 54%, depășind-o pe cea fizică, ceea ce face și mai dificil de identificat fenomenul. Doar 34% din copiii care au suferit de pe urma bullyingului, în mediul online, s-au adresat unui matur.⁴² Aceste date arată că violența față de copii, inclusiv violența digitală, bullyingul, în special, rămâne a fi o problemă gravă cu care se confruntă comunitatea și care cere implicarea tuturor angajaților din sistemul de învățământ.

Anual, în data de 30 ianuarie, în mai multe state, dar și în Republica Moldova este marcată Ziua internațională a nonviolentei în școală. Angajații din sistemul educațional sistematic identifică cazurile suspecte de abuz fizic, emoțional, neglijare, exploatare prin muncă, hărțuire sexuală și bullying și le raportează conform procedurilor specificate în legislația în vigoare.^{43 44}

39 Respectarea și asigurarea drepturilor copilului la protecție față de orice formă de violență în mediul educațional – prioritate a Ministerului Educației și Cercetării. Disponibil: <https://www.edu.gov.md/ro/content/respectarea-si-asigurarea-drepturilor-copilului-la-protectie-fata-de-orice-forma-de-violenta>

40 Conferința națională „Aspecte multisectoriale privind abordarea fenomenului violenței împotriva copiilor în Republica Moldova.” Comunicat din 17 iulie 2024. Disponibil: <https://www.unicef.org/moldova/articole/la-chi%C8%99in%C4%83u-avut-loc-conferin%C8%9Ba-na%C8%9Bional%C4%83-privind-violen%C8%9Ba-%C3%AEmpotriva-copilor-%C3%AEEn-republica>

41 Situația copiilor în Republica Moldova în anul 2024. Raport. Disponibil: https://statistica.gov.md/index.php/ro/situatia-copilor-in-republica-moldova-in-anul-2024-9578_61802.html

42 Studiul KAP „Cunoștințe, Atitudini, Practici în prevenirea și combaterea fenomenului de bullying în școlile din Republica Moldova”. Disponibil: <https://aliantacf.md/wp-content/uploads/2023/06/Raport-KAP-Bullying.pdf>

43 Legea nr. 140/2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=83908&lang=ro

44 Hotărârea Guvernului nr. 270/2014 cu privire la aprobarea Instrucțiunilor privind mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=144703&lang=ro

Totodată, se conturează necesitatea intervențiilor profilactice ale cadrelor didactice, în cadrul diferitor unități de studii sau al activităților extracurriculare în scopul formării și dezvoltării unor competențe psihosociale la copii, care vor ajuta la crearea spațiului sigur și protector atât în instituțiile de învățământ, cât și în comunitatea din care fac parte aceștia. Astfel de activități urmăresc oferirea de informații și dezvoltarea competențelor de bază (cunoștințe, abilități și atitudini), cu referire la problema violenței și consecințele acesteia, printre care sunt: competența de autocunoaștere și cunoaștere a celor din jur, competența de a gestiona emoțiile, competența de a înțelege emoțiile altora, competența de gândire critică, competența de a gândi pozitiv, competența de comunicare asertivă, competența de a spune „Nu” în diferite situații, competența de soluționare a problemelor pe cale pașnică etc.⁴⁵

În continuare sunt prezentate câteva exerciții care pot fi aplicate în diferite contexte educaționale, adaptate la specificul grupului și la obiectivele facilitatorului.

Exercițiul 5.1. Puterea mingii

Obiectivele:

- facilitarea conversațiilor dintre participanți și intensificarea colaborării membrilor grupului;
- crearea unei cadru și mod informal de a afla mai multe despre ceilalți participanți.

Materiale necesare: o minge sau ghem de ață.

Timp preconizat: 15 min.

Vârsta participanților: de la 7 ani.

Desfășurarea exercițiului:

- Invitați participanții să se ridice în picioare și să facă un cerc.
- Spuneți participanților că urmează să se cunoască mai mult în cadrul acestui exercițiu.
- Rugați participanții să se **prezinte folosind mingea/gemul de ață primit**, transmițându-l/ sau aruncându-l de la unul la altul. Aceștia trebuie să-și imagineze că mingea este fierbinte, deci au un timp limitat de a se prezenta, pentru a nu se „frige”. Persoana care prinde mingea/ghemul este invitată să spună **numele** (cum i-ar plăcea să i se spună), **apoi să spună o preferință/un talent/o caracteristică** etc. Spuneți-le să memoreze de la cine au primit mingea și ce a povestit despre sine.

Notă.

*A doua parte a autoprezentării poate fi despre oricare subiect relevant copilului și contextului în care se desfășoară exercițiul. De exemplu, puteți ruga participanții să spună numele + cel mai important drept al copilului (în cadrul disciplinei **Educația pentru societate**), numele + opera literară preferată (în cadrul disciplinei **Limba și literatura română**), numele + produsul alimentar recomandat copiilor (în cadrul disciplinelor **Biologie, Dezvoltare personală**) etc.*

⁴⁵ Metodologia de aplicare a Procedurii de organizare instituțională și de intervenție a lucrătorilor instituțiilor de învățământ preuniversitar în cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului, aprobat prin Ordinul Ministerului Educației nr. 858/2013. Disponibil: <https://singerei.educ.md/wp-content/uploads/sites/510/2020/07/Metodologia-de-aplicare-a-Procedurii-de-organizare-institu%C5%A3ional%C4%83-%C5%9Fi-de-interven%C5%A3ie-a-lucr%C4%83torilor-institu%C5%A3iilor-de-%C3%AEnv%C4%83%C8%9B%C4%83m%C3%A2nt-preuniversitar.pdf>

- După ce au finalizat prezentările, rugați-i să rămână în cerc. Comunicați-le că mingea a acumulat multă putere în timpul în care a adunat informații despre ei și acum are **puterea** de a pune întrebări. Deci, cel care are mingea deține puterea și poate adresa oricui din grup o întrebare. Participanții își transmit mingea între ei, de fiecare dată întrebând câte ceva și primind răspunsurile care îi interesează. Este important ca întrebările să nu conțină aspecte prea intime sau care ar putea răni persoana intervievată.

Notă:

Facilitatorul va începe prezentarea pentru a oferi un model despre cum ar trebui să se desfășoare activitatea. Astfel, pe tot parcursul exercițiului va monitoriza situația din clasă pentru a interveni în cazul apariției riscului de violență.

- Adresați participanților *întrebări pentru reflecție*:
 - Cum v-ați simțit în timpul exercițiului?
 - Care parte vi s-a părut mai ușoară/mai dificilă?
 - Ce ați aflat despre colegii voștri?

Exercițiul 5.2. „Citesc” emoțiile

Obiective:

- dezvoltarea abilităților de cunoaștere a emoțiilor prin manifestările fizice și comportamentale;
- dezvoltarea abilităților de conștientizare și manifestare a emoțiilor.

Materiale necesare: 8 foi A3, 8 seturi de markere, bandă adezivă de hârtie.

Timp preconizat: 30 min.

Vârsta participanților: de la 8 ani.

Desfășurarea exercițiului:

- Propuneți elevilor să formeze 8 grupuri de lucru. Oferiți-le câte o foaie A3 și un set de markere pentru fiecare grup.

Explicați participanților că vor discuta și vor desena un copil/adolescent care trăiește una dintre emoții: grupul 1 – frica, grupul 2 – rușinea, grupul 3 – tristețea, grupul 4 – furia, grupul 5 – dezgustul, grupul 6 – bucuria, grupul 7 – interesul, grupul 8 – uimirea. Sarcina este să deseneze cum se manifestă emoția prin corpul și comportamentul copilului. Oferiți participanților 15 minute pentru realizarea sarcinii.

- Apoi rugați grupurile să afișeze desenele și să descrie ceea ce au desenat ei pe foaie.
- Discutați cu elevii despre acest exercițiu în baza *întrebărilor pentru reflecție*:
 - Cum putem „citi” emoțiile altor persoane?
 - Cum putem înțelege propriile emoții?
 - La ce servește capacitatea de a înțelege propriile emoții?
 - La ce ne ajută capacitatea de a înțelege emoțiile altor persoane?
 - Cum putem dezvolta aceste capacități?

Exercițiul 5.3. Pantomima

Obiective:

- dezvoltarea capacităților de conștientizare și manifestare a emoțiilor;
- dezvoltarea abilității de a înțelege emoțiile altor persoane.

Materiale necesare: stickere colorate fără lipici (câte 2 pentru fiecare participant), pixuri, o cutie.

Timp preconizat: 15 min.

Vârsta participanților: de la 7 ani

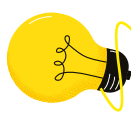
Desfășurarea exercițiului:

- Explicați participanților că împreună veți exersa înțelegerea și manifestarea emoțiilor. Oferiți câte 2 stickere pentru fiecare participant și rugați-i să scrie câte o emoție pe fiecare, fără să dezvăluie celorlalți ce emoții au scris. Oferiți-le un minut pentru această sarcină.
- Apoi spuneți elevilor să îndoiască stickerele de mai multe ori, apoi să le adune într-o cutie.

Notă.

În cazul în care copiii nu au dezvoltate abilitățile de scris, bilețelele cu emoții le pregătește facilitatorul.

- Amestecați bilețelele în cutie și propuneți elevilor să extragă câte un sticker. Propuneți elevilor să citească emoția scrisă în așa fel încât să nu fie auzit de ceilalți.
- Explicați participanților că la următoarea etapă elevii (cei care doresc) vor prezenta emoția scrisă pe sticker fără a o numi, doar prin pantomimă (gesturi, mișcări). Ceilalți vor trebui să înțeleagă ce emoție este demonstrată și să o numească. Cel care a ghicit, va prezenta următoarea emoție.
- Discutați cu elevii despre acest exercițiu în baza *întrebărilor pentru reflecție*:
 - Cum a fost acest exercițiu pentru voi?
 - Ce a fost ușor?
 - Ce dificultăți ați întâlnit?
 - Ce ați înțeles despre emoțiile și manifestarea lor?

Exercițiul 5.4. Autoreglarea emoțională

Obiective:

- dezvoltarea capacității de gândire critică privind propriul comportament și consecințele acestuia;
- consolidarea abilităților de autoreglare emoțională.

Materiale necesare: foi A4 pentru fiecare participant, 5-6 seturi de markere, bandă adezivă de hârtie.

Timp preconizat: 25 min.

Vârsta participanților: de la 7 ani.

Desfășurarea exercițiului:

- Repartizați participanților câte o foaie A4 și markere.
- Propuneți participanților să se gândească la tehnici, acțiuni, mijloace, care să le permită să revină în starea emoțională stabilă atunci când au emoții puternice de furie, iritare, frică, anxietate sau alte emoții care le creează o stare instabilă. Rugați-i să deseneze aceste acțiuni/stări prin desene sau simboluri pe foaia A4 primită. Oferiți-le 15 minute pentru realizarea sarcinii.
- După 15 minute propuneți elevilor să afișeze desenele și să descrie acele acțiuni care îi ajută să obțină starea emoțională mai stabilă.
- Discutați cu elevii în baza *întrebărilor pentru reflecție*:
 - Cum a fost să realizați acest exercițiu?
 - Ce a fost ușor de realizat?
 - Ce dificultăți ați întâlnit?
 - Ce gânduri vă apar după prezentarea mijloacelor de autoreglare?

Exercițiul 5.5. Bullying, violență și conflict

Obiective:

- explorarea diferențelor dintre conflict, violență, bullying;
- obținerea definițiilor operaționale pentru conflict, violență și bullying.

Materiale necesare: fișa de lucru „Studii de caz”.

Timp preconizat: 15 min.

Vârsta participanților: de la 10 ani.

Desfășurarea exercițiului:

- Anunțați participanții că urmează să lucrați în 4 grupuri mici. Alegeți împreună criteriul după care veți forma grupurile. Ajutați participanții să-și formeze grupurile. Apoi împreună elaborați/reamintiți regulile de comportament pentru asigurarea unui spațiu de lucru protector.
- Oferiți grupurilor câte un studiu de caz (a se vedea Anexa nr. 4). Comunicați participanților că au sarcina să citească cu atenție studiul de caz și să deducă ce

fel de situație este: bullying, violență sau conflict. Să aducă argumente ce susțin alegerea grupului. Oferiți grupurilor 10 minute pentru realizarea sarcinii.

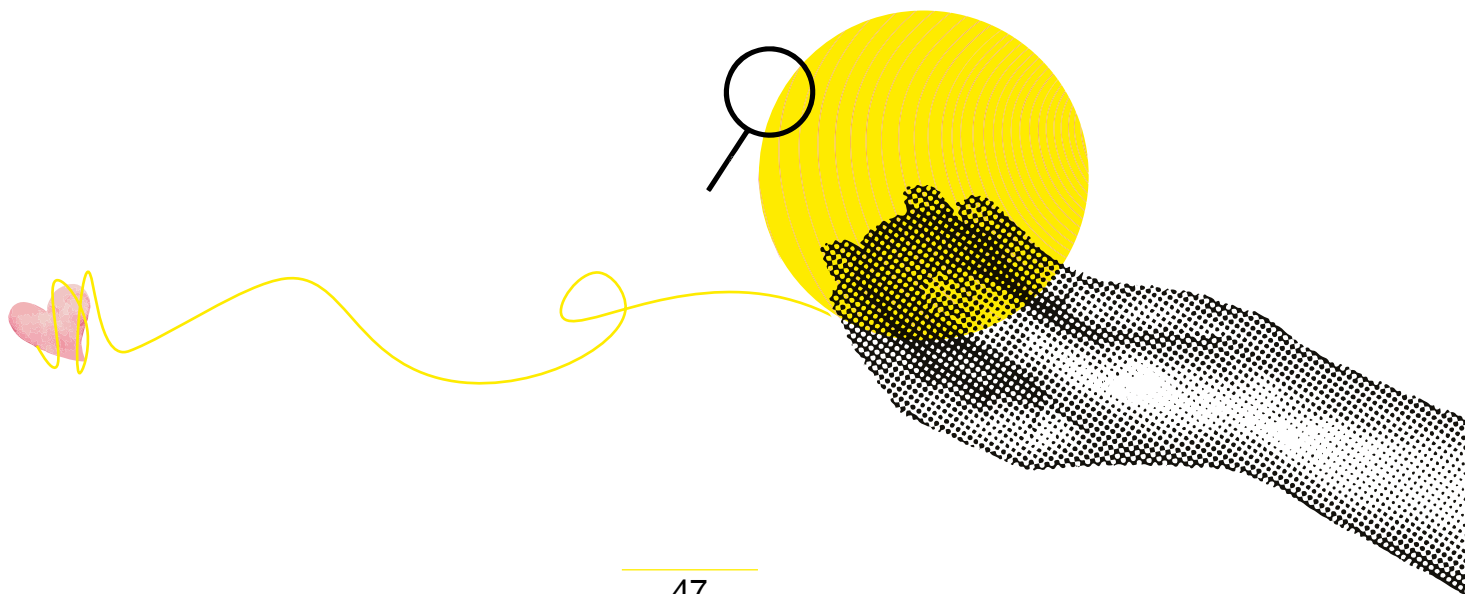
- Încurajați participanții să delege un coleg/o colegă, care va prezenta opinia grupului. Oferiți pentru fiecare grup câte 5 minute pentru prezentarea. Rugați ceilalți participanți să asculte atent ce vor spune colegii lor.
- După prezentarea opiniilor de către toate grupurile, *discutați în baza întrebărilor pentru reflecție:*
 - Ce înțelegeți prin bullying, violență, conflict?
 - Care este raportul dintre bullying și violența?
 - Care sunt formele de violență, pe care dintre ele le cunoașteți?
 - Care sunt diferențele și aspectele comune dintre bullying și agresivitatea în conflict?
 - Cine, când și unde poate identifica situații de bullying și violență?
 - Ce urmează să facă un elev în cazul în care identifică cazuri de violență/bullying?
 - Cui poate să i se adreseze?

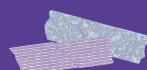
Notă.

Există marea probabilitate că ceea ce cunosc elevii despre fenomenele examinate anterior să fie superficial și să se bazeze pe experiențele personale. Este foarte important ca facilitatorul să monitorizeze comportamentele și replicile elevilor pentru a preveni/intervenți atunci când apar semne de violență verbală, prin a menționa despre regulile grupului sau prin a opri direct acțiunea violentă.

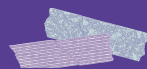
Notă.

Este important ca la finalul exercițiului participanții să cunoască definiția fenomenului violenței și a bullyingului. În cazul în care aceste definiții nu sunt pronunțate/formulate în comun de către participanți, facilitatorul le oferă elevilor explicațiile de rigoare în baza resurselor accesibile.

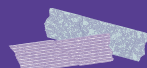

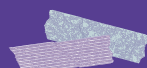
Violența – orice formă de maltratare fizică și/sau psihică, abuz sexual, neglijare, tratare neglijentă, exploatare în scopuri comerciale, care poate cauza daune efective sau potențiale pentru sănătatea, supraviețuirea, dezvoltarea, demnitatea copilului, în contextul unei relații de responsabilitate, încredere sau autoritate.

Violența școlară – acțiuni agresive, planificate sau spontane, manifestate în timpul activităților desfășurate atât în instituție (lecții, recreații, activități extracurriculare), cât și în afara acesteia (excursii școlare, concursuri școlare, transport școlar) de membrii comunității școlare.

Violența se deosebește de alte acțiuni prin faptul că poartă un caracter intenționat. Vătămrile corporale sau trauma psihologică primite în urma unei căderi întâmplătoare, loviturile în timpul unei bătăi în scop de autoapărare, dacă cel care se apără nu intenționează să provoace daune fizice sau de altă natură, NU reprezintă violență.

Bullyingul se referă la acele comportamente prin care o persoană sau un grup de persoane rănește, în mod intenționat și repetat, o altă persoană, în condițiile în care între persoana/grupul care rănește și persoana rănită există un dezechilibru de putere (Olweus 1993).

Exercițiul 5.6. Cunosc și mă pot proteja

Obiective:

- dezvoltarea capacității de a recunoaște situațiile de violență/bullying;
- facilitarea capacităților de a reacționa adecvat și protectiv în situații de violență/bullying;
- prevenirea cazurilor de violență/bullying prin informarea elevilor.

Materiale necesare: calculator/laptop conectat la proiector și boxe sau tabla interactivă, sau televizor Smart, cu acces la Internet.

Timp preconizat: 15 min.

Vârsta participanților: de la 7 ani.

Desfășurarea exercițiului:

- Anunțați participanții că urmează să vizionați împreună un filmuleț despre ce este violența și bullyingul. Rugați-i să fie atenți la informația din filmuleț, despre care apoi veți discuta.
- Începeți vizionarea filmulețului, accesând unul dintre linkuri, în funcție de vârsta copiilor (pentru copii de 7–12 ani – linkul <https://www.youtube.com/watch?v=iY5qiYfQUk>, pentru elevii de la 12 ani – linkul <https://www.youtube.com/watch?v=r5G0ufovxsE>).
- După vizionarea filmulețului, adresați elevilor *întrebări pentru reflecție*:
 - Cum ați explica elevilor din alte clase/prietenilor ce este violența sau bullyingul?
 - Care sunt consecințele bullyingului pentru elevul atacat (copilul atacat)? Dar pentru martori? Dar pentru cel care atacă?

- Ce ați recomanda să facă copilul despre care ați aflat că este ținta bullyingului?
- Ce ați face voi dacă veți afla că cineva este ținta bullyingului?
- Ce credeți că este necesar într-o clasă pentru ca să fie prevenite situațiile de bullying?

Exercițiul 5.7. Scutul de protecție

Obiective:

- dezvoltarea capacității de a identifica și a analiza mijloace, soluții, persoane responsabile de protecția împotriva violenței;
- dezvoltarea poziției proactive în situațiile de violență față de copii;
- dezvoltarea capacității de luare a deciziilor și lucrul în grup.

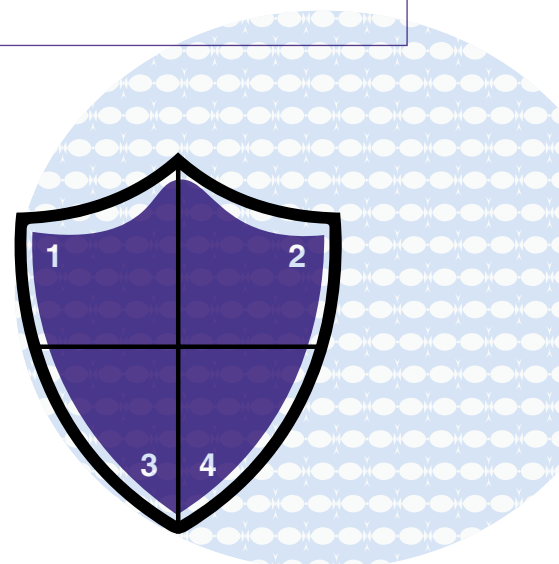
Materiale necesare: desenul scutului pe 4 hârtii de flipchart, 4 seturi de markere, bandă adezivă de hârtie.

Timp preconizat: 35 min.

Vârsta participanților: de la 7 ani.

Desfășurarea exercițiului:

- Propuneți participanților să formeze 4 grupuri de lucru. Criteriile de repartizare în grupuri pot fi diferite (d.ex., în baza culorii preferate (oferiți la alegere participanților fișe de 4 culori)), stabilite în comun.
- Prezentați participanților filmulețul în care se redă situația de bullying, prin accesarea linkului <https://www.youtube.com/watch?v=-DZEpKcu7GM>.
- Informați participanții că veți realiza discuții în 4 grupuri. Fiecare grup se va gândi la întrebarea primită, din perspectiva personajului numit, și va scrie ideile pe hârtiile de flipchart 1,2,3:
 - Participanții din **grupul 1** – *Dacă eu aș fi persoana care a trecut prin această experiență, cum aș reacționa, ce aș face.*
 - Participanții din **grupul 2** – *Dacă eu aș fi persoana care cunoaște că cineva trece prin astfel de experiențe (sunt martor), ce aș face.*
 - Participanții din **grupul 3** – *Dacă eu aș fi prietenul/prietena persoanei care a trecut prin această experiență, cum aș reacționa, ce aș face.*

Oferiți participanților 15 minute pentru a se gândi și a scrie ideile.

- Apoi propuneți grupurilor să afișeze ideile lor și să descrie/explice acțiunile identificate. Ajutați participanții să afișeze foile, astfel încât să le iasă un scut format din 3 părți.
- După ce fiecare grup a explicat ideile propuse, îi întrebați: *De ce are nevoie (resurse) fiecare dintre personaje din a căror poziție ați analizat situația?* Acceptați toate ideile propuse de elevi, iar în caz de necesitate, ajutați-i la reformularea ideilor propuse. Menționați că împreună ați creat un scut întreg de protecție.

- Adresați participanților *întrebări pentru reflecție*:
 - *Ce emoții, gânduri aveți când priviți/analizați acest scut?*
 - *Ce se întâmplă dacă o parte este mai vulnerabilă/subțire?*
 - *Cum putem face mai puternică partea vulnerabilă?*
 - *De ce cunoștințe, abilități, condiții, instrumente aveți nevoie pentru a deveni mai puternici?*

Exercițiul 5.8. Cunosce despre...

Obiective:

- sensibilizarea participanților privind violența digitală și consecințele acesteia;
- dezvoltarea capacității de a gândi critic despre acțiunile care par obișnuite și interesante (d.ex., comunicarea pe rețele de socializare).

Materiale necesare: bandă adezivă de hârtie.

Timp preconizat: 15 min.

Vârsta participanților: de la 10 ani.

Desfășurarea exercițiului:

- Pe un spațiu liber, de exemplu, pe podea, trasați o linie din banda adezivă din hârtie care va prezenta „**Linia DA**”.
- Rugați participanții să se plaseze lângă linia trasată. Explicați-le că veți citi întrebările și fiecare participant va răspunde la întrebare individual. În cazul în care răspunsul participantului la întrebare este DA, acesta face un pas pe linie, dacă răspunsul este NU, participantul stă pe loc.
- Citiți participanților întrebările, începând cu „*Cunosce despre...*”:
 - *faptul că cineva a deschis cutia poștală a altei persoane fără consimțământul ei?*
 - *faptul că cineva a citit mesajele altei persoane fără consimțământul acesteia?*
 - *faptul că cineva a trimis cuiva mesaje, imagini sau video jignitoare pe telefonul mobil sau pe adresa de e-mail?*
 - *faptul că o persoană a trimis informații, fotografii, video despre cineva fără consimțământul lui?*
 - *faptul că cineva a postat fotografii sau informații despre o persoană pe un site web sau pe o pagină de socializare fără consimțământul ei?*
 - *faptul că cineva a manipulat/modificat fotografiile sau imaginile video ale cuiva fără consimțământul persoanei?*
 - *faptul că cineva a dezvăluit parolele unei persoane?*
 - *faptul că cineva a insultat o persoană într-un joc interactiv sau într-o conversație pe chat?*
 - *faptul că cineva a primit apeluri telefonice deranjante/neplăcute?*

- Inițiați discuții în baza întrebărilor pentru reflecție:
 - Ce știați despre cyberbullying înainte de acest exercițiu?
 - Cunoașteți și alte tipuri de cyberbullying care nu au fost menționate?
 - Cât de frecvent are loc acest fenomen în mediul vostru?
 - Ce drepturi ale omului/copilului sunt încălcate în cazul cyberbullyingului?
 - De ce îi agrează unii oameni pe alții? De ce devin oamenii victime?
 - De ce persoanele care sunt victime ale hărțuirii, îi hărțuiesc, uneori, pe alții?
 - Ce se poate face pentru a opri acest lucru? Ce pot face victimele? Ce pot face ceilalți participanți la actele de violență?
 - Ce poți face tu pentru a te proteja de hărțuirea cibernetică?

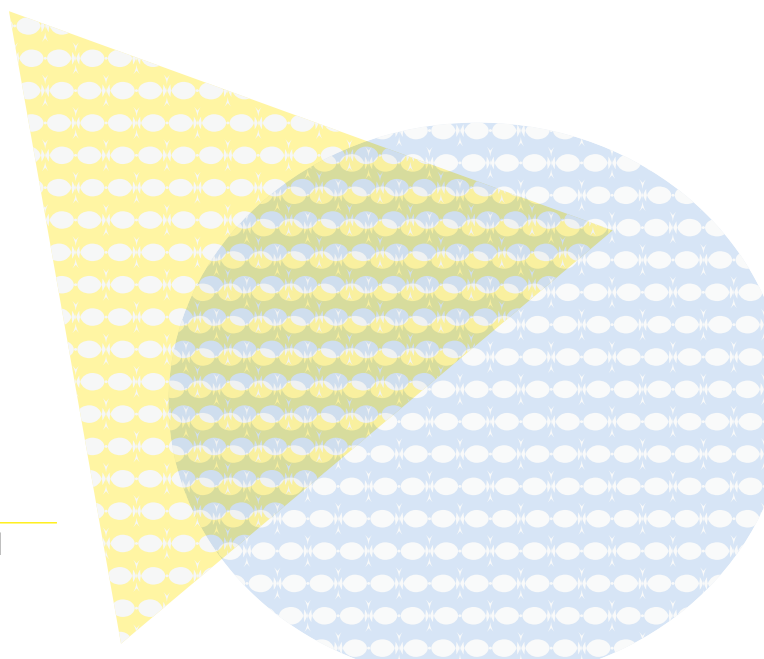
Notă.

Este important ca elevii să posede cunoștințe veridice și exacte despre fenomenul cyberbullyingului. De aceea, facilitatorul, cadrele didactice, la general, sunt resursa cea mai potrivită în acest scop.

Cyberbullyingul înseamnă bullyingul care are loc prin folosirea tehnologiilor digitale. Acest fenomen se poate întâmpla pe rețelele de socializare, pe platformele de schimb de mesaje, pe platformele de jocuri și pe telefoanele mobile, reprezentând un comportament repetat cu scopul de a-i speria, înfuria sau umili pe cei vizați. Printre exemple se numără următoarele:

- » răspândirea minciunilor sau postarea de fotografii jenante ale cuiva pe rețelele de socializare;
- » transmiterea de mesaje supărătoare sau de amenințări prin platformele de schimb de mesaje;
- » copierea identității unei persoane și transmiterea în numele acesteia de mesaje răuvoitoare cuiva.

Agresiunea de tip bullying față în față și cea în mediul online poate avea loc concomitent, pe când cyberbullyingul lasă amprente digitale precum înregistrări care se pot dovedi a fi utile și care pot oferi dovezile necesare pentru a putea pune capăt agresiunii. Legislația în vigoare din Republica Moldova prevede pedeapsa pentru acțiuni de bullying, în diferite forme de aplicare, de la amendă până la 2 ani de detenție, în funcție de gravitatea consecințelor.

Exercițiul 5.9. Compunem o poveste împreună

Obiective:

- conștientizarea consecințelor violenței/bullyingului în cazul tuturor persoanelor implicate;
- sensibilizarea elevilor privind efectele bullyingului.

Materiale necesare: hârtie, agrafă, pix.

Timp preconizat: 15 min

Vârsta participanților: de la 7 ani.

Desfășurarea exercițiului:

- Spuneți participanților că veți citi o poveste despre 3 prieteni. Rugați-i să asculte atent istorioara.
- Citiți/povestiți istorioara din fișa de lucru (a se vedea Anexa nr. 5)
- Inițiați discuții cu elevii în baza *întrebărilor pentru reflecție*:
 - *Ce credeți că s-a întâmplat în continuare?*
 - *Ce sentimente v-a trezit această poveste?*
 - *Cum putea fi prevenită situația?*

Exercițiul 5.10. Ce este pentru mine dreptul la protecție

Obiective:

- conștientizarea conținutului și a esenței dreptului copilului la protecție;
- dezvoltarea abilităților de a exprima constructiv drepturile și a cere realizarea lor.

Materiale necesare: foi A4 albe, foi A4 colorate, 7-8 seturi de markere, foarfece și lipici.

Timp preconizat: 25 min.

Vârsta participanților: de la 7 ani.

Desfășurarea exercițiului:

- Spuneți copiilor că subiectul pentru analiză și discuție la această lecție/activitate va fi *dreptul la protecție*.
- Oferiți-le materiale pentru creație (foi, markere, foarfece, lipici) și propuneți ca fiecare să deseneze sau să creeze, așa cum înțelege, dreptul lui la protecție. Oferiți pentru sarcină 15 minute.
- Propuneți participanților să afișeze lucrările și să descrie cum înțeleg ei dreptul lor la protecție.
- Adresați participanților *întrebări pentru reflecție*:
 - *Care sunt aspectele comune prezentate în lucrările lor?*
 - *Care sunt indicatorii de bază a realizării dreptului la protecție?*
 - *Cum putem înțelege că dreptul la protecție se realizează la școală?*
 - *De la cine puteți cere respectarea dreptului la protecție?*
 - *Cum puteți asigura dreptul la protecție altor colegi?*

Exercițiul 5.11. Cartografierea riscurilor de violență

Obiective:

- identificarea locurilor, situațiilor, evenimentelor etc. cu risc de violență în instituția de învățământ;
- dezvoltarea gândirii critice și a abilităților de lucru în echipă.

Materiale necesare: 5-6 fișe de lucru „Riscurile de violență”, pixuri.

Timp preconizat: 35 min.

Vârsta participanților: de la 12 ani.

Desfășurarea exercițiului:

- Împărțiți participanții în 5-6 grupuri mici și comunicați-le că vor avea sarcina să cartografieze potențialele riscuri de violență în instituția lor de învățământ, completând Fișa de lucru „Riscurile de violență” (a se vedea Anexa nr. 6). Oferiți-le 20 de minute pentru realizarea sarcinii.
- Monitorizați realizarea sarcinii pe tot parcursul exercițiului pentru a putea oferi ajutorul necesar elevilor.
- Propuneți grupurilor să prezinte, pe rând, ideile identificate în grupurile lor mici. Prezentările vor fi organizate în felul următor: începe un grup, cu prezentarea ideii sale despre posibile riscuri, apoi vine un alt grup care continuă cu propriile idei despre riscurile identificate, după care urmează al 3-lea grup, relatând despre riscul identificat de membrii săi etc. Astfel, vor fi realizate câteva rotații de prezentări până vor fi relatate toate ideile și riscurile identificate.
- Adresați participanților *întrebări pentru reflecție*:
 - Care sunt emoțiile din cadrul școlii din perspectiva protecției împotriva violenței?
 - Ce concluzii faceți despre realizarea dreptului la protecție în școală?
 - În ce constă rolul elevilor în prevenirea riscurilor de violență în școală?

Exercițiul 5.12. Realizarea dreptului la protecție

Obiective:

- identificarea competențelor care sunt necesare copiilor pentru realizarea dreptului la protecție;
- identificarea persoanelor de referință/de încredere pentru participanți.

Materiale necesare: laptop, proiector, boxe sau tabla interactivă.

Timp preconizat: 25 min.

Vârsta participanților: de la 12 ani.

Desfășurarea exercițiului:

- La prima etapă a acestui exercițiu propuneți participanților pentru vizionare un filmuleț care redă o situație reală de **bullying** din viața adolescenților, accesând linkul <https://12plus.md/istorii-cu-baieti-si-fete/>.

- După privirea filmului inițiați discuția organizată în baza *întrebărilor pentru reflecție*:
 - Care sunt emoțiile trăite pe parcursul vizionării?
 - Cine sunt personajele din filmuleț?
 - Ce are loc între aceste persoane? Cum puteți defini acțiunile lor?
 - Care sunt indicatorii?
 - După părerea voastră, ce simte personajul principal?
 - Care sunt gândurile lui/ei?
 - Care sunt nevoile personajului?
 - De ce competențe are nevoie personajul pentru a depăși situația?
 - Care sunt factorii care au dus la crearea situației?
 - Care sunt factorii de risc pentru ca situația să continue?
 - Care sunt factorii de protecție în astfel de situații?
 - Cum pot copiii să-și realizeze dreptul la protecție în astfel de situații?
 - Cine îi poate susține/ajuta în acest proces?
 - Cum poate instituția de învățământ să protejeze copilul? Care poate fi rolul elevului în cadrul acesteia?

Exercițiul 5.13. Școala mea

Obiective:

- conștientizarea aplicării noțiunilor de *egalitate–echitate–justiție* în realizarea drepturilor copiilor;
- sensibilizarea participanților cu privire la diferite categorii de elevi din școală.

Materiale necesare: 6 hârtii de flipchart, 6 seturi de markere.

Timp preconizat: 25 min.

Vârsta participanților: de la 12 ani.

Desfășurarea exercițiului:

- Repartizați participanții în 6 grupuri mici, oferiți-le câte o hârtie de flipchart, markere, carioci, creioane etc.
- Explicați participanților sarcina pentru fiecare grup:
 - 1) să deseneze schematic (în format de hartă) o școală și terenul școlii;
 - 2) să deseneze și să descrie toate categoriile de copii care învață în aceasta școală;
 - 3) să deseneze, să scrie, inclusiv prin simboluri, funcționarea și infrastructura școlii în baza principiului **egalității** (gr. 1 și 2), **echității** (gr. 3 și 4) și **justiției** (gr. 5 și 6). Participanților li se oferă 30 de minute pentru realizarea sarcinii.
- Discutați cu grupul în baza *întrebărilor pentru reflecție*:
 - Ce este egalitatea? La cine se referă și ce reflectă aceasta?
 - Ce este echitatea? La cine se referă și ce reflectă aceasta?
 - Ce este justiția în domeniul drepturilor omului/copilului? La cine se referă?
 - Cum a fost procesul?
 - Cu ce dificultăți v-ați întâlnit?

- Cum le-ați depășit?
- Ce ați conștientizat?
- Cum sunt realizate drepturile omului/copilului în școala voastră? Dar în afara școlii?
- Care dintre drepturi au fost realizate?
- Care drepturi au fost încălcate?
- Cum se poate crea un echilibru între drepturile din școală?
- Ce ați schimba în funcționarea și infrastructura școlii?

Exercițiul 5.14. Declarația „Școala e pentru toți!”

Obiective:

- dezvoltarea conștientizării principiului justiției în instituțiile de învățământ;
- dezvoltarea capacităților de a exprima opinia și de a lucra în grupurile mici.

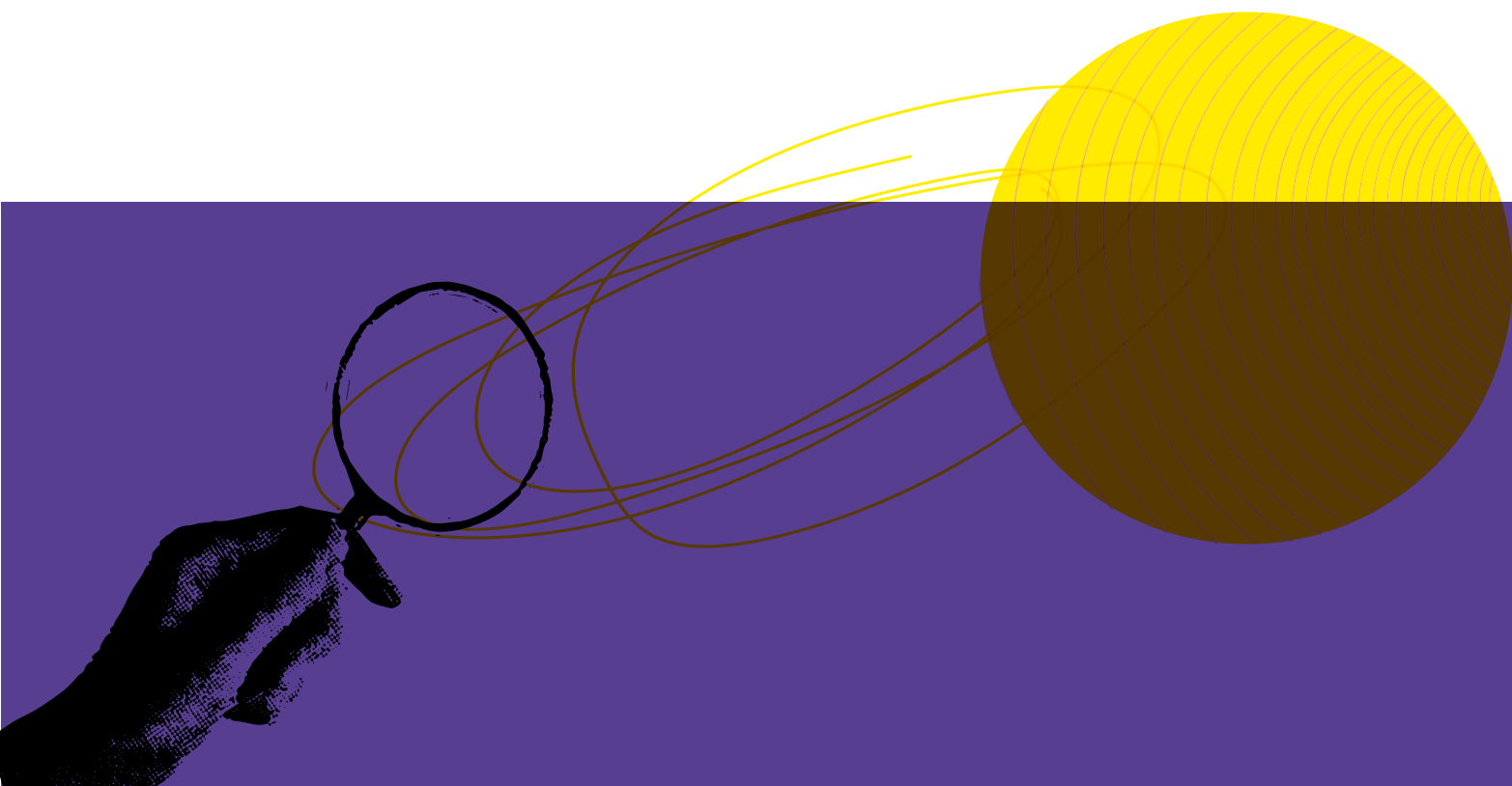
Materiale necesare: 7 foi A3, 7 seturi de markere, bandă adezivă de hârtie.

Timp preconizat: 35 min.

Vârsta participanților: de la 9 ani.

Desfășurarea exercițiului:

- Repartizați participanții în 7 grupuri și explicați-le sarcina de a elabora și de a scrie, pe foaia primită, declarația „Școala e pentru toți”, în care să propună idei/solicitări de funcționare a școlii în al cărui cadru se tinde spre realizarea drepturilor fiecărei categorii de actori educaționali. Oferiți-le 10 minute pentru elaborarea declarației.
- Apoi invitați grupurile să prezinte în 3 minute declarația.
- Adresați participanților *întrebări pentru reflecție*:
 - Ce simțiți/ce gânduri au apărut? Ce conștientizări ați făcut?
 - Care este rolul elevilor în realizarea declarației?
 - De ce aveți nevoie pentru a realiza condițiile declarației?

06

PROMOVAREA DREPTURILOR OMULUI/COPILULUI

Promovarea drepturilor omului/copilului implică un ansamblu de acțiuni menite să asigure cunoașterea, respectarea și aplicarea acestor drepturi în toate sferele vieții sociale. Aceasta include:

- **informarea și educarea** publicului larg și a grupurilor specifice (copii, tineri, profesori, părinți) despre drepturile fundamentale și modalitățile de exercitare a acestora;
- **dezvoltarea de politici și programe** care să sprijine implementarea efectivă a drepturilor omului/copilului în domenii precum educație, sănătate, protecție socială și justiție;
- **monitorizarea și evaluarea** respectării acestor drepturi de către instituțiile statului și de alte entități relevante;
- **încurajarea participării active** a cetățenilor, inclusiv a copiilor, în procesele decizionale care îi privesc, promovând, astfel, o cultură a democrației și a responsabilității civice.⁴⁶

Condițiile esențiale pentru promovarea eficientă a drepturilor omului/copilului

Accesul la informație – este fundamental ca toți cetățenii, în special copiii și tinerii, să aibă acces la informații clare și adecvate despre drepturile lor. Acest lucru le permite să înțeleagă și să revendice aceste drepturi în mod eficient.

Educația în domeniul drepturilor omului – includerea educației privind drepturile omului/copilului în programele școlare contribuie la formarea unei conștiințe civice și la dezvoltarea respectului pentru demnitatea umană.

Participarea activă a copiilor – implicarea copiilor în procesele decizionale care îi afectează direct este esențială pentru promovarea drepturilor lor. Aceasta le oferă oportunitatea de a-și exprima opiniile și de a contribui la soluționarea problemelor care îi privesc.

Colaborarea interinstituțională – o cooperare eficientă între instituțiile guvernamentale, organizațiile neguvernamentale și comunitățile locale este crucială pentru implementarea și monitorizarea politicilor și programelor dedicate drepturilor omului/copilului.

Resurse adecvate – alocarea de resurse financiare, umane și materiale suficiente este necesară pentru desfășurarea activităților de promovare și protecție a drepturilor omului/copilului.

⁴⁶ Ombudsmanul Copilului la discuția publică: Disponibil: <https://ombudsman.md/ombudsmanul-copilului-la-discutia-publica-cu-tema-accesul-la-informare-si-participarea-tinerilor-ca-o-conditie-prealabila-pentru-reducerea-inegalitatilor-si-promovarea-drepturilor-omului/>

Exercițiul 6.1. Arborele puterii personale

Obiectivele:

- conștientizarea propriilor capacități de autorealizare;
- cunoașterea caracteristicilor colegilor și ale coeziunii grupului.

Materiale necesare: foi A4 albe și colorate, pentru fiecare participant, 7-8 seturi de markere, bandă adezivă de hârtie.

Timp preconizat: 35 min.

Vârsta participanților: de la 9 ani.

Desfășurarea exercițiului:

- Propuneți participanților să reflecteze asupra propriei persoane, să exploreze valorile și resursele personale care le dau putere și îi ghidează în a promova drepturile omului/copilului sau în a contribui la realizarea drepturilor acestuia.
- În baza acestor reflecții, propuneți să deseneze, timp de 10 minute, un arbore personal, care conține:
 - rădăcinile** – valori, convingeri, atitudini referitoare la propria persoană și la propria putere de a face schimbări (ce cred?);
 - tulpina** – resurse interne și calități personale (ce am?);
 - ramurile** – abilități (d.ex., abilități academice, abilități sociale, creativitate, empatie, capacitatea de a rezolva probleme etc.), talente, pasiuni, cunoștințe (ce știu și pot face?);
 - fructele** – zonele/abilitățile pe care ar mai avea nevoie să și le dezvolte (ce aș vrea să pot, să știu?).
- Apoi invitați participanții, care doresc, să prezinte grupului mare propriul *Arbore al puterii personale* (timp pentru fiecare intervenție – 30 de secunde)
- Adresați participanților *întrebări pentru reflecție*:
 - Cum v-ați simțit în timpul activității?
 - Cum a fost să descoperiți resursele interne pe care le aveți?
 - Care parte a fost mai ușoară, dar care mai dificilă?
 - În ce contexte ați simțit că aveți putere?
 - Când v-ați simțit lipsiți de putere?
 - Cum valorile/atitudinile pe care le aveți vă influențează alegerile și acțiunile?
 - În ce fel vă puteți folosi resursele interne/propria putere în procesul de promovare a drepturilor omului/copilului?

Exercițiul 6.2. Exercițierea puterii

Obiective:

- explorarea diferențelor de putere și modul în care acestea afectează capacitatea persoanelor de a-și exercita drepturile;
- înțelegerea conceptului de drepturi și cunoașterea aplicării lor.

Materiale necesare: fișe cu roluri, fișa cu declarații.

Timp preconizat: 35 min.

Vârsta participanților: de la 12 ani.

Desfășurarea exercițiului:

- Explicați participanților că urmează să facă un exercițiu și fiecare va primi câte un bilețel pe care este indicat un anumit rol (a se vedea Anexa nr. 7A);

Notă:

La această etapă, participanții nu trebuie să divulge nimănui ce rol le-a fost distribuit!

- Explicați participanților că trebuie să stea cu toate într-un șir, ca și cum s-ar fi afla la linia de start a unei curse. Apoi, vor citi anumite declarații (a se vedea Anexa nr. 7B).
- Ascultând mesajul lor, fiecare persoană decide încotro va merge, din perspectiva rolului atribuit: a) să facă un pas în față dacă răspund cu un „Da” la acea afirmație; b) să facă o jumătate de pas înainte dacă răspund cu „poate/posibil”; c) stau pe loc dacă răspunsul e „Nu”.
- Citiți declarațiile una după alta. Apoi, oferiți-le participanților suficient timp să reflecteze din perspectiva rolului pe care îl au.
- Odată ce au fost citite toate declarațiile, cereți-le să stea acolo unde sunt și reflectați asupra următoarelor întrebări:
 - Care este rolul primit de pe bilețel?
 - Unde a ajuns personajul în cursă și de ce?
 - Ce v-a împiedicat să mergeți mai departe?
 - Cum v-ați simțit atunci când nu ați putut să avansați?
 - Cum v-ați simțit atunci când mereu alte persoane înaintau și erau în frunte?
 - Cine dintre voi s-a simțit inclus în societate/comunitate?
 - În cazul celor aflați în frunte, ați putut să vedeți sau să auziți persoanele aflate în spatele vostru?
 - În cazul celor aflați în spate, v-ați simțit văzuți sau auziți de persoanele din fața voastră?

Notă:

Relaționați acest exercițiu („Exercițierea puterii”) cu experiența și dificultățile în a promova drepturile omului/copilului în comunitatea lor, făcând deja abstracție de la rolul pe care l-au avut.

- Explicați elevilor că următoarele întrebări se vor axa, în mod special, pe felul în care au văzut procesul de promovare a drepturilor omului/copilului în școală și comunitatea din care fac parte .
- Cât de mult credeți că vă cunoașteți drepturile? Argumentați răspunsurile.
- Cum sunt protejate drepturile voastre? Dar drepturile copiilor?
- Cât de des se iau în considerare opiniile voastre referitoare la realizarea drepturilor omului/copilului?
- Ce posibilități aveți de a influența deciziile referitoare la realizarea drepturilor omului/copilului?
- Cât de protejați vă simțiți atunci când vă expuneți punctul de vedere?
- Care sunt cele mai frecvente piedici/obstacole în promovarea drepturilor omului/copilului în comunitatea voastră (școală, spital, primărie, alte instituții)?

Exercițiul 6.3. Acțiuni de promovare a drepturilor omului/copilului

Obiective:

- identificarea punctelor forte și a celor care mai au nevoie de a fi dezvoltate/îmbunătățite pentru a putea planifica și organiza acțiuni de promovare a drepturilor omului/copilului;
- înțelegerea importanței stabilirii unei propuneri precise și detaliate care să indice exact scopurile pe care urmăresc să le realizeze.

Materiale necesare: foi A4 pentru fiecare participant, pixuri, 3-4 hârtii de flipchart, markere.

Timp preconizat: 45 min.

Vârsta participanților: de la 12 ani.

Desfășurarea exercițiului:

Pasul 1: Pierdut în spațiu (lucrul individual)

- Cereți participanților să-și imagineze că locuiesc pe o stație spațială (în spațiu/cosmos). Dintr-o dată, stația spațială funcționează defectuos și ar trebui să se evacueze în 5 minute. Pentru a se evacua au nevoie de 3 acțiuni. Ce acțiuni ar alege ei? Oferiți participanților 5 minute pentru a scrie răspunsurile pe o foaie.
- Invitați participanții să-și împărtășească răspunsurile, explicând de ce au ales acele 3 acțiuni.
- Adresați participanților *întrebări pentru reflecție*:
 - Ce sentimente v-a trezit acest exercițiu?
 - Cum ați selectat cele 3 acțiuni „salvatoare”?
 - De ce ați fi avut nevoie pentru a putea stabili sau decide asupra celor 3 acțiuni?

Pasul 2: Drumul către schimbare (lucru în grupuri mici)

- Împărțiți participanții în 3-4 grupuri de lucru, în mod aleatoriu, sau folosind un criteriu (să se numere de la 1 la 4 sau să fie împărțiți în baza unei culori sau a unui fruct, în baza proximității fizice etc.).

- Sarcina fiecărui grup este să deseneze un „Drum” (se recomandă un drum de munte) care pornește din punctul în care se află, în momentul de față, participanții (luând în considerare experiența acumulată) și se termină în punctul în care scopul *Planului de promovare a drepturilor* a fost atins. Pe traseu trebuie să scrie sau să deseneze 3-5 realizări/acțiuni (obiective) pe care să le realizeze pe un termen scurt și lung (cca 6–12 luni), astfel încât scopul să fie atins. Timpul pentru această sarcină este de 15 minute.
- Invitați câte un reprezentant din fiecare grup să prezinte timp de 5 minute rezultatele obținute.
- Adresați participanților *întrebări pentru reflecție*:
 - Cum v-ați simțit în timpul activității?
 - Cum ați selectat activitățile/obiectivele care vor contribui la promovarea drepturilor omului/copilului?
 - Cum ați ajuns la aceste idei/acțiuni?
 - Cum au fost distribuite sarcinile în timpul activității?
 - Cum ați descrie procesul de comunicare în grup?
 - Ce ați observat în cadrul grupului din punct de vedere al dinamicii? Ce s-a întâmplat în grup?
 - Care au fost rolurile în grup și cum le-ați distribuit?
 - Dacă au fost momente delicate/sensibile în grup și vreți să vorbiți despre acestea, care au fost?
 - Dacă ar fi să extindeți experiența asupra elaborării unui plan de acțiuni pentru promovarea drepturilor omului/copilului, ce ați dori să mai cunoașteți ca să-l puteți elabora?

Exercițiul 6.4. Planul de promovare a drepturilor

Obiective:

- dezvoltarea unui plan de acțiune pentru o activitate de promovare a drepturilor omului/copilului;
- dezvoltarea capacităților de lucru în echipă.

Materiale necesare: fișa de lucru „Planul de promovare”, pixuri.

Timp preconizat: 35 min.

Vârsta participanților: de la 12 ani.

Desfășurarea exercițiului:

- Invitați participanții să creeze grupuri mici, apoi să pună în discuție acțiunile de promovare a drepturilor omului/copilului gândite într-un plan de acțiuni. Pot utiliza formatul sugerat în fișa de lucru „Planul de promovare” (a se vedea Anexa nr. 8), incluzând în acesta posibilele provocări sau bariere. Acest lucru îi va ajuta să anticipeze modul în care le vor gestiona ulterior. Oferiți participanților 30 de minute pentru realizarea sarcinii.
- Invitați câte un reprezentant din fiecare grup să prezinte timp de 5 minute planul la care a lucrat grupul lor.

- Adresați participanților *întrebări pentru reflecție*:
 - Cum a fost procesul de lucru?
 - Ce emoții ați trăit în procesul de lucru asupra obiectivelor, dar a planului?
 - Reflectând acum asupra planului, ce anume v-ați propus/sperați să realizați?
 - Cum se va realiza fiecare etapă a planului și în ce termeni?
 - Care este utilitatea procesului de planificare?
 - Ce s-ar putea întâmpla dacă nu planificăm lucrurile înainte de a acționa?
 - Ce efort presupune planificarea?
 - Care sunt provocările în procesul de planificare?
 - Ce „pete oarbe”/capcane ar putea exista în procesul de planificare?

Exercițiul 6.5. Termometrul drepturilor

Obiective:

- reflectarea asupra indicatorilor de monitorizare și evaluare a impactului dorit al acțiunii de promovare a drepturilor omului/copilului;
- stabilirea indicatorilor de monitorizare și evaluare care vor fi utilizați pentru a stabili dacă scopul și obiectivele planului de promovare au fost atinse;
- aprecierea rolului personal în monitorizarea și evaluarea activității de promovare a drepturilor omului/copilului;
- elaborarea cadrului de monitorizarea a acțiunilor de promovare.

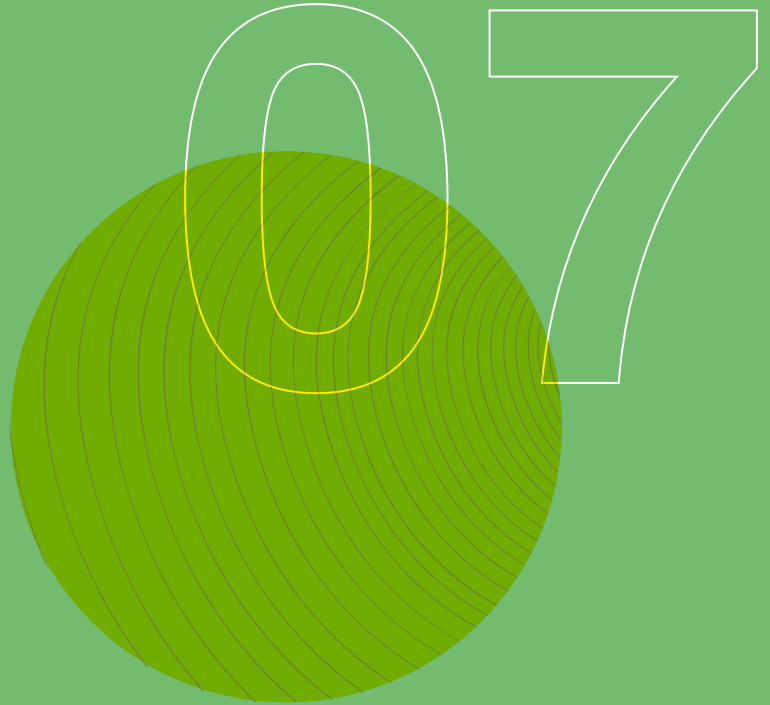
Materiale necesare: fișa de lucru „Planul de promovare”, pixuri.

Timp preconizat: 60 min.

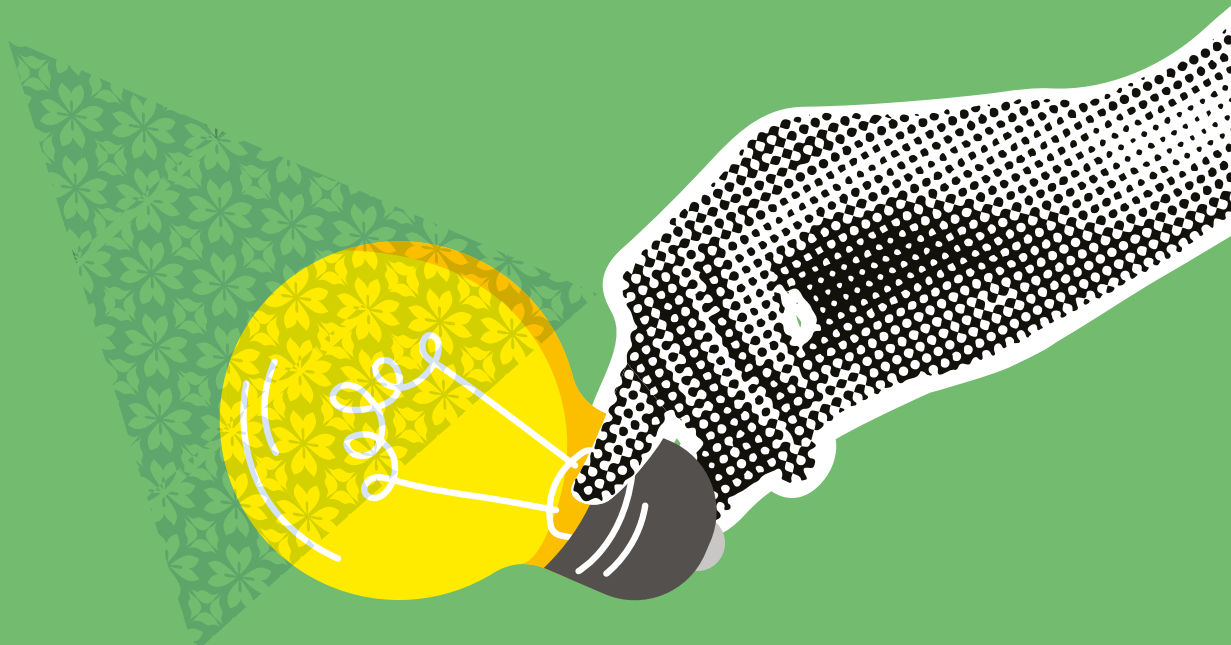
Vârsta participanților: de la 12 ani.

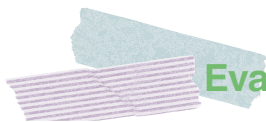
Desfășurarea exercițiului:

- Continuați lucrul asupra planului deja elaborat. Puteți opta să lucrați în aceleași grupuri sau puteți face o rotație.
- Cereți de la participanți să propună indicatori (dovezile necesare) pentru succesul fiecărui rezultat din cadrul celor așteptate de pe listă. De asemenea, propuneți să scrie de unde pot colecta informații/date care arată că indicatorii au fost atinși.
- Fiecare grup poate lucra asupra indicatorilor pentru 1-2 activități/rezultate așteptate. Timpul pentru lucru în echipă este de 20 de minute.
- Invitați un reprezentant al grupului să prezinte, pe scurt, rezultatele muncii echipei sale și concluziile echipei în sesiunea plenară.
- Adresați participanților *întrebări pentru reflecție*:
 - Cum știți că s-a produs schimbarea?
 - Care sunt indicatorii care au produs schimbarea în comunitatea voastră?
 - Cum puteți verifica succesul acestor rezultate?
 - Este necesar acum să faceți anumite modificări în planul vostru pentru a obține rezultatul/rezultatele dorite?
 - Cum credeți, ce impact vor avea aceste acțiuni asupra comunității?

EVALUAREA IMPACTULUI EDUCAȚIEI PRIVIND DREPTURILE OMULUI/ COPILULUI

Evaluarea impactului educației privind drepturile omului (EDO) este un proces esențial care ajută facilitatorii să înțeleagă cât de eficiente sunt activitățile lor și în ce măsură acestea influențează participanții și comunitatea. Scopul evaluării este să măsoare nu doar ceea ce s-a învățat, ci **cum s-au schimbat atitudinile, comportamentele și nivelul de implicare civică a participanților.**

7.1. Obiectivele evaluării impactului

1	Să determine nivelul de înțelegere a drepturilor omului/copilului.
2	Să observe schimbările în atitudini și valori (d.ex.: toleranță, empatie, solidaritate).
3	Să identifice modificările comportamentale (d.ex.: reacții la nedreptate, implicare civică).
4	Să analizeze efectele asupra comunității (d.ex.: proiecte inițiate, conflicte reduse, cooperare crescută).

7.2. Instrumente concrete de evaluare

1. Chestionare pre- și postactivitate

- Se aplică participanților înainte și după programul educațional.
- Conțin întrebări cu variante de răspuns și/sau deschise, pentru a compara nivelul de cunoștințe și percepții.

Exemple:

- „Ce știi despre drepturile copilului?”
- „Cum reacționezi dacă un coleg este discriminat?”
- „Ce ai face dacă observi un act de hărțuire?”

Pot fi utilizate: Google Forms, LimeSurvey, hârtie și pix.

2. Fișe de autoevaluare și reflecție

- Participanții completează individual fișe prin care reflectă asupra a ceea ce au învățat și cum intenționează să aplice cunoștințele în practică.

Exemple de întrebări:

- „3 lucruri noi pe care le-am învățat sunt...”
- „Cel mai valoros moment pentru mine a fost...”
- „Ce aș dori să schimb în comunitatea mea după această activitate?”

Se pot folosi după fiecare lecție/activitate sau la finalul unui modul.

3. Jurnale de grup/portofolii

- Participanții au un jurnal de învățare în care notează experiențele, emoțiile și gândurile după fiecare activitate.
- În jurnal pot include desene, colaje, fotografii sau articole.

Recomandat în programele de durată sau în taberele educaționale.

4. Observarea comportamentului în timpul activităților

- Facilitatorii observă interacțiunea în grup, modul de exprimare, participarea activă.
- Se notează schimbările ce țin de:
 - » colaborare;
 - » ascultarea activă;
 - » exprimarea nonviolentă a opiniilor.

Se aplică foaia de observație structurată sau fișe de notare cu indicatori concreți.

5. Interviu individual sau de grup (focus grupuri)

- Se realizează la finalul proiectului sau după o perioadă de implementare.
- Permite înțelegerea în profunzime a impactului: ce a rămas, ce s-a schimbat, ce mai trebuie îmbunătățit.

Exemple de întrebări:

- „Cum ai aplicat ce ai învățat în viața reală?”
- „Ce ți-a schimbat părerea despre un anumit drept?”

Se pot face înregistrări audio/video pentru analiză ulterioară, doar în baza acordului informat al persoanelor intervievate.

6. Activități creative de evaluare

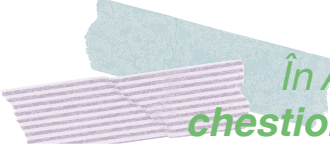
- Teatru forum, jocuri de rol, desene, hărți ale schimbării.

Exemple:

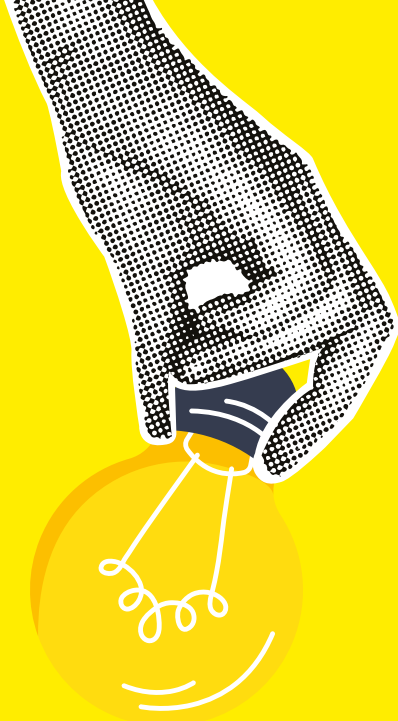
- » Participanții creează o scenetă despre un drept încălcat și soluțiile găsite.
- » Realizează „copacul drepturilor” – cu rădăcini (ce știau înainte), trunchi (ce au învățat), frunze (ce aplică acum).

7. Evaluarea impactului asupra comunității

- Se poate face prin:
 - » număr de proiecte/inițiative civice lansate de participanți;
 - » feedback de la părinți, profesori sau membri ai comunității;
 - » analiza mass-mediei locale sau a rețelelor sociale (dacă au existat campanii de sensibilizare);
 - » observarea reducerii cazurilor de bullying, excluziune, discriminare în instituția sau în comunitatea vizată.

În Anexa nr. 9 sunt prezentate **modele de fișe și chestionare** pentru evaluarea activităților de educație privind drepturile omului/copilului. Acestea pot fi adaptate ușor în funcție de grupa de vârstă, durată și tipul activității (atelier, program de lungă durată, proiect comunitar etc.).

GLOSAR

Drepturile omului – drepturi și libertăți fundamentale inerente tuturor ființelor umane, indiferent de naționalitate, sex, origine etnică, religie, limbă sau de altă natură. Acestea includ dreptul la viață, la libertatea de exprimare, la educație și la egalitate în fața legii.

Drepturile copilului – drepturile copilului reprezintă setul de drepturi și principii care protejează și promovează bunăstarea copilului, așa cum sunt definite în Convenția ONU cu privire la drepturile copilului. Acestea recunosc importanța copilului ca individ distinct și includ dreptul la viață, sănătate, educație, protecție și dreptul la luarea deciziilor care îl afectează.

Educație pentru drepturile omului (EDO) – proces educațional care urmărește dezvoltarea cunoștințelor, atitudinilor și comportamentelor necesare pentru a promova și proteja drepturile omului. Aceasta se bazează pe 3 dimensiuni: învățarea despre drepturile omului, prin drepturile omului și pentru drepturile omului.

Abordare bazată pe drepturile omului (ABDO) – cadru educațional și instituțional care integrează principiile drepturilor omului în toate aspectele procesului de învățare, inclusiv în conținut, metodologie și în relațiile dintre participanți.

Demnitate umană – valoare intrinsecă a fiecărei persoane, care trebuie respectată și protejată. Este fundamentul tuturor drepturilor omului.

Nediscriminare – principiu conform căruia toate persoanele trebuie tratate în mod egal, fără a fi supuse discriminării indiferent de rasă, sex, religie, orientare sexuală, dizabilitate sau de altă natură.

Participare – dreptul și capacitatea indivizilor de a se implica activ în procesele decizionale care le afectează viața, inclusiv în contextul educațional.

Incluziune – crearea unui mediu educațional care să asigure participarea și succesul tuturor elevilor, indiferent de diferențele individuale sau de grup.

Toleranță – respectarea și acceptarea diversității de opinii, credințe și comportamente, esențială pentru coexistența pașnică într-o societate pluralistă.

Empatie – capacitatea de a înțelege și de a simți ceea ce simt alții, promovând comportamente altruiste și respectuoase.

Responsabilitate – obligația de a acționa în mod etic și de a răspunde pentru propriile acțiuni, în conformitate cu principiile drepturilor omului.

Dreptul la educație – drept fundamental care garantează accesul la o educație de calitate pentru toți, fără discriminare, și care promovează respectul pentru drepturile și libertățile fundamentale ale omului.

Convenția ONU cu privire la drepturile copilului (CRC) – instrument internațional care stabilește drepturile civile, politice, economice, sociale și culturale ale copiilor.

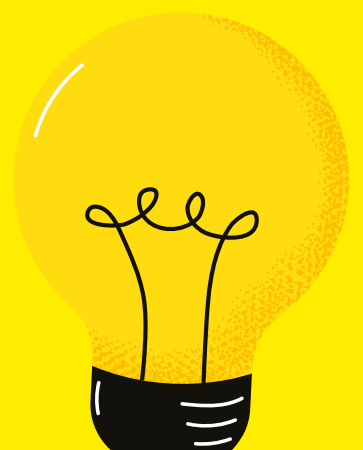
Carta Socială Europeană – tratat al Consiliului Europei care garantează drepturile sociale și economice fundamentale, completând Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

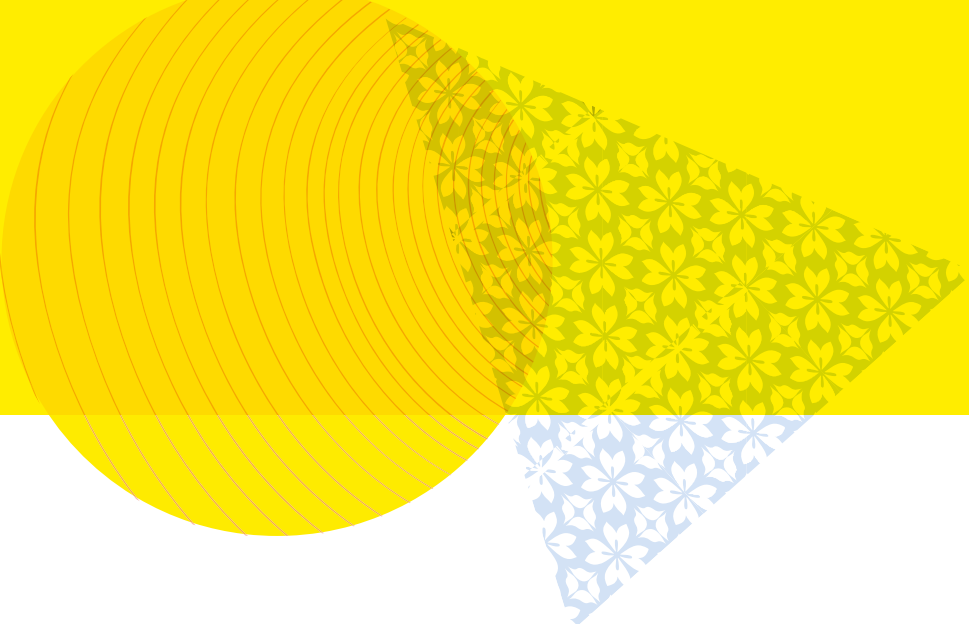
Educație pentru societate – disciplină care dezvoltă cunoștințele și competențele necesare pentru participarea activă și responsabilă în viața democratică a societății.

Drepturile copilului – drepturi specifice tuturor persoanelor sub 18 ani, incluzând dreptul la protecție, dezvoltare, participare și nediscriminare.

E-BIBLIOGRAFIE

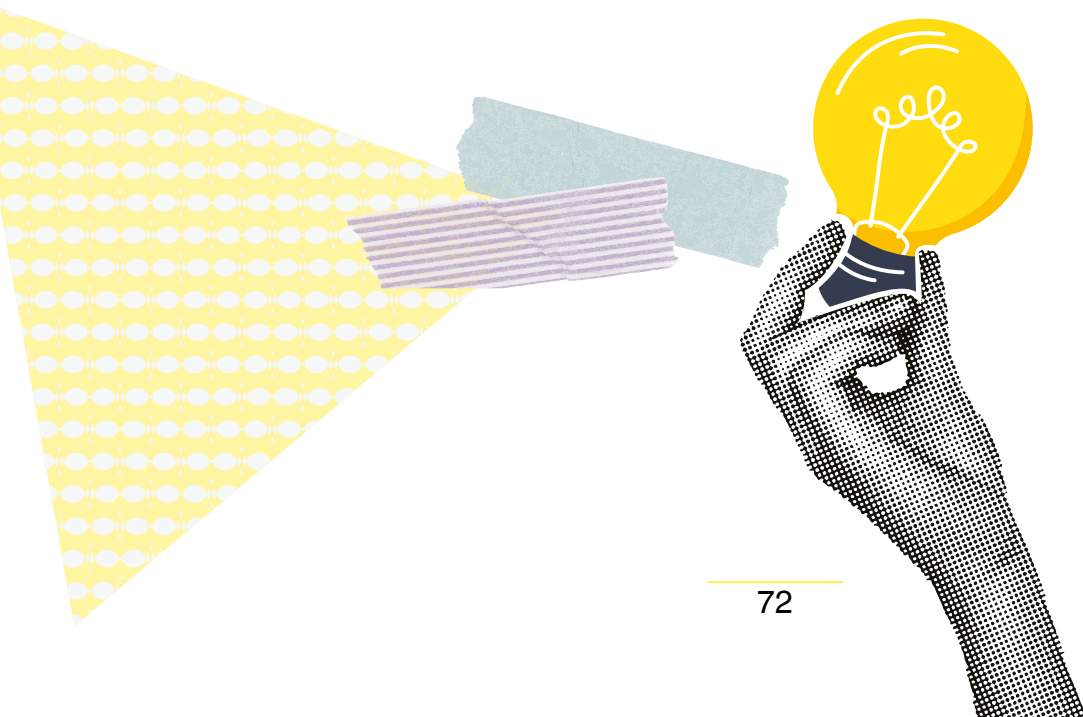

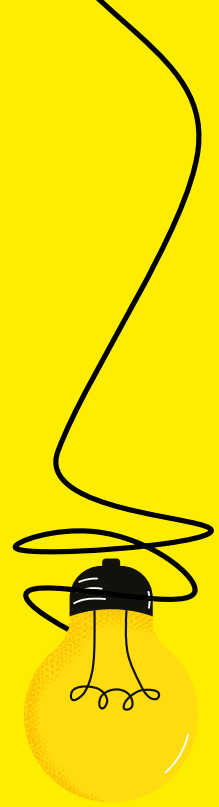

1. 10 motive pentru care reflecția este esențială în învățarea experiențială. Disponibil: <https://www.scoalababel.ro/2023/02/27/10-motive-pentru-care-reflectia-este-esentiala-in-invatarea-experientiala/>
2. Activitate de informare a elevilor privind drepturile copilului și combaterea violenței în școli. Comunicare. 07 mai 2024. Disponibil: <https://ombudsman.md/activitate-de-informare-a-elevilor-privind-drepturile-copilului-si-combaterea-violentei-in-scoli/>
3. Berea, A. E. Abordarea educației din perspectiva drepturilor omului. In: EDICT. Revista educației. ISSN 1582-909X. Disponibil: <https://edict.ro/abordarea-educatiei-din-perspectiva-drepturilor-omului/>
4. Cadrul didactic – promotor al politicilor educaționale. Ediția I, 11-12 octombrie 2019. Chișinău, Republica Moldova: Institutul de Științe ale Educației, 2019, 742 p. ISBN 978-9975-48-156-4. Disponibil: https://ibn.idsi.md/collection_view/386
5. Care sunt cele mai importante reglementări cu privire la drepturile omului? In: Ghid privind drepturile omului. Disponibil: <https://www.humanrightsguide.md/themes/what-are-human-rights/what-are-the-main-human-rights-documents>
6. Conduita cadrului didactic. Puterea exemplului personal. Disponibil: <https://revistaprofesorului.ro/conduita-cadrului-didactic-puterea-exemplului-personal/>
7. Conferința națională „Aspecte multisectoriale privind abordarea fenomenului violenței împotriva copiilor în Republica Moldova.” Comunicat din 17 iulie 2024. Disponibil: <https://www.unicef.org/moldova/articole/la-chi%C8%99in%C4%83u-avut-loc-conferin%C8%9Ba-na%C8%9Bional%C4%83-privind-violen%C8%9Ba-%C3%AEmpotriva-copiilor-%C3%AEen-republica>
8. Convenția ONU cu privire la drepturile copilului. Disponibil: <https://www.unicef.org/moldova/rapoarte/conven%C5%A3ia-cu-privire-la-drepturile-copilului>
9. Drepturile copiilor ilustrate (Cartonașe cu drepturile copiilor). Disponibil: <https://www.living-democracy.com/ro/textbooks/volume-5/part-3/documents-and-teaching-material-4/#:~:text=Orice%20copil%20are%20dreptul%20s%C4%83,face%20cunoscut%20punctul%20de%20vedere>
10. Educația NU doare. Importanța educației nonviolente, promovată în școli. Disponibil: <https://ipn.md/educatia-nu-doare-importanta-educatiei-non-violente-promovata-in-scoli/>
11. Educație pentru democrație în Republica Moldova. Disponibil: <https://www.coe.int/ro/web/chisinau/education-for-democracy>
12. Educație pentru drepturile omului. Curriculum pentru învățământul gimnazial. Disponibil: https://mec.gov.md/sites/default/files/final_curriculum_optional_edo_04.02.2015.pdf

13. Ghidul privind Convenția Europeană a Drepturilor Omului – Drepturile Sociale. Disponibil: https://www.coe.int/ro/web/chisinau/-/the-guide-on-european-convention-on-human-rights-social-rights-now-available-in-romanian?utm_source=chatgpt.com
14. Hotărâre Guvernului nr. 270/2014 cu privire la aprobarea Instrucțiunilor privind mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=18619&lang=ro
15. Legea nr. 140/2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=83908&lang=ro
16. Metodologia de aplicare a Procedurii de organizare instituțională și de intervenție a lucrătorilor instituțiilor de învățământ preuniversitar în cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului, aprobat prin Ordinul Ministerului Educației nr. 858/2013. Disponibil: <https://singerei.educ.md/wp-content/uploads/sites/510/2020/07/Metodologia-de-aplicare-a-Procedurii-de-organizare-institu%C5%A3ional%C4%83-%C5%9Fi-de-interven%C5%A3ie-a-lucr%C4%83torilor-institu%C5%A3iilor-de-%C3%AEenv%C4%83%C8%9B%C4%83m%C3%A2nt-preuniversitar.pdf>
17. Ombudsmanul Copilului la discuția publică. Disponibil: <https://ombudsman.md/ombudsmanul-copilului-la-discutia-publica-cu-tema-accesul-la-informare-si-participarea-tinerilor-ca-o-conditie-prealabila-pentru-reducerea-inegalitatilor-si-promovarea-drepturilor-omului/>
18. Predarea democrației și a drepturilor omului ca abordare la nivelul întregii școli. Disponibil: <https://www.living-democracy.com/ro/principals/learning/awareness/teaching-democracy-and-human-rights-as-a-whole-school-approach/>
19. Programe de educație. Disponibil: <https://irdo.ro/programe-de-educatie.php>
20. Promovarea educației pentru drepturile omului și a cetățeniei democratice în școli. Disponibil: <https://mec.gov.md/ro/content/promovarea-educatiei-pentru-drepturile-omului-si-cetateniei-democratice-scoli>
21. Registrul național al calificărilor. Disponibil: https://rnc.sime.md/ords/r/rnc/main/qualif?p2_qualification_id=CD4AC00BDBC13387E0530A0A0E0A825F&session=9634563498068&
22. Respectarea și asigurarea drepturilor copilului la protecție față de orice formă de violență în mediul educațional – prioritate a Ministerului Educației și Cercetării. Disponibil: <https://www.edu.gov.md/ro/content/respectarea-si-asigurarea-drepturilor-copilului-la-protectie-fata-de-orice-forma-de-violenta>
23. Rolul cadrului didactic și necesitatea abordării diferențiate în rândul elevilor. Disponibil: <https://edict.ro/rolul-cadrului-didactic-si-necesitatea-abordarii-diferentiate-in-randul-elevilor/>
24. Situația copiilor în Republica Moldova în anul 2024. Raport. Disponibil: Disponibil: https://statistica.gov.md/index.php/ro/situatia-copiilor-in-republica-moldova-in-anul-2024-9578_61802.html
25. Studiul KAP „Cunoștințe, Atitudini, Practici în prevenirea și combaterea fenomenului de bullying în școlile din Republica Moldova”. Disponibil: <https://aliantacf.md/wp-content/uploads/2023/06/Raport-KAP-Bullying.pdf>
26. Tratatul internațional și regionale de drepturile omului ratificate de Republica Moldova și mecanismele create de ele. Disponibil: <https://sanatatemintala.md/ro/legislatie/drepturile-omului/tratatele-internationale-si-regionale-de-drepturile-omului-ratificate-de-republica-moldova-si-mecanismele-create-de-ele>
27. About Human Rights Education <https://hreusa.org/hre-guide/about-hre/>
28. Approaches to human rights education in Compass. Disponibil: <https://www.coe.int/pt/web/compass/approaches-to-human-rights-education-in-compass>

29. Human rights education. Disponibil: <https://respectedvoice.com/human-rights-education>
30. Human rights education – more than an educational approach. Disponibil: <https://www.coe.int/en/web/gender-matters/human-rights-education-more-than-an-educational-approach>
31. Human Rights Education Final. Disponibil: <http://twbonline.pbworks.com/w/page/34089084/Human%20Rights%20Education%20Final>
32. Human rights friendly schools. Disponibil: <https://www.amnesty.org/en/human-rights-education/human-rights-friendly-schools/>
33. Principles and Values. Disponibil: <https://ucchre.org/principles-and-values/>
34. Six Thinking Hats. Disponibil: https://en.wikipedia.org/wiki/Six_Thinking_Hats
35. What is Human Rights Education? Disponibil: <https://www.humanrightscareers.com/issues/human-rights-education/>
36. Введение в образование в области прав человека. In: Компас. Пособие по образованию в области прав человека. Disponibil: <https://www.coe.int/ru/web/compass/introducing-human-rights-education>
37. Дети. In: Компас. Пособие по образованию в области прав человека. Disponibil: <https://www.coe.int/ru/web/compass/children>
38. Интерактивные методы обучения правам ребёнка. Disponibil: <https://arhiiv.lastekaitseleht.ee/ru/%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0-%D1%80%D0%B5%D0%B1%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%B0/%D0%BF%D0%BE%D0%B%D0%B5%D0%B7%D0%BD%D1%8B%D0%B5-%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D1%8B/%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D1%8B%D0%B5-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D1%8B-%D0%BE%D0%B1%D1%83%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2a%D0%BC/>
39. Методология обучения правам человека. In: Пособие по обучению правам человека. Эффективные методы для обучения, действия и перемен. Disponibil: <http://hrlibrary.umn.edu/russian/Rhreh.html>
40. Права Ребенка. Disponibil: <https://ombudsman.md/ru/category-rapoarte/prava-rebyonka/>

ANEXE

Anexa nr. 1

EXEMPLE DE ÎNTREBĂRI PENTRU CHESTIONARUL PENTRU ELEVI (EXERCITIUL 2.4. BINGO)

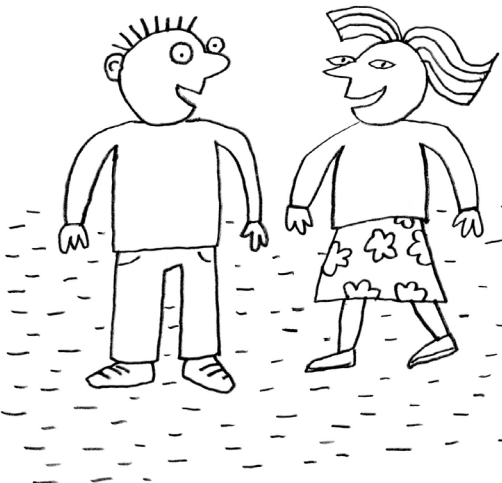
- Ce vă place să faceți în timpul liber?
- Ce vă caracterizează din punct de vedere personal?
- Care sunt domeniile/filmele/activitățile de interes major?

Anexa nr. 2

FIȘA DE LUCRU EXERCITIUL 2.4. BINGO

BINGO			
Am două surori	Îmi place muzica rock	Desenez în fiecare zi	Sunt optimist(ă)
Îmi place să citesc	Am mulți prieteni	Îmi place curățenia	Îmi plac dulciurile
Am o bibliotecă mare	Îmi place să dansez	Sunt prieten(ă) bun(ă)	Mă caracterizează simțul umorului
Îmi place să gătesc	Am animal de companie	Îmi plac filmele de groază	Fac sport în fiecare zi

EXERCITIUL 3.3. ALEGE-ȚI DREPTUL! ⁴⁷

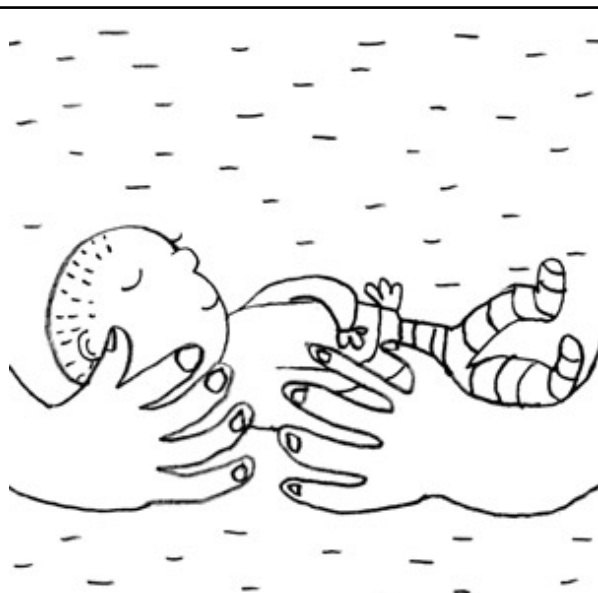
	
Articolul 1. Definiția copilului Un copil este o persoană care are mai puțin de 18 ani.	Articolul 2. Nediscriminarea Niciun copil nu poate fi discriminat, indiferent de rasă, gen, limbă, religie, opinie, de țara de origine, de situația materială, incapacitatea fizică, apartenență etnică etc.
	
Articolul 3. Binele copilului este crucial Binele copilului este crucial	Articolul 4. Punerea în practică a drepturilor Fiecare stat trebuie să asigure, pe cât de mult posibil, respectarea drepturilor copilului.

⁴⁷ Drepturile copiilor ilustrate (Cartonașe cu drepturile copiilor). Disponibil: <https://www.living-democracy.com/ro/textbooks/volume-5/part-3/documents-and-teaching-material-4/#:~:text=Orice%20copil%20are%20dreptul%20s%C4%83,face%20cunoscut%20punctul%20de%20vedere>

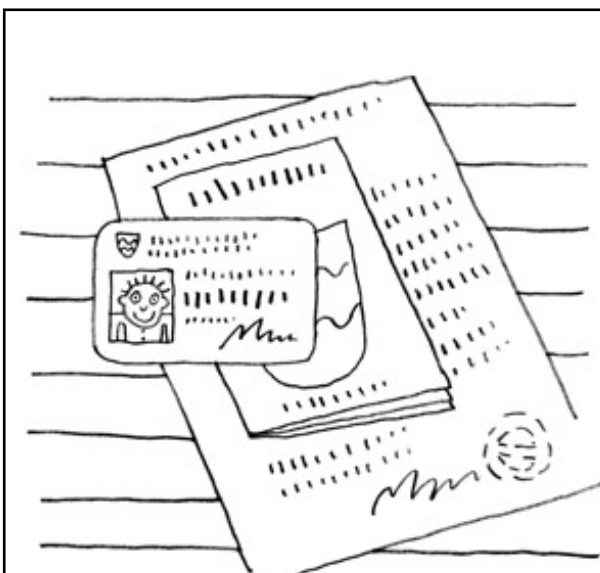
Articolul 5. Respectarea drepturilor părinților

Fiecare stat este responsabil să se asigure că îndatoririle, drepturile și responsabilitățile părinților sunt realizate, astfel încât copiii sunt liberi să își exercite drepturile. (Guvernele trebuie să respecte drepturile și îndatoririle părinților, ale membrilor familiei și/sau ale reprezentanților legali, prin informarea și consilierea copiilor cu privire la drepturile lor.).

Articolul 6. Supraviețuirea și dezvoltarea copilului

Fiecare copil are dreptul la viață și la supraviețuire. Statul trebuie să asigure condițiile, astfel încât copiii și tinerii să se poată dezvolta.

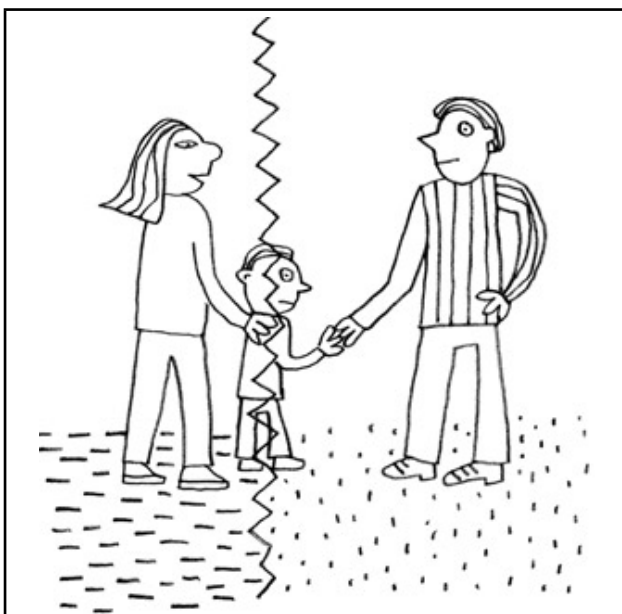
Articolul 7. Nume și cetățenie

Orice copil are, prin naștere, dreptul la un nume, dreptul de a dobândi o cetățenie și de a fi îngrijit de părinții săi.

Articolul 8. Protecția identității

Orice copil are dreptul de a-și păstra sau de a-și restabili identitatea, cetățenia și relațiile de familie.

Articolul 9. Separarea de părinți

Orice copil are dreptul să trăiască cu părinții săi, cu excepția situațiilor în care trebuie să fie protejat în fața acestora. Dacă un copil trebuie separat de unul sau de ambii părinți, aceștia au dreptul de a-și face cunoscut punctul de vedere. Dacă un copil este separat de unul sau de ambii părinți, aceștia au dreptul să știe unde se află.

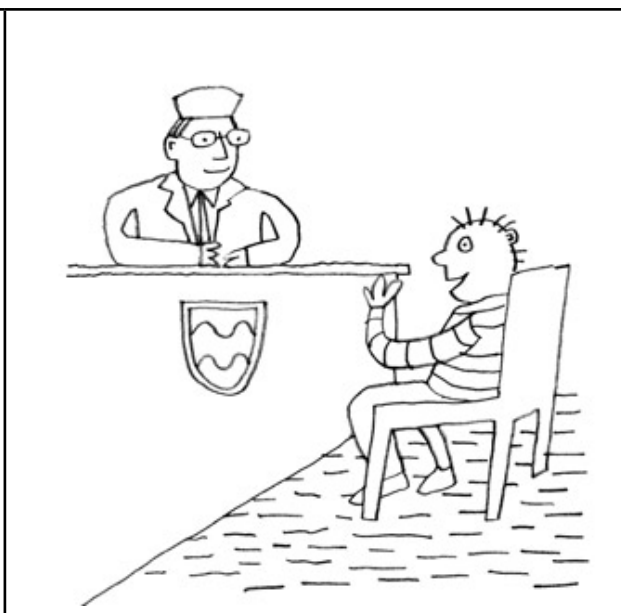
Articolul 10. Reunificarea familiei

Orice copil are dreptul de a părăsi orice țară și de a călători spre propria țară pentru a-și reîntregi familia.

Articolul 11. Protecția împotriva răpirii și sechestrării

Fiecare stat trebuie să lupte împotriva răpirii, sechestrării de către un părinte ori de o altă persoană sau a împiedicării reîntoarcerii copilului.

Articolul 12. Libertatea de opinie a copilului

Orice copil are dreptul de a fi ascultat și de a-și exprima liber opinia asupra oricărei probleme care îl privește. Aceasta se aplică în special în procesele juridice sau administrative. Cu cât copilul are o vârstă mai mare, cu atât mai mult opinia sa trebuie ascultată.

Articolul 13. Libertatea de exprimare

Orice copil are dreptul să-și exprime liber opiniile și să primească și să difuzeze informații prin media.

Fiecare copil are și responsabilitatea de a-și exprima opinia într-un mod în care să respecte și drepturile celorlalți.

Articolul 14. Libertatea de gândire, de conștiință și religie

Fiecare copil are dreptul să-și manifeste religia și să-și exercite gândirea și conștiința. Statul trebuie să respecte drepturile și responsabilitățile părinților atunci când copiii își exercită drepturile.

Articolul 15. Dreptul la întruniri publice, pașnice

Fiecare copil are dreptul de a se întruni cu alți copii, de a deveni membru sau de a crea o asociație/uniune, atât timp cât drepturile celorlalți nu sunt periclitate.

Articolul 16. Protejarea vieții private

Fiecare copil are dreptul să fie protejat de imixtiuni în viața sa privată, în familia sa, la domiciliul său ori în corespondența sa. Mai mult, fiecare copil are dreptul ca nimeni să nu îi afecteze onoarea.

Articolul 17. Accesul la informații adecvate

Fiecare stat trebuie să asigure accesul copilului la informare prin diferite canale media și posibilitatea de a primi acele informații necesare pentru bunăstarea sa. Statul are, de asemenea, datoria de a proteja copiii de informații dăunătoare.

Articolul 18. Responsabilitatea părinților

Părinții sau tutorii legali sunt, din ambele părți, responsabili pentru creșterea și dezvoltarea copilului. Statul are datoria de a-i ajuta în acest sens și, de exemplu, de a oferi accesibilitate la serviciile de îngrijire a copiilor ai căror părinți sunt la serviciu.

Articolul 19. Protecția împotriva abuzurilor

Statul este responsabil de protejarea copilului față de abuzurile părinților sau ale altor persoane. Fiecare copil are dreptul să învețe cum să se apere și cum să reacționeze la orice forme de abuz.

Articolul 20. Tinerii fără familie

Orice copil care nu locuiește cu familia sa are dreptul la protecție specială și la sprijin. De asemenea, acesta are dreptul la plasament familial sau la îngrijiri într-o instituție adecvată, în care să se țină cont de convingerile sale religioase, de originile sale culturale sau lingvistice.

Articolul 21. Adopția

Un copil poate fi adoptat dacă adopția este autorizată, recunoscută și aprobată de stat și dacă servește bunăstării copilului.

Articolul 22. Copiii refugiați

Orice copil care este forțat să-și părăsească țara, care este refugiat sau care solicită azil are dreptul la protecție specială din partea statului.

Articolul 23. Copiii cu dizabilități

Orice copil cu dizabilități are dreptul la educație și la îngrijiri speciale. Acesta trebuie ajutat să fie independent și să participe activ în comunitate.

Articolul 24. Servicii medicale și de sănătate

Fiecare copil are dreptul la cea mai bună îngrijire medicală posibilă. Statul are datoria de a combate mortalitatea infantilă, de a asigura servicii medicale tinerilor, de a combate malnutriția și maladiile, de a garanta îngrijire medicală femeilor însărcinate și proaspetelor mămici, de a face accesibilă educația pentru sănătate, de a dezvolta servicii de prevenire în sectorul sănătății publice și de a abolii practicile tradiționale dăunătoare sănătății copiilor.

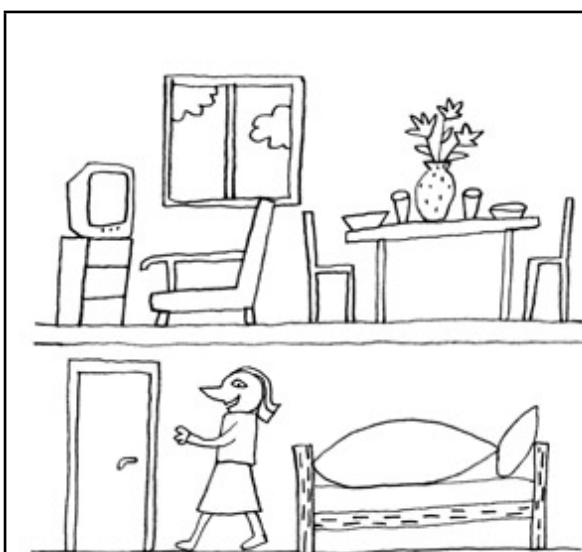
Articolul 25. Verificarea periodică a tratamentului și îngrijirii copilului

Orice copil integrat într-o instituție de protecție, îngrijire sau tratament are dreptul la verificarea și reevaluarea încadrării sale sau a tratamentului.

Articolul 26. Asistența socială

Orice copil are dreptul de a beneficia de asistență socială, inclusiv de asigurări sociale. Statul garantează indemnizații care iau în considerare situația financiară a familiei sau a persoanelor responsabile de întreținerea copilului.

Articolul 27. Nivelul de trai

Orice copil are dreptul de a beneficia de un nivel de trai care să permită dezvoltarea sa fizică, mentală, spirituală, morală și socială. Părinții sau tutorii legali sunt primii responsabili să asigure aceste condiții. Statul are datoria de a-i sprijini în acest sens.

Articolul 28. Educația

Orice copil are dreptul la educație și la învățământ. Statul are datoria de a furniza învățământ primar gratuit și obligatoriu și, de asemenea, să facă învățământul secundar accesibil tuturor copiilor și tinerilor. Statul trebuie să se asigure că tinerii și copiii sunt tratați corespunzător în școli și că drepturile nu le sunt încălcate.

Articolul 29. Finalitățile educației

Educația școlară trebuie să urmărească dezvoltarea personalității și aptitudinilor fiecărui copil, să-l pregătească pentru viața adultă și să cultive respectul pentru drepturile omului și pentru valorile propriei culturi sau ale altei națiuni.

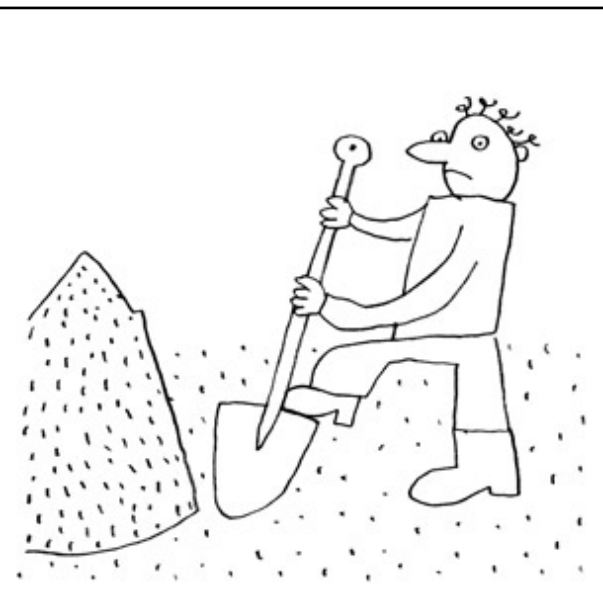
Articolul 30. Copiii care aparțin minorităților

Orice copil care provine dintr-o minoritate are dreptul să învețe și să-și practice propria cultură, religie și limbă.

Articolul 31. Odihna, joaca, timpul liber

Orice copil are dreptul la odihnă și la timp liber, astfel încât să se poată juca și să poată participa liber la viața culturală și artistică.

Articolul 32. Munca copiilor

Fiecare copil are dreptul să fie protejat de orice formă de exploatare și de muncă ce i-ar putea dăuna educației și dezvoltării sale. Statul trebuie să stabilească vârsta minimă la care permite unui copil să muncească, numărul de ore de muncă pe zi și condițiile de lucru.

Articolul 33. Protecția față de stupefiante și substanțe psihotrope

Fiecare copil are dreptul la protecție împotriva producerii și traficului ilicit de droguri.

Articolul 34. Protecția împotriva exploatării sexuale

Fiecare copil are dreptul la protecție contra exploatării și abuzului sexual, pornografiei și prostituției.

Articolul 35. Protecția împotriva vânzării și traficului de persoane

Statul trebuie să ia toate măsurile posibile pentru a preveni și combate răpirea și traficul de copii și tineri.

Articolul 36. Protecția împotriva altor forme de exploatare

Fiecare copil are dreptul la protecție împotriva oricăror forme de exploatare (d.ex., cerșetoria).

Articolul 37. Tortura și detenția

Fiecare copil are dreptul la protecție împotriva torturii, tratamentelor sau pedepselor crude, arestării ilegale sau a oricărei alte forme de vătămare a libertății personale. Statul are datoria de a interzice pedeapsa cu moartea și închisoarea pe viață pentru tineri. În cazul în care un copil este închis, el are dreptul să fie tratat cu omenie și cu respect. În cazul în care un copil sau un tânăr este arestat, acesta nu trebuie să fie înțemnițat la un loc cu adulți, trebuie să poată păstra contactul cu familia sa și să aibă dreptul la asistență juridică.

Articolul 38. Războiul și conflictele armate

Copiii și tinerii sub 15 ani au dreptul să nu participe la războaie și conflicte armate. Statul are datoria de a oferi protecție specială copiilor afectați de război.

Articolul 39. Reabilitarea și integrarea

Orice copil care este victima unui conflict armat, a torturii, neglijării sau exploatării are dreptul la îngrijire adecvată care să-i permită recuperarea fizică și psihologică și reintegrarea socială.

Articolul 40. Justiția pentru copii

Orice copil acuzat de comiterea unei infracțiuni are dreptul de a fi tratat cu demnitate în instanța de judecată. El este nevinovat până la proba contrară. Fiecare copil are dreptul la un proces echitabil, la un interpret (dacă este necesar), la protecția vieții private și la reexaminarea unei hotărâri judecătorești. Statul are datoria de a stabili vârsta minimă la care copiii nu pot răspunde penal. Statul are, de asemenea, datoria de a oferi alternative la detenție pentru copii și tinerii condamnați.

FIȘĂ DE LUCRU
STUDIUL DE CAZ – SITUAȚII DE VIOLENȚĂ, BULLYING ȘI CONFLICT
(EXERCITIUL 5.5. BULLYING, VIOLENȚĂ ȘI CONFLICT)

Studiul de caz nr. 1**Citiți situațiile**

1. Petru îl acuză pe Dan că a trișat în timpul jocului. Dan se înfurie și îl împinge pe Petru.
2. Petru revine din pauză. Trece prin fața clasei a VII-a unde sunt adunați mai mulți elevi. Nu își dă seama de la distanță cine dintre băieți sunt adunați acolo, dar se roagă în sinea lui să nu fie și Matei printre ei. De fiecare dată când se întâmplă să treacă pe holul școlii, pe lângă clasa lui Matei, iar Matei este la ușa, acesta se împinge în el și îi spune „De ce intri mă în mine? Nu ai destul loc pe unde să mergi?” Și toți colegii lui râd și își fac semne.
3. Petru și Marian se ceartă de la o situație care are legătură cu meciul de fotbal pe care tocmai l-au încheiat. Marian a ratat o ocazie de a marca un gol și echipa celor doi băieți a pierdut. Petru este foarte supărat că au pierdut și îl învinovățește pe Marian pentru eșec. Marian îl împinge și îi spune să se oprească. Petru continuă. Marian îl lovește și cei doi băieți încep să se bată și să se tragă de haine până ajung să se lupte corp la corp.

Întrebări pentru reflecție:

Care dintre aceste situații este situația de bullying?

Care sunt criteriile de identificare a situației de bullying?

Ce este prezentat în celelalte situații?

Studiul de caz nr. 2**Citiți situațiile**

1. Auzim că în curtea școlii, Ana și Maria strigă una la alta, ba chiar se împing. Apropiindu-ne, auzim acuzații: „Cum ai putut să faci asta!”, „Nu ești prietena mea!”. Ne gândim să intervenim, dar sună clopoțelul. Elevele intră în clasă. În mod evident, acestea încearcă să nu se întâlnească cu privirea, se încruntă, par nervoase. A doua zi, le vedem întorcându-se împreună la școală, discutând despre ceva, râzând, părând fericite, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic ieri.
2. Dimineata, intrând în clasă înainte de începerea lecțiilor, se aud strigăte: „Nu te așeza cu grasa!”, care sunt însoțite de râsul majorității copiilor. Începem să predăm lecția, dar ne amintim cum ieri Ana i-a aruncat Mariei lucrurile de pe bancă. Tot acest proces a fost însoțit de râsetele altor copii. Am observat și cu alte ocazii că Maria stă, de obicei, singură în bancă, dar și în timpul recreației pare mai distanțată de grup. De asemenea, am observat că se aud, adesea, cuvinte jignitoare și ridicele la adresa ei, care îi amuză pe toți cei din jurul ei.
3. De ceva vreme Ana încalcă regulile de comportament în clasă, schimbă numele colegilor de clasă, aruncă lucrurile altora, împinge colegii, îi bate, îi îmbrânțește, îi numește cu cuvinte urâte, scuipă etc. Alți copii încearcă să riposteze, dar acest lucru, din păcate, nu este întotdeauna posibil. Se întâmplă ca cineva să plângă de la emoțiile intense pe care le trăiesc sau de la durere, iar alți copii îl consolează. Despre comportamentul ei s-a discutat de mai multe ori cu părinții Anei, dar după aceste discuții pare că acesta devine și mai greu de gestionat. Discutând cu Ana aflăm că are părinți foarte serveri, care des o pedepsesc acasă, inclusiv fizic.

Întrebări pentru reflecție:

Care dintre aceste situații redă acțiuni de bullying?

Care sunt criteriile de identificare a situației de bullying?

Ce este prezentat în celelalte situații?

FIȘĂ DE LUCRU

EXERCITIUL 5.9. COMPUNEM O POVESTE ÎMPREUNĂ

Au fost odată trei prieteni: Hârtia, Pixul și Agrafa. *(Descrieți-i cum sunt aceștia? Puteți sugera caracteristici, aveți posibilitatea să încurajați creativitatea și inițiativa în descriere).*

Acești 3 prieteni învățau împreună, petreceau acasă mult timp unul cu celălalt, își împărtășeau secretele și alergau unul la altul cu noutăți. Hârtia era sensibilă, sinceră, încredințată și crescută într-o familie iubitoare. Agrafa era fermă în decizii, încredințată și ea, de neclintit, își proteja prietenii și ținea o legătură strânsă între toți trei. Provenea dintr-o familie cu mulți frați și surori. Pixul era ingenios, activ, isteț, puternic la exterior, dar vulnerabil la interior. Fusesse crescut de un tată autoritar, care își descărca, adesea, furia pe el. Deși erau foarte diferiți, prietenia lor era sinceră și autentică, iar ei se prețuiau mult unul pe celălalt.

Cu timpul, responsabilitățile și sarcinile lor au crescut. Fiecare a început să-și găsească prieteni în afara școlii, pe baza intereselor proprii. Hârtia s-a îndrăgostit de muzică, Agrafa de sport, iar Pixul nu a avut ocazia să participe la activități extracurriculare pentru că tatăl lui le considera o pierdere de timp. Nemulțumit, el evita timpul petrecut cu tatăl său și, deseori, se plimba singur, simțindu-se din ce în ce mai îndepărtat de prietenii lui. Într-una din aceste seri, și-a făcut prieteni noi.

După o vreme, Pixul a început să râdă de Hârtie și Agrafa, să facă glume grosolane și să le dezvăluie secretele colegilor. Prietenele au încercat să vorbească cu el, dar Pixul le-a respins, numindu-le „copile naive”.

Timpul a trecut, iar Pixul a început să ofenseze emoțional Hârtia *(desenați cu pixul pe hârtie)*. Uneori, apăsa atât de tare încât lăsa urme adânci *(îndoți hârtia)*. Hârtia, copleșită de frică și neputință, încerca să se protejeze *(mototoliți hârtia)*. Agrafa, deși își dorea să o apere, se simțea neputincioasă și temătoare, preferând să tacă. Acasă, copleșită de vinovăție, plângea seară de seară *(îndoți treptat agrafa)*.

Pixul, văzând că toți colegii se temeau de el, devenea din ce în ce mai agresiv *(desenați modele sau cuvinte răutăcioase pe hârtie)*. Colegii, chiar dacă inițial nu îl susțineau, au început să râdă și să participe la glumele lui, părând să-i aprobe comportamentul.

Hârtia, obosită de batjocură, a început să creadă că merita tot ce i se întâmpla. Durerea și disperarea interioară au determinat-o să se rănească singură *(faceți mici rupturi în hârtie)*.

Într-o zi, însă, la școală a venit un psiholog care a observat ce se întâmplă. A început să o invite pe Hârtie la întâlniri individuale. Treptat, Hârtia a început să se simtă mai bine *(întindeți hârtia mototolită, descrieți-o acum: deși rănită, nu mai e la fel ca înainte)*.

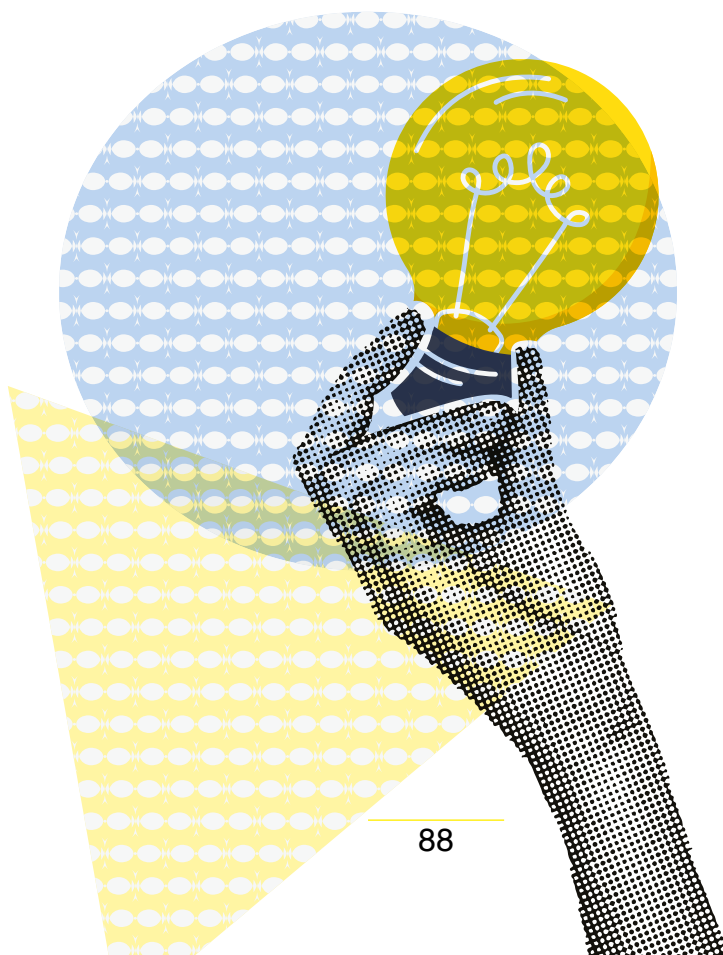
Agrafa, inspirată de Hârtie, a început și ea să viziteze psihologul *(reparați agrafa îndoită)*. Treptat, și colegii au urmat exemplul. Cu timpul, Pixul a încetat să mai ofenseze pe cei din jur, dar pe dinăuntru a rămas gol.

FIȘĂ DE LUCRU
EXERCITIUL 5.11. CARTOGRAFIEREA RISCURILOR DE VIOLENȚĂ

Locul	Contextul	Persoanele implicate	Riscurile posibile de violență	Cum trebuie să reacționăm	Cum prevenim actul de violență

ROLURILE
(EXERCITIUL 6.2. EXERCITAREA PUTERII)

Băiat de 17 ani, învață la un liceu de elită din capitală.	Băiat de 14 ani, nu a mers niciodată la școală.
Băiat de 14 ani, fiul unui tată polițist și al unei mame profesoare.	Băiat de 19 ani, căsătorit de 1 an, muncește într-o firmă de construcție.
Student, băiat de 20 de ani, are un handicap și are nevoie de scaun rulant.	Mamă adolescentă de 16 ani, a abandonat școala după clasa a 6-a.
Băiat de 15 ani ai cărui părinți sunt șomeri și se străduiesc să asigure alimentele și resursele necesare familiei.	Adolescentă de 19 ani, merge la școală și locuiește cu bunicii, are familie în sat cu venituri medii.
Copil de 12 ani, strămutat din Ucraina din cauza războiului. Băiat.	Elevă în clasa a X-a, învață la un liceu din oraș, locuiește cu chirie.
Fată de 17 ani, este căsătorită de 3 luni cu un bărbat mai în vârstă decât ea cu 10 ani.	Fiica unui proprietar de magazin local și membru în consiliul local, 14 ani
Fată de 15 ani din Ucraina, neînsoțită, locuiește într-un centru de sprijin temporar.	Tânără de 17 ani cu probleme cronice de sănătate.

SITUAȚII
(EXERCITIUL 6.2. EXERCITAREA PUTERII)

Pot să port orice haină vreau.
Pot să merg oricând la discotecă, fără a mă ruga prea mult la părinți ca să îmi dea voie.
Dacă sunt flămând(ă), pot să îmi cumpăr de mâncare.
Mi-am făcut studiile la gimnaziu.
În cazul în care mi s-ar fi zis să plec din casa/apartamentul actual, aş putea cu ușurință să găsesc o altă casă/un alt apartament.
Dacă profesorul sau angajatorul meu m-ar fi presat să ies cu el în oraș, nu aş ezita să-l refuz/confrunt.
Știu la cine pot apela în cazul în care am nevoie de ajutor.
Pot apela la serviciile de sprijin (asistență socială, medicală, poliție) dacă am nevoie.
Dacă aş avea o problemă de sănătate, voi primi îngrijiri medicale bune.
Dacă m-aș fi certat cu cineva, oamenii vor cere să audă și versiunea mea.
Dacă aş fi dorit să fac o plângere referitor la modul în care angajații poliției m-au tratat, știu la cine trebuie să apelez pentru a primi ajutor.
Sunt sigur pe mine și pot să reclam orice injustiție care mă afectează pe mine sau pe oamenii din comunitatea din care fac parte.
Oamenii în poziții de influență (primarul, asistentul social, medicul, deputatul, ministrul etc.), probabil, vor asculta ce am de spus.
Dacă sunt arestat(ă), nu voi fi tratat(ă) cu violență sau duritate/umilință.
Pot citi și înțelege legile din țara mea.
Știu că am dreptul să particip la luarea deciziilor atunci când acestea pot afecta viața mea.

FIȘĂ DE LUCRU
EXERCITIUL 6.4. PLANUL DE PROMOVARE A DREPTURILOR

Obiective	Grupul-țintă	Sarcini/acțiuni	Resurse (umane, tehnice, materiale, financiare)	Instrumente/Strategii	Responsabili	Timp	Rezultate așteptate	Provocări/riscuri	Indicatori	Surse de verificare
1.	Direct:	1.1	Disponibile:							
			Necesare:							
		1.2	Disponibile:							
	Indirect:		Necesare:							
		1.3	Disponibile:							
2.	Direct:	2.1	Disponibile:							
			Necesare:							
		2.2	Disponibile:							
	Indirect:		Necesare:							
		2.3	Disponibile:							
			Necesare:							

FIȘE DE EVALUARE**9.1. Chestionar preactivitate (diagnostic)**

Scop: Aflarea nivelului inițial de cunoștințe și percepții

Titlu: Ce știu despre drepturile omului/copilului?

Informații de completat:

- Nume (opțional): _____
- Vârsta: _____
- Localitatea: _____

Întrebări:

1. Ce înseamnă pentru tine „drepturile omului/copilului”?

- ☐ Sunt reguli impuse de stat.
- ☐ Sunt legi internaționale care protejează oamenii.
- ☐ Nu știu exact.

2. Ce drepturi ale copilului cunoști? (scrie minim 2)

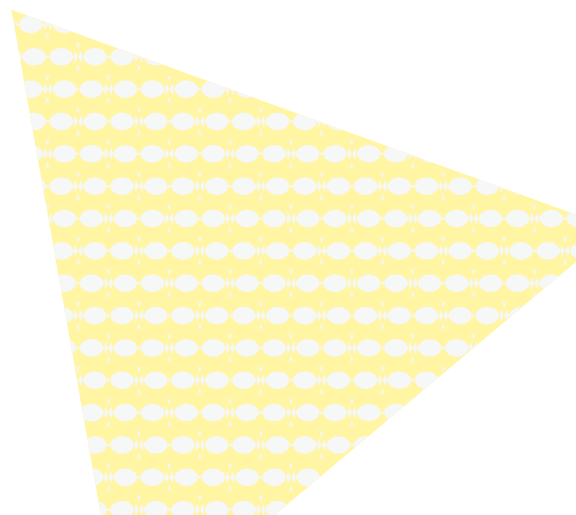
3. Cum reacționezi când vezi o nedreptate în jurul tău?

- ☐ Intervin și spun ceva.
- ☐ Ignor, nu e treaba mea.
- ☐ Depinde de situație.

4. Ai participat până acum la activități despre drepturile omului/copilului?

- ☐ Da
- ☐ Nu
- ☐ Nu sunt sigur(ă)

5. Ce așteptări ai de la această activitate?

9.2. Fișă de reflecție (după o lecție/activitate sau atelier)

Titlu: *Ce am învățat astăzi?*

1. Trei lucruri noi pe care le-am aflat:
—
—
—
2. Cel mai interesant moment a fost:
3. Cum mă simt după această activitate? (încercuiește):
☐ Bine ☐ Neutru ☐ Plictisit(ă) ☐ Confuz(ă) ☐ Curios/Curioasă
4. Un drept al copilului care mi se pare important:
5. Ce pot face eu în comunitatea mea pentru a promova drepturile omului/copilului?

9.3. Fișă de autoevaluare (la final de program)

Titlu: *Cum m-am schimbat?*

1. După această experiență, mă consider:
☐ mai informat(ă) despre drepturile omului/copilului;
☐ mai empatic(ă) față de ceilalți;
☐ mai curajos/curajoasă în a vorbi despre nedreptăți;
☐ la fel ca înainte.
2. Cunoștințele mele despre drepturile omului/copilului acum sunt:
☐ Foarte bune ☐ Bune ☐ Medii ☐ Slabe
3. Dă un exemplu concret în care ai aplicat ceva din ceea ce ai învățat:
4. Alege cuvintele care descriu cel mai bine cum ai perceput activitățile:
☐ Interactive ☐ Plictisitoare ☐ Motivaționale ☐ Emoționante
☐ Grele ☐ Ușor de înțeles ☐ Nu m-au interesat
5. Ai recomanda acest program și altor tineri?
☐ Da ☐ Nu ☐ Nu știu
De ce? _____

9.4. Grilă de observație pentru facilitator

Comportament/Indicator	Da	Parțial	Nu
Participă activ la discuții	☐	☐	☐
Își exprimă ideile cu respect	☐	☐	☐
Colaborează cu ceilalți în activități de grup	☐	☐	☐
Dă dovadă de empatie	☐	☐	☐
Identifică și explică corect un drept al omului/copilului	☐	☐	☐
Propune soluții pentru situații de nedreptate	☐	☐	☐

